

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

ISSN 2520-2308 (print)
ISSN 2709-5452 (online)

№ 1 (47) / 2022

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р*

№ 1 (47)

Київ 2022

ББК 67
УДК 34
М-43

Повний бібліографічний опис усіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» подано в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

Спеціальності:

081 Право

262 Правоохоронна діяльність

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2022

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Юридичні науки», 2022

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seriâ: Ūridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka".
Seriâ: Ūridičeskie nauki

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НААН України, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Заступник голови редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Секретар редакційної колегії: **Ільченко Олександр Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Члени редакційної колегії

Биркович Тетяна Іванівна — доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри державного управління та права Київського університету культури (Київ, Україна)

Гаруст Юрій Віталійович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Гулак Олена Василівна — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Дем'янчук Юрій Вікторович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності Білоцерківського інституту економіки та управління Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (Біла Церква, Україна)

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, начальник ад'юнктури і докторантури Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

Зіха Іржі — PhD in Law, старший викладач факультету менеджменту і економіки Університету Томаша Баті у Зліні (Злін, Чеська Республіка)

Короєд Сергій Олександрович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу ПВНЗ Університет Короля Данила (Івано-Франківськ, Україна)

Куліш Анатолій Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Курило Інна Володимирівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Ладиченко Віктор Валерійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Лоренцмайєр Штефан — доктор юридичних наук, професор, координатор програми «Еразмус» юридичного факультету Аугсбурського університету (Аугсбург, ФРН)

Мельничук Ольга Федорівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (Вінниця, Україна)

Миронець Оксана Миколаївна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Омельчук Василь Андрійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Резнік Олег Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Самохін Анатолій Вікторович — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, завідувач відділенням травматології, керівник міського центру ургентної спеціалізованої ортопедо-травматологічної допомоги Київської міської клінічної лікарні № 12 (Київ, Україна)

Світличний Олександр Петрович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Фунта Растіслав — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та європейського права Університету Данубіус (Сладковічово, Словацька Республіка)

Юринець Юлія Леонідівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Яра Олена Сергіївна — кандидат юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Editorial Board

Chief Editor: **Volodymyr Kurylo** — Doctor of Legal Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAAS of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Deputy editor: **Victor Mushenok** — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Administrative, Financial and Information Law, Kyiv National University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

Executive Secretary: **Oleksandr Ilchenko** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of the Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Members of the Editorial Board

Tatyana Berkovich — Doctor of Sciences in Public Administration, Candidate of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Public Administration and Law of the Kyiv University of Culture (Kyiv, Ukraine)

Yurii Demianchuk — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of Civil, Commercial, Administrative Law and Law Enforcement of the Bila Tserkva Institute of Economics and Management of the Open International University of Human Development “Ukraine” (Bila Tserkva, Ukraine)

Alexei Drozd — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of Adjuncture and Doctorate of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

Rastislav Funta — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Law and European Law of the Danubius University (Sladkovichovo, Slovak Republic)

Yuriy Harust — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Olena Hulak — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Sergiy Koroed — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law and the Law of the Higher Education of the King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Anatoliy Kulish — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Director of the Academic and Research Institute of Law of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Inna Kurylo — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Victor Ladychenko — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Stefan Lorenzmeier — Doctor of Legal Sciences, Professor, Coordinator of the Erasmus Program of the Faculty of Law of the Augsburg University (Augsburg, Germany)

Olga Melnichuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Law Department of the Vinnytsa Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics (Vinnytsia, Ukraine)

Oksana Myronets — PhD in Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the Faculty of Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Vasily Omelchuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Law, Kiev Cooperative Institute of Business and Law (Kyiv, Ukraine)

Oleg Reznik — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director for Scientific Work of the Educational and Scientific Law Institute of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Anatoly Samokhin — Doctor of Medical Sciences, Professor, Honored Doctor of Ukraine, Head of the Department of Traumatology, Head of the City Center of Urgent Specialized Orthopedic-Traumatological Care of Kyiv City Clinical Hospital № 12 (Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Svitlychnyi — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Civil and Commercial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Olena Yara — Candidate of Legal Sciences, Professor, Dean of the Law Faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuliya Yurinets — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Jiri Zicha — PhD in Law, Senior Lecturer of the Faculty of Management and Economics of the Tomas Bata University in Zlín (Zlín, Czech Republic)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Демчик Надія Петрівна, Голота Наталія Петрівна, Стець Олег Миколайович ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ	11
Зима Олександр Тарасович, Яворський Віталій Олександрович МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ.....	22
Кіашко Юрій Михайлович ПОНЯТТЯ «СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	30
Суббот Анатолій Іванович, Дем'янчук Юрій Вікторович АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	37
Шеремет Олег Семенович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ.....	44

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Калініченко Олександр Федосійович ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В ГАЛУЗІ КОЛЕКТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ.....	51
---	----

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Донченко Артур Анатолійович КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОЄЧАСНОСТІ	57
Скок Олександра Сергіївна ПОКАРАННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	64

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Коць Єлизавета Павлівна

**ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПРО СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ
ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ 71**

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Мельник Сергій Миколайович, Ігнат'єва Аліна Ігорівна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КООРДИНАЦІЇ ДІЙ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 78

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

- Demchyk Nadiia, Holota Nataliia, Stets Oleg**
PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS..... 11
- Zima Oleksandr, Yavorskyi Vitalii**
CUSTOMS CONTROL OF MEDICINES AND ITS CLASSIFICATION 22
- Kiiashko Yurii**
THE CONCEPT OF «ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF UKRAINE»:
ADMINISTRATIVE AND LEGAL DIMENSION 30
- Subbot Anatoly, Demianchuk Yurii**
CURRENT PROBLEMS OF THE STATE OF RESEARCH OF ADMINISTRATIVE AND
LEGAL PRINCIPLES TO PREVENT AND COMBAT CORRUPTION IN THE CIVIL
SERVICE SYSTEM UK..... 37
- Sheremet Oleg**
LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITY OF THE PATRONAGE SERVICE IN THE SYSTEM
OF UKRAINIAN JUSTICE BODIES..... 44

CONSTITUTIONAL RIGHT; MUNICIPAL LAW

- Kalinichenko Oleksandr**
IMPLEMENTATION INTERNATIONAL STANDARDS IN THE INDUSTRY OF COLLECTIVE
POLITICAL RIGHTS AND FREEDOMS IN UKRAINE 51

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL LAWS

- Donchenko Artur**
CRIMINAL PROCEDURAL DECISIONS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION AS AN OBJECT
OF TIMELINESS 57
- Skok Oleksandra**
PENALTIES FOR MINORS: COMPARATIVE LEGAL RESEARCH 64

CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS; FORENSIC EXAMINATION; OPERATING ACTIVITIES

- Kots Yelyzaveta**
FORMS OF USING EVIDENCE DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL
PROCEEDINGS ON THE CREATION OF UNFORESEEN PARAMILITARY OR ARMED GROUPS... 71

INTERNATIONAL LAW

Melnyk Sergii, Ignatieva Alina

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COORDINATING THE ACTION OF LAW ENFORCEMENT
AGENCIES 78

УДК 342.922:342.7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Демчик Надія Петрівна

кандидат юридичних наук,
викладач кафедри адміністративної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Демчик Надежда Петровна

кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры административной деятельности
Национальная академия Государственной пограничной службы Украины
имени Богдана Хмельницкого

Demchyk Nadiia

Candidate of Juridical Sciences,
Lecturer of the Department of Administrative Activity
National Academy of the State Border Guard Service of
Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi
ORCID: 0000-0001-7480-7753

Голота Наталія Петрівна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету

Голота Наталья Петровна

кандидат юридических наук,
доцент кафедры правоведения и гуманитарных дисциплин
Винницкий учебно-научный институт экономики
Западноукраинского национального университета

Holota Nataliia

PhD in Juridical Sciences, Associate Professor of the
Department of Jurisprudence and Humanitarian Disciplines
Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics of
Western Ukrainian National University
ORCID: 0000-0003-4113-7743

Стець Олег Миколайович

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
Криворізький факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»

Стец Олег Николаевич

доктор юридических наук, доцент,
заведующий кафедрой конституционного, международного и частного права
Криворожский факультет
Национального университета «Одесская юридическая академия»

Stets Oleg

Doctor of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Constitutional, International and Private Law
Kryvyi Rih Faculty of National University «Odesa Law Academy»
ORCID: 0000-0003-4211-2687

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7880

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Анотація. У статті досліджуються особливості адміністративної відповідальності за порушення прав та свобод людини, як одного із важливих елементів захисту людини в сучасних умовах. Проаналізовано теоретичну сутність понять «охорона прав», «захист прав», «гарантія прав і свобод людини» та «адміністративної відповідальності» й визначено їх основні ознаки. Встановлено, що міжнародний захист прав та свобод людини визначається, як сукупність норм, що регулюють спільну діяльність держав стосовно захисту порушених прав та свобод людини, та передбачає визначення прав, свобод і обов'язків громадянина перед державою, а також покладання на державу обов'язків стосовно дотримання та захисту прав громадян. Визначено, що міжнародний механізм забезпечення прав та свобод людини забезпечує здійснення контролю міжнародним співтовариством за допомогою спеціальних органів за виконанням державами своїх зобов'язань у сфері захисту прав та свобод людини. Встановлено, що захист прав та свобод людини являється складовою частиною міжнародного механізму захисту прав людини. Визначено, що прийнята в 1948 році Загальна декларація прав людини, затверджена на сесії Генеральної Асамблеї ООН, містила принципи, які закріпили головні права людини. Встановлено, що система гарантій прав і свобод людини в Європейському Союзі поєднує три основні елементи: інституційні гарантії, процесуальні гарантії та матеріальні гарантії. Доведено, що адміністративна відповідальність виступає складним соціально-правовим феноменом сучасної юридичної дійсності. Визначено, що під адміністративною відповідальністю розуміють різновид юридичної відповідальності, основна мета якої полягає в дотриманні законодавства та понесенні відповідальності за вчинений адміністративний проступок у вигляді адміністративного стягнення. Сформульовано, що особи, які вчинили адміністративний проступок несуть адміністративну відповідальність за правопорушення, які пов'язані з недотриманням установлених правил, порушуючи права та свободи людини. Встановлено, що адміністративна відповідальність і система адміністративних правопорушень визначаються Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими актами чинного законодавства.

Ключові слова: захист, охорона, адміністративна відповідальність, права та свободи людини.

Аннотация. В статье исследуются особенности административной ответственности за нарушение прав и свобод человека как одного из важных элементов защиты человека в современных условиях. Проанализирована теоретическая сущность понятий «охрана прав», «защита прав», «гарантия прав и свобод человека» и «административной ответственности» и определены их основные признаки. Установлено, что международная защита прав и свобод человека определяется как совокупность норм, регулирующих совместную деятельность государств по защите нарушенных прав и свобод человека, и предусматривает определение прав, свобод и обязанностей гражданина перед государством, а также возложение на государство обязанностей по соблюдению и защите прав граждан. Определено, что международный механизм обеспечения прав и свобод человека обеспечивает контроль международным сообществом с помощью специальных органов за исполнением государствами своих обязательств в сфере защиты прав и свобод человека. Установлено, что защита прав и свобод является составной частью международного механизма защиты прав человека. Определено, что принятая в 1948 году Всеобщая декларация прав человека, утвержденная на сессии Генеральной Ассамблеи ООН, содержала принципы, закрепили главные права человека. Установлено, что система гарантий прав и свобод человека в Европейском Союзе объединяет три основных элемента: институциональные гарантии, процессуальные и материальные гарантии. Подтверждено, что административная ответственность выступает сложным социально-правовым парадоксом современной юридической реальности. Определено, что под административной ответственностью понимают разновидность юридической ответственности, основная цель которой состоит в соблюдении законодательства и понесении ответственности за совершенный административный проступок посредством административного взыскания. Сформулировано, что лица, совершившие административный проступок несут административную ответственность за правонарушения, связанные

с несоблюдением установленных правил, нарушая права и свободы человека. Установлено, что административная ответственность и система административных правонарушений определяются Кодексом Украины об административных правонарушениях и другими актами действующего законодательства.

Ключевые слова: защита, охрана, административная ответственность, права и свободы человека.

Summary. The paper studies the features of administrative liability for violations of human rights and freedoms, as one of the important elements of human protection in modern conditions. The theoretical essence of the concepts «protection of rights», «protection of rights», «guarantee of human rights and freedoms» and «administrative responsibility» is analyzed and their main features are determined. It is established that the international protection of human rights and freedoms is defined as a set of norms governing the joint activities of states to protect violated human rights and freedoms, and provides for the definition of rights, freedoms and responsibilities of citizens to the state and responsibilities regarding the observance and protection of citizens' rights. It is determined that the international mechanism for ensuring human rights and freedoms provides control by the international community through special bodies over the implementation of states' obligations in the field of protection of human rights and freedoms. It is established that the protection of human rights and freedoms is an integral part of the international mechanism for the protection of human rights. It is determined that the Universal Declaration of Human Rights, adopted in 1948 and approved by the UN General Assembly, contained principles that enshrined fundamental human rights. It is established that the system of guarantees of human rights and freedoms in the European Union combines the following three main elements: institutional guarantees, procedural guarantees and material guarantees. It is established that administrative responsibility is a complex socio-legal phenomenon of modern legal reality. It is determined that administrative liability is understood as a type of legal liability, the main purpose of which is to comply with the law and to be liable for an administrative offense in the form of an administrative penalty. It is determined that persons who have committed an administrative offense are administratively liable for offenses related to non-compliance with established rules in violation of human rights and freedoms. It is established that administrative liability and the system of administrative offenses are determined by the Code of Ukraine on Administrative Offenses and other acts of current legislation.

Key words: protection, security, administrative responsibility, human rights and freedoms.

Постановка проблеми. Серед актуальних завдань, що стоять на сьогодні перед країною і суспільством, пріоритетним напрямком є захист прав та свобод громадянина. Одним із найважливіших досягнень сучасної цивілізації є права і свободи людини, ефективність яких безпосередньо залежить від їх гарантії. У сучасних умовах права і свободи людини, їх забезпечення та захист є не лише однією з загальноновизнаних загальнолюдських цінностей, реальне втілення яких у суспільному житті свідчить про гуманістичний і справедливий характер суспільних відносин, а й про ефективний практичний інструмент самореалізації особистості, утвердження її свободи і гідності у відносинах з іншими суб'єктами та формування її вищого ціннісного статусу.

Недостатнє застосування засобів адміністративної відповідальності для захисту та охорони прав і свобод людини сприяло зростанню адміністративних проступків. Через ці кондичії з'являється потреба в формуванні новітньої науково-практичної моделі механізму правової охорони прав і свобод громадян, де важливе місце становили б норми, що визначають адміністративні заборони та відповідальність за їх порушення. Оскільки адміністративна відповідальність за проступки,

котрі посягаються на права і свободи громадян, деталізовано не досліджувалися в існуючих наукових працях, а тільки фрагментарно або в межах ширшої адміністративно-правової проблематики. Таким чином, деталізоване дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення прав та свобод людини набуває особливого змісту і актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику особливостей адміністративної відповідальності за порушення прав та свобод людини досліджує незначна кількість науковців. Зокрема, наукові праці А. П. Смирнова, В. Остапчука, В. Скорікова, В. Т. Бусела, В. Темченка, Н. М. Оніценка, О. В. Зайчука, О. В. Соловійова, О. В. Стукаленка, О. М. Єщука, С. В. Семінога, С. Я. Вавженчука, Т. О. Вакуленка, Ю. В. Марущака, присвячені аналізу нормативно-правовому регулюванню питань забезпечення національної безпеки та безпечного середовища життя громадян.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення прав та свобод людини. Для досягнення мети визначено такі завдання: 1) розмежувати сутності категорій «захист прав» та «охорона прав»; 2) здійснити аналіз

нормативно-правових актів у сфері захисту прав та свобод людини; 3) проаналізувати основні принципи, які визначені в Загальній декларації прав людини; 4) визначити сутність категорії поняття «адміністративна відповідальність»; 5) проаналізувати особливості адміністративної відповідальності за порушення прав та свобод людини. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновизнано, що міжнародне та національне право реалізує дві головні функції: охоронну та регулятивну. Охоронна функція права в юридичній науці визначається через такі дотичні категорії, як «захист прав» та «охорона прав». На сучасному етапі відсутня єдина точка зору серед вчених та законодавців стосовно розмежування даних суміжних, проте не тотожних понять. Аналізую-

чи сучасну юридичну літературу встановлено, що існує декілька наукових точок зору, які інколи є протилежними і взаємовиключними [1, с. 123].

Науковці виділяють чотири підходи стосовно розмежування сутності категорій «захист прав» та «охорона прав» (див. рис. 1).

Таким чином, поняття «захист прав» та «охорона прав» характеризуються розбіжностями у самому тлумаченні, оскільки існує чотири підходи їхнього трактування серед науковців, як результат в правовій сфері на сьогодні відсутнє чітке визначення співвідношення даних понять.

Отже, міжнародний захист прав та свобод людини визначається як сукупність норм, що регулюють спільну діяльність держав стосовно захисту порушених прав та свобод людини, яка передбачає визначення прав, свобод і обов'язків громадянина перед державою, а також покладання на державу обов'язків стосовно дотримання та захисту прав громадян. Також, регламентується механізм

Рис. 1. Розмежування сутності категорій «захист прав» та «охорона прав»

Джерело: сформовано автором на основі джерел:
[1, с. 124; 2, с. 59; 3, с. 146; 4–6; 7, с. 53; 8; 9, с. 133]

контролю з боку міжнародних організацій за виконанням державами покладених на них зобов'язань [10, с. 47].

Спільну діяльність держав в сфері захисту прав та свобод людини і громадянина очолює і координує Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй, який здійснює нагляд за дотриманням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права країнами-учасницями [11].

Одним з головних механізмів захисту прав на європейському рівні являється Європейський суд з прав людини. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод вимагає від держав гарантувати їх виконання для кожної людини і доручає Європейському суду з прав людини повноваження з нагляду як за практичними заходами, прийнятими державними органами країн-учасниць, так і за національним законодавством на предмет його відповідності міжнародним та європейським стандартам.

Міжнародний механізм забезпечення прав та свобод людини забезпечує здійснення контролю міжнародним співтовариством за допомогою спеціальних органів за виконанням державами своїх зобов'язань у сфері захисту прав та свобод людини [12, с. 120].

Можна стверджувати, що захист прав та свобод людини є складовою частиною міжнародного механізму захисту прав людини [13, с. 168]. Прийнята в 1948 році Загальна декларація прав лю-

дини, затверджена на сесії Генеральної Асамблеї ООН, містила принципи, які закріпили головні права людини (див. рис. 2).

Основним міжнародним документом, в якому закріплені основні права людини являється Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка набула чинності в 1953 році [14]. Приєднання до Ради Європи та ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. 17 липня 1997 р. включили Україну в європейську систему захисту прав людини, яка включає не лише обов'язок захищати та дотримуватись прав та свобод людини, які закріплені в Конвенції, а також визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини. Водночас це означає, що діяльність усіх органів державної влади України, зокрема, судових та правоохоронних органів, їхні рішення та процедури, які застосовуються, не повинні суперечити положенням Конвенції.

Одним із найважливіших завдань держави є дотримання статті 3 Конституції України про охорону життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки людини. З метою захисту цих прав і свобод громадян України, у відповідності до Конституції України (ст. 28), в якій зазначається, що ніхто не може бути підданий катуванням, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [15]. Дотримання зазначених конституційних вимог є основним обов'язком правоохоронних органів України, зокрема органів

Основні принципи, які визначені в Загальній декларації прав людини	
→	право на ім'я та громадянство;
→	право на спеціальний захист, рівність, та найкраще забезпечення інтересів;
→	право на отримання освіти;
→	право на користування благами соціального забезпечення, на здорове зростання і розвиток;
→	право на життя, на свободу і на особисту недоторканність;
→	право першочерговості при отриманні захисту і допомоги;
→	право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття;
→	право на захист від недбалого ставлення, жорстокості і експлуатації, від расової, релігійної чи іншої дискримінації.

Рис. 2. Основні принципи, які визначені в Загальній декларації прав людини

Джерело: сформовано автором на основі джерела: [14]

Національної поліції України, які вживають заходів щодо усунення загроз життю та здоров'ю громадян та громадській безпеці, що виникли внаслідок кримінального правопорушення [16].

Дослідження рішень Європейського суду з прав людини щодо порушення прав та свобод людини сприяє взаємодії європейського права з національним законодавством держав-учасниць зазначених конвенцій, що дозволяє їм належним чином виконувати свої міжнародно-правові зобов'язаннями. Крім того, у 2006 році був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Згідно зі статтею 17, практика цього суду є джерелом українського законодавства, тобто судові рішення мають застосовуватися поряд із законами та підзаконними актами України [17].

Перш ніж безпосередньо розглядати основні гарантії прав і свобод людини, що діють в Європейському Союзі, необхідно визначитися з самим поняттям «гарантії прав і свобод людини», обговорення якого залишається актуальним і в даний час, завдяки різним методичним підходам у дослідженні цієї проблеми. У аналізі широкого кола відповідних доктринальних визначень цього поняття, під гарантією прав і свобод людини у вітчизняній правовій доктрині необхідно розуміти систему економічних, політичних, правових, моральних, організаційних та інших засобів і умов, для яких їм надаються рівні можливості на набуття та реалізацію своїх прав, свобод та інтересів [18].

З цього трактування випливає, що гарантії прав і свобод людини мають широкий, динамічний зміст, який залежить від низки процесів, що відбуваються в суспільстві та державі, зокрема економічних, політичних, соціальних тощо. У цьому контексті варто підтримувати точки зору провідних українських вчених, зокрема Н. Онищенко, згідно з якою ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загальних правових засад, стану економіки, рівня розвитку економічних інститутів, реальності політичної система суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, рівень правосвідомості та правової культури громадян, баланс приватних і суспільних інтересів тощо [19].

Отже, гарантії прав і свобод людини — це більше, ніж просто досконала юридична справа. Якщо звернутися до європейського права, то гарантії прав і свобод людини розуміються у вузькому, правовому сенсі, як засіб захисту прав від порушень, процедури відновлення порушених прав, а також порядок відшкодування завданої шкоди. При цьому вони також поділяються на загальні

(стосуються будь-яких прав і свобод) і спеціальні (стосуються прав і свобод особи). Система гарантій прав і свобод людини в Європейському Союзі поєднує три основні елементи: інституційні гарантії, пов'язані з функціонуванням уповноважених органів, дії котрих спрямовані на захист порушених прав; процесуальні гарантії, що реалізуються при здійсненні правосуддя; матеріальні гарантії у вигляді права особи на відшкодування завданої шкоди та інших збитків, завданих внаслідок порушення її прав [20].

Основні міжнародні та європейські стандарти захисту прав та свобод людини закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [14], які є спільними для національних та міжнародних правових систем і притаманні праву як особливому соціальному регулятору: верховенство права; принцип рівноваги публічних та приватних інтересів; принцип судового контролю [21].

Як відомо, адміністративна відповідальність виступає складним соціально-правовим феноменом сучасної юридичної дійсності, в якому втілено гостру нагальну потребу суспільства і держави в ефективній протидії такому деструктивному явищу як адміністративні правопорушення [22, с. 118].

Адміністративна відповідальність визначається як різновид юридичної відповідальності, основна мета якої полягає в дотриманні законодавства та понесенні відповідальності за вчинений адміністративний проступок у вигляді адміністративного стягнення [23, с. 3].

Особи, які вчинили адміністративний проступок несуть адміністративну відповідальність за правопорушення, які пов'язані з недотриманням установлених правил порушуючи права та свободи людини. Адміністративна відповідальність і система адміністративних правопорушень визначаються Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі — КпАП) та іншими актами чинного законодавства [24].

У вітчизняній та міжнародній науковій думці існує чимало трактувань поняття «адміністративна відповідальність», серед них, найбільш влучні відображені в таблиці 1.

Під поняттям «адміністративне правопорушення (проступок)» у відповідності до статті 9 КпАП визначається як протиправна, умисна або необережна дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на визначений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Настання адміністративної відповідаль-

Таблиця 1

Основні трактування поняття «адміністративна відповідальність»

Науковці	Трактування поняття
Кожевніков О.А. [25]	Адміністративна відповідальність визначається як вид юридичної відповідальності, яка передбачена нормами адміністративного права, що настає за вчинення особою адміністративного правопорушення, яка застосовується уповноваженими органами та посадовими особами у вигляді адміністративних покарань з обов'язковим дотриманням нормативно встановлених процедур.
Стахова А.І., [26, с. 235], Кононова П.І. [27, с. 261]	Адміністративна відповідальність трактується як міра державного примусу, що застосовується державними органами, посадовими особами до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення.
Мігачов Ю.І. [28, с. 166]	Адміністративна відповідальність визначається як реакція держави на вчинення передбачених законодавством адміністративних правопорушень у різних сферах, яка виражається у застосуванні відповідними органами державної влади та посадовими особами встановлених законодавством адміністративних покарань.
Конін Н.М. [29, с. 131], Волков О.М. [30, с. 270]	Адміністративна відповідальність визначається як реалізація адміністративно-правових санкцій, які застосовуються уповноваженим органом чи посадовою особою, у вигляді адміністративних покарань до винних у скоєнні адміністративного правопорушення.
Макарейко Н.В. [31, с. 189].	Адміністративна відповідальність трактується як вид юридичної відповідальності, що виражається у застосуванні уповноваженими органами та посадовими особами адміністративного покарання в установленому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення.
Россінський Б.В. [32, с. 230]	Адміністративна відповідальність визначається як вид юридичної відповідальності, що виражається у призначенні органом або посадовою особою, наділеною відповідними повноваженнями, адміністративного покарання особі, яка вчинила правопорушення.

Джерело: сформовано автором на основі джерел: [25–32]

ності за скоєне правопорушення, у відповідності до КпАП настає, якщо дані порушення за своїм характером не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

До адміністративних правопорушень не відносять дію, яка хоч і передбачена КпАП чи іншими законами, яка вчинена: в стані необхідної оборони, а саме при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання через заподіяння посягаючому шкоди, якщо з-за даних обставин не було допущено перевищення меж необхідної оборони; в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожувала державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо дана небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода [24].

У відповідності до статті 32 КпАП за певні види адміністративних правопорушень у рідкісних випадках може застосовуватися санкція у вигляді адміністративного арешту на термін до п'ятнадцяти діб. Згідно з чинною редакцією КпАП не вистачає норми про презумпцію невинуватості особи, котра підозрюється у вчиненні адміністра-

тивного правопорушення, за якого особа понесе адміністративну відповідальність у вигляді адміністративного арешту. У особи, яка притягнута чи може бути притягнута до відповідальності у вигляді адміністративного арешту, відсутні наступні права, як право вимагати допиту свідків, право користуватися безоплатною правовою допомогою та безоплатними послугами перекладача. У чинній редакції КпАП відсутні вимоги стосовно публічного оголошення рішення, винесеного судом у справі про адміністративне правопорушення.

Стосовно адміністративного затримання як форми позбавлення волі, вважаємо, що потрібно компенсувати процесуально-правовий статус затриманої особи, через надання їй права не тільки оскаржувати відповідне рішення в суді, але й вимагати відшкодування збитків, завданих через затримання на подовжений термін.

Вважаємо, що до КпАП необхідно додати норми, які встановлюватимуть термін для направлення протоколу до органу чи посадової особи, уповноважених розглядати справу про адміністративне правопорушення, оскільки в чинній редакції КпАП відсутня дана норма. У зв'язку з даними кондиціями, для учасників провадження формується ситуація правової непевності. Відсутність відповідної регламентації термінів направлення

протоколу викликає, зокрема небезпечні наслідки під час реалізації адміністративного затримання правопорушника до розгляду справи судом в порядку частини 4 статті 263 КпАП. Для того, щоб підвищити ефективність провадження у справах щодо адміністративних правопорушень можна через встановлення терміну для поправки помилок та доповнення протоколу.

Вважаємо, що необхідно вдосконалити та визначити додаткову регламентацію процедури складення протоколу про адміністративне правопорушення. Аналізуючи вимоги стосовно змісту протоколу, які визначені у статті 256 КпАП, є досить жорсткими та у чинній редакції не врахована імовірність специфічних ситуацій.

Необхідно вдосконалити та внести зміни до норм КпАП стосовно регулювання перебігу терміну затримання. У відповідності до норми частини 6 статті 263 КпАП у чинній редакції надана змога зловживати тривалістю доставлення особи порушника для формування протоколу з метою прихованого подовження терміну затримання. Отже, необхідно включити тривалість доставлення особи порушника у загальний термін адміністративного затримання [33].

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження визначено, що у сучасних умовах адміністративна відповідальність є виховним засобом для правопорушника, що стимулює інших до належного виконання обов'язків та дотримання чинного законодавства

в сфері захисту прав та свобод людини. Важливе завдання української держави на сучасному етапі розвитку, відповідно, вбачається в тому, щоб створити необхідні правові й організаційні умови для притягнення до адміністративної відповідальності осіб у випадку порушення законодавства та прав й свобод людини. Проте притягнення до адміністративної відповідальності, має низку проблем, вирішення яких стимулюватиме до належного виконання своїх обов'язків, дотримання етики, суворого дотримання прав й свобод людини та своєчасного застосування дисциплінарних стягнень та інших видів санкцій до осіб, які здійснили неправомірну злочинну чи девіантну поведінку.

Подальших розвідок потребують проблеми притягнення до адміністративної відповідальності осіб правопорушників, запозичивши досвід імплементованого законодавства в європейських країнах, урахування якого може стати базою для налагодження та забезпечення дотримання прав та свобод людини. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці новітніх підходів для вирішення проблеми притягнення до відповідальності осіб правопорушників. Адміністративна відповідальність за порушення прав та свобод людини стане предметом подальших наукових досліджень. Вважаємо, що дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення прав та свобод людини дозволить спрямувати зусилля законодавців на подальше вдосконалення цього правового інституту.

Література

1. Смирнов А. П. Соотношение понятий «охрана прав» и «защита прав». Вестник Томского государственного университета. 2010. № 331. С. 123–125.
2. Темченко В. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона» у механізмі забезпечення прав людини. Вісник Академії управління МВС. 2007. № 2–3. С. 58–65.
3. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві. Форум права. 2010. № 1. С. 45–49.
4. Стукаленко О. В. Співвідношення понять «адміністративно-правова охорона» та «адміністративноправовий правовий захист». Наукове товариство Івана Кушніра. 2012. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46468> (дата звернення: 25.01.2022).
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
6. Марущак Ю. В. Теоретико-правова характеристика адміністративно-правової охорони та захисту майнових та немайнових прав. Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. 2015. URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1722 (дата звернення: 25.01.2022).
7. Єщук О. М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: дис.. ... д-ра юрид. наук. Київ, Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», 2017. 420 с.
8. Остапчук В. Поняття адміністративного захисту авторського права і суміжних прав. Науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність». 2003. № 4.
9. Семіног С. В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: дефініювання терміну та зміст концепту. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 1(22), Т. 5, Ч. 1. С. 132–136.

10. Правкина И. Н., Семенова М. Н. Международные механизмы защиты прав человека. Вестник науки и образования. 2019. № 6(60). Ч. 1. С. 46–50.
11. The United Nations Human Rights. Office of the Hight Commissioner. International Covenant on Civil and Political Rights. 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (дата звернення: 25.01.2022).
12. Рачек И. М. Механизм защиты прав ребенка на международном, европейском и российском уровнях. Вестник Томского государственного университета. 2013. № 373. С. 119–122.
13. Косевич Н. Р. Система международной защиты прав ребенка: определение, этапы становления и развития, принципы защиты прав ребенка. Актуальные проблемы уголовного права, криминологии и исполнительного права: научные труды кафедры уголовного права. Москва: РГУП, 2015. Вып. 5. 192 с.
14. The United Nations General Assembly. Universal Declaration of Human Rights. 1948. URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf> (дата звернення: 25.01.2022).
15. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.01.2022).
16. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.01.2022).
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 02.12.2012 № 3477-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 25.01.2022).
18. Oxidation of Petroleum Resin Based on Dicyclopentadiene Fraction / V.G. Bondaletov [et al.] // Procedia Chemistry. 2015. Vol. 15: Chemistry and Chemical Engineering in XXI century (CCE 2015): XVI International Scientific Conference dedicated to Professor L. P. Kulyov, 25–29 May 2015, Tomsk, Russia. P. 103–108.
19. «Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні»: Монографія / Кол. авторів; За ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 424 с.
20. Кашкин С. Ю., Калиниченко П. А., Четвериков А. О. Введение в право Европейского Союза: учебник / Под ред. Кашкина С. Ю. 3-е изд., перераб. и доп. М.: «Эксмо», 2010.
21. Novitsky V. V. The Guarantees of Human Rights and Freedoms in the European Union: The Experience for Ukraine. Journal of Advanced Research in Law and Economics (JARLE), 2019, 37:2397–2402.
22. Евсикова Е. В. Административная ответственность по законодательству Республики Крым: доктринальный и прикладной аспекты. Вестник Краснодарского университета МВД России. 2017. № 2 (36). С. 118–122.
23. Скоріков В. Види відповідальності державних службовців. Національна академія державного управління при Президентові України Дніпропетровський регіональний інститут державного управління. Серія: Юридична. 2017. № 4. С. 1–5.
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (Редакція станом на 08.08.2021). // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 25.01.2022).
25. Кожевников О. А. К вопросу о понятии и признаках административной ответственности. Вестник Уральского юридического института МВД России. 2018. № 1. С. 16–18.
26. Административное право России: учебник и практикум для вузов / А. И. Стахов [и др.]; под редакцией А. И. Стахова, П. И. Кононова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2020.
27. Стахов А. И. Административное право России: учебник для бакалавриата, специалитета и магистратуры / А. И. Стахов, П. И. Кононов. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2019.
28. Мигачев Ю. И. Административное право Российской Федерации: учебник для вузов / Ю. И. Мигачев, Л. Л. Попов, С. В. Тихомиров; под редакцией Л. Л. Попова. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2020.
29. Конин Н. М. Административное право: учебник для вузов / Н. М. Конин, Е. И. Маторина. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2020.
30. Волков А. М. Административное право: учебник для вузов / А. М. Волков. Москва: Издательство Юрайт, 2020.
31. Макарейко Н. В. Административное право: учебное пособие для вузов / Н. В. Макарейко. 11-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2020.
32. Россинский Б. В. Административное право и административная ответственность: курс лекций / Б. В. Россинский. Москва: Норма: ИНФРАМ, 2020.
33. Вакуленко Т. О., Соловйов О. В. Відповідність окремих положень кодексу України про адміністративні правопорушення вимогам статті 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Матеріали офіційного веб-сайту Міністерства юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua/4386> (дата звернення: 25.01.2022).

References

1. Smirnov, A.P. (2010). Sootnoshenie ponyatiy «ohrana prav» i «zaschita prav». [Correlation between the concepts of «protection of rights» and «protection of rights»]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. № 331. S. 123–125. [in Russian].
2. Temchenko, V. (2007). Osoblyvosti yurydychnoho zmistu terminiv «zakhyst» ta «okhorona» u mekhanizmi zabezpechennia prav liudyny. [Features of the legal meaning of the terms «protection» and «protection» in the mechanism of human rights]. Visnyk Akademii upravlinnia MVS. № 2–3. S. 58–65. [in Ukrainian].
3. Vavzhenchuk, S. Ya. (2010). Spivvidnoshennia poniat «zakhyst» ta «okhorona» trudovykh prav v chynnomu zakonodavstvi. [Correlation of the concepts of «protection» and «protection» of labor rights in current legislation]. Forum prava. № 1. S. 45–49. [in Ukrainian].
4. Stukalenko, O.V. (2012). Spivvidnoshennia poniat «administrativno-pravova okhorona» ta «administrativno-pravovyi zakhyst». [The ratio of the concepts of «administrative and legal protection» and «administrative and legal protection»]. Naukove tovarystvo Ivana Kushnira. Available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46468> [in Ukrainian].
5. Busel, V.T. (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: Perun. 1728 s. [in Ukrainian].
6. Marushchak, Yu.V. (2015). Teoretyko-pravova kharakterystyka administrativno-pravovoi okhorony ta zakhystu mainovykh ta nemainovykh prav. [Theoretical and legal characteristics of administrative and legal protection and protection of property and non-property rights]. Mizhnarodni naukovo-praktychni internet-konferentsii yurydychnoho ta istorichnogo spriamuvannia. Available at: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1722 [in Ukrainian].
7. Ieshchuk, O.M. (2017). Administrativno-pravova okhorona: teoriia, praktyka ta perspektyvy rozvytku. [Administrative and legal protection: theory, practice and prospects of development]: dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, Vidkryt. mizhnar. un-t rozvytku liudyny «Ukraina». 420 s. [in Ukrainian].
8. Ostapchuk, V. (2003). Poniattia administrativnogo zakhystu avtorskoho prava i sumizhnykh prav. [The concept of administrative protection of copyright and related rights]. Naukovo-praktychnyi zhurnal «Intelektualna vlasnist». № 4. [in Ukrainian].
9. Seminoh, S.V. (2018). Administrativno-pravovyi zakhyst prav ditei v Ukraini: definiuvannia terminu ta zmist kontseptu. [Administrative and legal protection of children's rights in Ukraine: definition of the term and content of the concept]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. Vyp. 1(22), T. 5, Ch. 1, S. 132–136. [in Ukrainian].
10. Pravkina, I. N., Semenova, M. N. (2019). Mezhdunarodnyie mehanizmyi zaschityi prav cheloveka. [International mechanisms for the protection of human rights]. Vestnik nauki i obrazovaniya. № 6(60). Ch. 1. S. 46–50. [in Russian].
11. The United Nations Human Rights. (1966). Office of the Hight Commissioner. International Covenant on Civil and Political Rights. Available at: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> [in English].
12. Rachek, I. M. (2013). Mehanizm zaschityi prav rebenka na mezhdunarodnom, evropeyskom i rossiyskom urovnyah. [The mechanism for protecting the rights of the child at the international]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. № 373. S. 119–122. [in Russian].
13. Kosevich, N. R. (2015). Sistema mezhdunarodnoy zaschityi prav rebenka: opredelenie, etapyi stanovleniya i razvitiya, printsipyi zaschityi prav rebenka. [The system of international protection of the rights of the child: definition, stages of formation and development, principles of protection of the rights of the child]. Aktualnyie problemyi ugolovno prava, kriminologii i ispolnitelnogo prava: nauchnyie trudyi kafedryi ugolovno prava. Moskva: RGUP. Vyip. 5. 192 s. [in Russian].
14. The United Nations General Assembly. (1948). Universal Declaration of Human Rights. Available at: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf> [in English].
15. Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 № 254k / 96-VR // Database «Legislation of Ukraine» / VR of Ukraine. (1996). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
16. On the National Police: Law of Ukraine of 02.07.2015 № 580-VIII // Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].
17. On the implementation of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine of 02.12.2012 № 3477-IV // Database «Legislation of Ukraine» / Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> [in Ukrainian].

18. Oxidation of Petroleum Resin Based on Dicyclopentadiene Fraction (2015) / V.G. Bondaletov [et al.] // *Procedia Chemistry*. Vol. 15: Chemistry and Chemical Engineering in the XXI century (CCE 2015): XVI International Scientific Conference dedicated to Professor L. P. Kulyov, 25–29 May 2015, Tomsk, Russia. pp. 103–108. [in English].
19. «Problemy realizatsii prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini». (2007). [«Problems of realization of human and civil rights and freedoms in Ukraine»]: Monohrafiia / Kol. avtoriv; Za red. N. M. Onishchenko, O. V. Zai-chuka. K.: TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka». 424 s. [in Ukrainian].
20. Kashkin, S. Yu., Kalinichenko, P. A., Chetverikov, A. O. (2010). *Vvedenie v pravo Evropeyskogo Soyuza*. [Introduction to the law of the European Union]: uchebnik / Pod red. Kashkina S. Yu. 3-e izd., pererab. i dop. M.: «Eksmo». [in Russian].
21. Novitsky, V. V. (2019). The Guarantees of Human Rights and Freedoms in the European Union: The Experience for Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics (JARLE)*, 37:2397–2402. [in English].
22. Evsikova, E. V. (2017). Administrativnaya otvetstvennost po zakonodatelstvu Respubliki Krym: doktrinalnyi i prikladnyy aspekty. [Administrative responsibility under the legislation of the Republic of Crimea: doctrinal and applied aspects]. *Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii*. № 2 (36). S. 118–122. [in Russian].
23. Skorikov, V. (2017). Vydy vidpovidalnosti derzhavnykh sluzhbovtziv. [Types of responsibility of civil servants]. *Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy Dnipropetrovskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia. Seriya: Yurydychna*. № 4. S. 1–5. [in Ukrainian].
24. Code of Ukraine on Administrative Offenses of 07.12.1984 № 8073-X (as of 08.08.2021) // Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. (1984). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].
25. Kozhevnikov, O. A. (2018). K voprosu o ponyatii i priznakah administrativnoy otvetstvennosti. [To the question of the concept and signs of administrative responsibility]. *Vestnik Uralskogo yuridicheskogo instituta MVD Rossii*. № 1. S. 16–18. [in Russian].
26. *Administrativnoe pravo Rossii*. (2020). [Administrative law of Russia]: uchebnik i praktikum dlya vuzov / A. I. Stahov [i dr.]; pod redaktsiei A. I. Stahova, P. I. Kononova. 3-e izd., pererab. i dop. Moskva: Izdatelstvo Yurayt. [in Russian].
27. Stahov, A. I. (2020). *Administrativnoe pravo Rossii*. [Administrative law of Russia]: uchebnik dlya bakalavri-ata, spetsialiteta i magistratury / A. I. Stahov, P. I. Kononov. 4-e izd., pererab. i dop. Moskva: Izdatelstvo Yurayt, 2019. [in Russian].
28. Migachev, Yu. I. (2020). *Administrativnoe pravo Rossiyskoy Federatsii*. [Administrative law of the Russian Federation]: uchebnik dlya vuzov / Yu. I. Migachev, L. L. Popov, S. V. Tihomirov; pod redaktsiei L. L. Popova. 5-e izd., pererab. i dop. Moskva: Izdatelstvo Yurayt. [in Russian].
29. Konin, N. M. (2020). *Administrativnoe pravo*. [Administrative law]: uchebnik dlya vuzov / N. M. Konin, E. I. Matorina. 6-e izd., pererab. i dop. Moskva: Izdatelstvo Yurayt [in Russian].
30. Volkov, A. M. (2020). *Administrativnoe pravo* [Administrative law]: uchebnik dlya vuzov / A. M. Volkov. Moskva: Izdatelstvo Yurayt. [in Russian].
31. Makareyko, N. V. (2020). *Administrativnoe pravo*. [Administrative law]: uchebnoe posobie dlya vuzov / N. V. Makareyko. 11-e izd., pererab. i dop. Moskva: Izdatelstvo Yurayt. [in Russian].
32. Rossinskiy, B. V. (2020). *Administrativnoe pravo i administrativnaya otvetstvennost*. [Administrative law and administrative responsibility]: kurs lektsiy / B. V. Rossinskiy. Moskva: Norma: INFRAM. [in Russian].
33. Vakulenko, T. O., Soloviov, O. V. Vidpovidnist okremykh polozhen kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravo-porushennia vymoham statti 6 Konventsii pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny. [Compliance of certain provisions of the Code of Ukraine on Administrative Offenses with the requirements of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Materialy ofitsiinoho veb-saitu Ministerstva yustytсии Ukrainy*. Available at: <http://old.minjust.gov.ua/4386> [in Ukrainian].

Зима Олександр Тарасович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Зима Александр Тарасович

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры административного права*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Zima Oleksandr

PhD of Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Administrative Law

Yaroslav Mudryi National Law University

Яворський Віталій Олександрович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Яворский Виталий Александрович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Yavorskyi Vitalii

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7879

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ

ТАМОЖЕННЫЙ КОНТРОЛЬ ПО ЛЕКАРСТВЕННЫМ СРЕДСТВАМ И ЕГО КЛАССИФИКАЦИЯ

CUSTOMS CONTROL OF MEDICINES AND ITS CLASSIFICATION

Анотація. В статті проаналізовано поняття «митний контроль» та «реалізація митного контролю», окреслено загальні ознаки зазначених понять. Визначено основні принципи митного контролю та надано їм основну характеристику. Розглянуто основні завдання митного контролю, що зумовлені її загальною метою. Наголошено на важливості митного контролю як одного із основних інститутів митного права.

Визначено, що митний контроль направлений лише на операції з переміщення товарів через митний кордон.

Надано інтерпретацію митного контролю за лікарськими засобами. Визначено, що митний контроль лікарських засобів, які переміщуються через митний кордон – це виконання митними органами України сукупності перевірочних спеціальних дій, спрямованих на дотримання юридичними і фізичними особами митного законодавства України, її міжнародних договорів, а також правил, які регулюють порядок переміщення лікарських засобів через митний кордон України.

Визначено деякі функції митного контролю, що впливають із його основного завдання.

Надано класифікацію митного контролю. Акцентовано увагу на тому, що, в залежності від поданих критеріїв, процедура митного контролю може істотно змінитись. Вказано яким чином належність контролю до тієї чи іншої групи, а також окремі обставини переміщення через митний кордон впливають на формування процедури митного контролю. Зокре-

ма вказано яким чином здійснення митного контролю зміниться в залежності від наявності чи відсутності державної реєстрації лікарських засобів що переміщуються через митний кордон. Визначений перелік необхідних документів для митного контролю зареєстрованих та незареєстрованих лікарських засобів. Визначено, що між оформленням останніх є досить суттєві відмінності.

Зазначена послідовність дій при проходженні митного контролю зареєстрованими лікарськими засобами. Акцентовано увагу на випадках, за яких не потрібна ліцензія на їх перевезення через митний кордон.

Звернено увагу на наказ Міністерства охорони здоров'я України, який визначає випадки, за яких дозволено ввезення незареєстрованих лікарських засобів через митний кордон України. Розкрито процедури оформлення таких засобів відповідно до законодавства.

Проаналізовано процедуру митного контролю в залежності від наявності наркотичних або психотропних речовин у складі лікарських засобів.

У висновках розкрито необхідність проведення митного контролю. Акцентовано увагу на важливості розширеної класифікації митного контролю за лікарськими засобами.

Ключові слова: митний контроль, форма митного контролю, лікарські засоби, переміщення лікарських засобів через митний кордон, класифікація митного контролю.

Аннотація. В статье проанализированы понятия «таможенный контроль» и «реализация таможенного контроля», определены общие признаки указанных понятий. Определены основные принципы таможенного контроля и дана им основная характеристика. Рассмотрены основные задачи таможенного контроля, которые обусловлены его общей целью. Отмечено важность таможенного контроля как одного из основных институтов таможенного права.

Установлено, что таможенный контроль направлен только на операции по перемещению товаров через таможенную границу.

Предоставлена интерпретация таможенного контроля за лекарственными средствами. Определено, что таможенный контроль лекарственных средств, перемещаемых через таможенную границу — это выполнение таможенными органами Украины совокупности проверочных специальных действий, направленных на соблюдение юридическими и физическими лицами таможенного законодательства Украины, ее международных договоров, а также правил, регулирующих порядок перемещения лекарственных средств через таможенную границу Украины.

Определены некоторые функции таможенного контроля, вытекающие из его основной задачи.

Предоставлена классификация таможенного контроля. Акцентируется внимание на том, что, в зависимости от критериев, процедура таможенного контроля может существенно измениться. Указано, каким образом принадлежность контролю к той или иной группе, а также отдельные обстоятельства перемещения через таможенную границу влияют на формирование процедуры таможенного контроля. В частности, указано, каким образом осуществление таможенного контроля изменится в зависимости от наличия или отсутствия государственной регистрации перемещаемых через таможенную границу лекарственных средств. Определен список необходимых документов для таможенного контроля зарегистрированных и незарегистрированных лекарственных средств. Определено, что между оформлением последних имеются существенные отличия.

Указана последовательность действий при прохождении таможенного контроля зарегистрированными лекарственными средствами. Акцентируется внимание на случаях, при которых не требуется лицензия на их перевозку через таможенную границу.

Обращено внимание на приказ Министерства здравоохранения Украины, определяющий случаи, при которых разрешен ввоз незарегистрированных лекарственных средств через таможенную границу Украины. Раскрыты процедуры оформления таких средств в соответствии с законодательством.

Проанализирована процедура таможенного контроля в зависимости от наличия наркотических или психотропных веществ в составе лекарственных средств.

В заключении раскрыта необходимость проведения таможенного контроля. Акцентируется внимание на важности расширенной классификации таможенного контроля за лекарственными средствами.

Ключевые слова: таможенный контроль, форма таможенного контроля, лекарственные средства, перемещение лекарственных средств через таможенную границу, классификация таможенного контроля.

Summary. The article analyzes the concepts of «customs control» and «implementation of customs control», outlines the general features of these concepts. The basic principles of customs control are defined and the main characteristics are given to them. The main tasks of customs control due to its general purpose are considered. The importance of customs control as one of the main institutions of customs law was emphasized.

It is determined that customs control is aimed only at transactions for the movement of goods across the customs border.

An interpretation of customs control over medicines is given. It is determined that customs control of medicines moving across the customs border is the implementation by the customs authorities of Ukraine of a set of special inspection actions aimed at compliance with legal and natural customs legislation of Ukraine, its international agreements and rules governing the movement of medicines across customs border of Ukraine.

Some functions of customs control arising from its main task have been identified.

The classification of customs control is given. Emphasis is placed on the fact that, depending on the submitted criteria, the customs control procedure may change significantly. It is indicated how the affiliation of the control to one or another group, as well as certain circumstances of movement across the customs border affect the formation of the customs control procedure. In particular, it is indicated how the implementation of customs control will change depending on the presence or absence of state registration of medicines moving across the customs border. The list of necessary documents for customs control of registered and unregistered medicines is determined. It is determined that there are quite significant differences between the design of the latter.

The sequence of actions at passing of customs control by the registered medicines is specified. Emphasis is placed on cases in which a license is not required for their transportation across the customs border.

Attention is drawn to the order of the Ministry of Health of Ukraine, which determines the cases in which the import of unregistered drugs across the customs border of Ukraine is allowed. Procedures for registration of such funds in accordance with the law are revealed.

The procedure of customs control depending on the presence of narcotic or psychotropic substances in medicines is analyzed.

The conclusions reveal the need for customs control. Emphasis is placed on the importance of the expanded classification of customs control over medicines.

Key words: customs control, form of customs control, medicines, movement of medicines across the customs border, classification of customs control.

Постановка проблеми. Митний контроль — один із основних інститутів митного права. Враховуючи важливість контролю у юридичній науці та маючи на увазі те, що митне право — одна із галузей юридичної науки, можемо цілком упевнено говорити, що цей інститут безумовно є дуже важливим як в теоретичному так і в практичному аспекті. Його вагомість істотно зросте після прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру», адже митний контроль буде здійснюватися виключно у межах адміністративної процедури. Оскільки законодавство постійно оновлюється, виникає необхідність у доктринальному закріпленні даної теми шляхом доопрацювання робіт колег, що втратили актуальність. Митний контроль за лікарськими засобами завжди розглядався як окремий підвид контролю, а інтерес до нього істотно зріс у зв'язку з пандемією. Звернемо увагу і на те, що при переміщенні лікарських засобів через митний кордон, митний контроль слід сприймати не лише як інструмент здійснення державної митної справи, а й як засіб забезпечення реалізації конституційного права людини на охорону здоров'я. Це право, відповідно, знайшло своє закріплення і в чинному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі дослідження митного контролю як одного із основних інститутів митного права знаходять у працях А. В. Мазура [18], С. І. Пахо-

мова [2], С. В. Ківалова, О. Т. Зими [13], Т. В. Корнєвій [17], Р. Б. Шишці [4], К. К. Сандровському [19], В. В. Ченцову [5], В. О. Шаповаловій, І. Бережнюку [16], І. Тоневу [16] та ін., які аналізували сутність митного контролю, розглядаючи його теоретичні та практичні аспекти. Деякі із зазначених вчених проводили дослідження щодо перевезення лікарських засобів через митний кордон. На нашу думку, один із найвагоміших вкладів в дану тему зробив О. М. Шевчук [3], написавши низку робіт та присвятивши їй монографію.

Мета статті полягає у наданні інтерпретації митного контролю, визначенні його оптимальної класифікації та доведенні того, що у різних випадках процедура митного контролю за переміщенням лікарських засобів може істотно змінитись.

Виклад основного матеріалу. Митний контроль є необхідним заходом при переміщенні товарів через митний кордон і особливо важливу роль він виконує при переміщенні лікарських засобів. Цілком закономірно, що йому визначення закріплено у законодавстві. Так, відповідно до Митного кодексу України митний контроль визначається як сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [1, п. 24, ст. 4].

Низка вчених, які досліджували питання митного контролю також дали власну інтерпретацію даному поняттю. Так, С.І. Пахомов визначив останнє як підзаконну діяльність митних органів із забезпечення пропуску транспортних засобів і товарів через митний кордон України у встановленому законом порядку [2, с. 11]. Зима О.Т. визначив митний контроль як сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своїх повноважень з метою забезпечення додержання митних правил, наголосивши на тому, що у законодавчому визначенні закладений певний дисбаланс, оскільки ведення Української класифікації ЗЕД, ведення митної статистики, організація діяльності митних органів тощо є складовими державної митної справи, однак митні органи позбавлені повноважень щодо контролю за ними [13, с. 68]

Є і інші визначення, однак загалом можна стверджувати, що митний контроль направлений лише на операції з переміщення товарів через митний кордон. Його важливості загально визнана і крім іншого зумовлена системою завдань митного контролю.

На думку Р.Б. Шишки завдання, які ставить перед собою митний контроль, зумовлені його загальною метою: захист економічних інтересів держави, перевірка відповідності проведених митних дій чинному законодавству і контроль за дотриманням встановлених митних процедур і правил при переміщенні товарів через митний кордон [4, с. 105]. Отже, можна стверджувати, що важливість митного контролю полягає саме у забезпеченні дотриманням чинного законодавства для превенції правопорушень на території держави та захист бюджету держави від збитків, що може зумовити порушення митних правил при переміщенні товарів через митний кордон.

Із останнього твердження ми можемо виділити декілька функцій митного контролю. Так, економічні інтереси держави повинні мати механізм захисту. Такий механізм реалізований, наприклад, стягненням мита та інших митних платежів на користь державного бюджету. Іншою функцією є запобігання порушенням у митній сфері та захист громадян від їх можливих наслідків. Функція забезпечення законності виходить із однойменного принципу, тобто кожен учасник правовідносин повинен чітко дотримуватися митних правил і процедур.

Реалізація заходів митного контролю посадовими особами митних органів за допомогою форм і методів, передбачених митним законодавством, з метою забезпечення дотримання суб'єктами переміщення встановлених митних правил — це

здійснення митного контролю [5, с. 151], в якому форми і методи є невіддільними один від одного.

Говорячи про форми, важливо зазначити, що ст. 336 Митного кодексу України визначає, що митний контроль здійснюється виключно посадовими особами митних органів шляхом: перевірки документів та відомостей, які надаються митним органам, митного огляду, обліку товарів та перевірки їх обліку, усного опитування осіб, огляду місць, де знаходяться товари, що підлягають митному контролю, перевірка відповідності документів вимогам чинного законодавства України, направлення запитів для встановлення автентичності поданих документів та пост-митний контроль.

Відповідно до ст. 337, перевірка документів і відомостей здійснюється візуально або із застосуванням автоматизованих інформаційних технологій, зокрема перевірки достовірності документів, їх порівняння або аналіз ризику.

Така форма контролю необхідна для визначення справжності документів на лікарські засоби та перевірки їх достовірності

Перелік необхідних документів, необхідних для митного контролю зазначені у ст. 335 Митного кодексу України. Також, слід зазначити, що заповнення декларацій має відбуватися згідно з затвердженим Кабінетом Міністрів України Положенням про митні декларації від 21 травня 2012 р. № 450 [6].

На думку ряду вчених особливості того чи іншого товару, який переміщається через митний кордон можуть спричинити і особливості митного контролю за його переміщенням.

Так, зокрема, О.М. Шевчук вважає, що митний контроль за переміщенням лікарських засобів через митний кордон настільки специфічний, що заслуговує власного визначення. На його думку це виконання митними органами України сукупності перевірочних спеціальних дій, спрямованих на дотримання юридичними і фізичними особами митного законодавства України, її міжнародних договорів, а також правил, які регулюють порядок переміщення лікарських засобів через митний кордон України [3, с. 66]. Така позиція видається дещо застарілою, але в цілому відображає суть спеціалізованого контролю.

У Митному кодексі передбачено такі види митного контролю: загальний, спрощений і спільний. На думку більшості науковців, така класифікація є неповною і не дозволяє об'єктивно оцінити відмінності видів митного контролю за різними критеріями.

Одну із найкращих класифікацій, яка досить повно відображає митні правовідносини, запропо-

нував О. Шевчук [3, с. 66–67]. Спрощено, митний контроль має такі види: 1) за ступенем складності контролю (загальний, спеціальний, спрощений); 2) за напрямком переміщення (імпорт, експорт, транзит); 3) за суттєвими характеристиками, що впливають на проведення контролю (ручна поклажа, супроводжуваний і несупроводжуваний багаж, валюти і валютних цінностей, енергоносіїв, культурних цінностей тощо) 4) за зареєстрованими і незареєстрованими лікарськими засобами; 5) за суб'єктами, що беруть участь у переміщенні (юридичні і фізичні особи); 6) за засобами переміщення; 7) за характером проведення (документальний і фактичний); 8) за місцем проведення; 9) за режимом контролю; 10) за організацією контролю за місцем проведення; 11) за взаємодією митних органів.

Кожен із критеріїв є важливим, але нині особливого значення набирає критерій належності лікарських засобів до зареєстрованих чи незареєстрованих в Україні.

Справа в тому, що нині на розгляді ВР перебуває законопроект «Про адміністративну процедуру». після набрання чинності його дія розповсюдиться і на митну сферу. Відповідно, митний контроль буде проводитись у межах адміністративної процедури з суворим дотриманням процедурних правил. Добре відомо, що форми та методи контролю, які застосовуються щодо лікарських засобів, які зареєстровані в Україні та лікарських засобів, які не зареєстровані в Україні досить сильно відрізняється. Ці відмінності матимуть істотний вплив на формування адміністративної процедури митного контролю і, можливо, стануть причиною для виокремлення кількох видів такої процедури. Однак остаточний висновок з цього питання можна буде зробити лише після введення в дію згаданого законопроекту, нині ж обмежимося наступним.

Щодо лікарських засобів зареєстрованих в Україні, то на територію України вони можуть ввозитися за наявності сертифіката якості серії лікарських засобів (ст. 17 Закону України «Про лікарські засоби» [7]). Такий сертифікат видається на підставі затвердженого Кабінетом Міністрів України Порядком здійснення державного контролю якості лікарських засобів від 3 лютого 2010 р. № 260 [8]. Також, до сертифіката якості додається ліцензія на імпорт лікарських засобів, у додатку до якого зазначається перелік лікарських засобів і особливі умови провадження діяльності [9]. Серед особливостей імпорту лікарських засобів варто зазначити те, що термін придатності має станови-

ти не менше половини терміну, визначеного виробником, у разі, коли виробник визначив термін менше одного року, або не менш як шість місяців у разі, коли виробник визначив термін більше одного року, якщо інше не встановлено законом. Якщо закупівлю здійснює уповноважена на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я особа, термін придатності має бути не менше семидесяти відсотків встановленого виробником терміну.

На нашу думку, найбільш вдало описав процедуру митного контролю зареєстрованих лікарських засобів Шевчук О. М. [3, с. 72–73]. На основі останньої, ми спробували надати власну послідовність дій при проходженні митного контролю зареєстрованими лікарськими засобами, враховуючи чинне законодавство України:

1. Після прибуття транспортного засобу з вантажем лікарських засобів у пункт пропуску інспектор прикордонної митниці проводить перевірку наявності: 1) сертифіката якості лікарських засобів; 2) ліцензію на імпорт лікарських засобів; 3) найменування зазначеного лікарського засобу у Базі даних; 4) перевірку інших документів, встановлених ст. 335 Митного кодексу України.

2. Відбір інспекторами Держлікслужби України зразків ввезених лікарських засобів для проведення аналізу в контрольно-аналітичній лабораторії при розміщенні цього вантажу на митному складі.

3. Для розмитнення даний вантаж з лікарськими засобами юридична особа повинна розмістити на митних складах.

4. Після доставки лікарських засобів у митницю призначення особою, уповноваженою на декларування товарів, до митного оформлення в установленому порядку подаються даний вантаж і документи.

5. Посадові особи митниці здійснюють митне оформлення вантажу лікарських засобів у заявлений митний режим.

Розглядаючи незареєстровані лікарські засоби (такі, що не пройшли державної реєстрації в Україні відповідно до законодавства), п. 3.1 Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України від 26 квітня 2011 року № 237, визначає перелік випадків, за яких такі лікарські засоби можуть ввозитись на митну територію України. При цьому, законодавство розрізняє три процедури оформлення дозволу на імпорт незареєстрованих лікарських засобів: 1) призначених для індивідуального використання громадянами, які

не належать до особистих речей громадян; 2) призначених для індивідуального використання, які належать до особистих речей громадян; 3) призначених для проведення клінічних випробувань [11].

В першому випадку, митне оформлення здійснюється після отримання митними органами листа-повідомлення Міністерства охорони здоров'я України або відповідного електронного повідомлення.

В другому випадку, митне оформлення здійснюється без зазначеного вище листа-повідомлення або електронного повідомлення відповідно до загального правила перевезення особистих речей — не більше п'яти упаковок кожного найменування на одну особу або в кількості, що не перевищує зазначену в наявному в особи рецепті на такий лікарський засіб, виданому на ім'я цієї особи та засвідченому печаткою лікаря та/або закладу охорони здоров'я.

В останньому випадку ввезення здійснюється за наявності рішення Міністерства охорони здоров'я України про проведення клінічних випробувань, прийнятого відповідно до Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23 вересня 2009 року № 690 [12].

Щодо ввезення громадянами на митну територію України лікарських засобів у невеликих обсягах, Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 458 «Про обсяги та порядок ввезення громадянами на митну територію України лікарських засобів та спеціального дитячого харчування» передбачає, що громадяни можуть ввозити лікарські засоби у обсягах, що не перевищує п'яти упаковок кожного найменування на одну особу (крім лікарських засобів, що містять наркотичні чи психотропні речовини), або у кількості, що не перевищує зазначену в наявному в особи рецепті на такий лікарський засіб, виданому на ім'я цієї особи та засвідченому печаткою лікаря та/або закладу охорони здоров'я без ліцензії [10].

Пропонуємо ще один досить важливу обставину, що впливає на формування процедури митного контролю за лікарськими засобами, а саме: наявність у їх складі психотропних або наркотичних речовин.

Якщо лікарський засіб має у складі психотропні або наркотичні речовини, що є у переліку Постанови Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [14], то хворий зобов'язаний письмово задекларувати їх, а для здійснення митного контролю надати цю декларацію, рецепт, легалізований консульською установою України та низку інших документів. При цьому, хворий може переміщувати через митний кордон не більше 10 ампул, 50 таблеток та 10 трансдермальних систем таких лікарських засобів [15].

Якщо лікарський засіб не містить наркотичних чи психотропних речовин, застосовується зазначена вище Постанова КМУ № 458.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Митний контроль є необхідною складовою при перевезенні лікарських засобів через митний кордон України. Її важливість зумовлена тим, що відсутність останньої дозволить переміщення підробок або неякісних лікарських засобів через митний кордон. Митний контроль може здійснюватися виключно у межах адміністративної процедури і регулюється як нормами Митного Кодексу України так і Закону України «Про адміністративну процедуру». Щодо самої процедури митного контролю, то вона може істотно змінюватись в залежності від обставин переміщення товарів через митний кордон та контролю за ним які чітко відображені в пропонованих критеріях класифікації митного контролю. Так особливе значення має такий критерій як належність об'єкта що переміщається через митний кордон до лікарських засобів зареєстрованих в Україні та незареєстрованих в Україні. Вважаємо, що класифікація митного контролю, що закріплена у законодавстві потребує розширення та доопрацювання, адже вона не відображає повноту митних правовідносин.

Література

1. Митний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
2. Пахомов С.І. Митний контроль як засіб забезпечення митної справи України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. О., 1997. 166 с.
3. Шевчук О.М. Правове регулювання порядку переміщення лікарських засобів через митний кордон України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2012. 197 с.
4. Шишка Р.Б. Митне право України: навч. посіб. Х.: Еспада, 2002. 296 с.
5. Митне право України: навч. посіб. / ред. В.В. Ченцов. К.: Істина, 2007. 328 с.
6. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-п#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
7. Про лікарські засоби. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
8. Деякі питання державного контролю якості лікарських засобів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2010-п#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
9. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-п#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
10. Про обсяги та порядок ввезення громадянами на митну територію України лікарських засобів та спеціального дитячого харчування. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2012-п#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
11. Про затвердження Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-11#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
12. Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09#Text> (дата звернення: 26.12.2021).
13. Зима О.Т. Митне право: конспект лекцій. Х.: Право, 2018. 126 с.
14. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#top> (дата звернення: 15.01.2022).
15. Про затвердження Порядку перевезення хворими, які прямують транзитом через територію України, наркотичних засобів і психотропних речовин. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1307-2007-п> (дата звернення: 15.01.2022).
16. Бережнюк І., Тонев І. Сучасний стан та перспективи концепції визначення митної вартості в Україні. Вісн. Акад. мит. служби України. 2005. № 2. С. 3–5.
17. Корнева Т.В. Принципи митного контролю. Митна справа. 2004. № 4. С. 72–81.
18. Мазур А.В. Організаційно-правові основи митного контролю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2004. 189 с.
19. Сандровский К.К. Таможенное право в Украине: учеб. пособ. К.: Вентури, 2000. 208 с.

References

1. Mytnyj kodeks Ukrajinjy. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrajinjy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
2. Pakhomov S.I. Mytnyj kontrolj jak zasib zabezpechennja mytnoji spravy Ukrajinjy: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.07. O., 1997. 166 s.
3. Shevchuk O.M. Pravove rehuljuvannja porjadku peremishhennja likarsjkykh zasobiv cherez mytnyj kordon Ukrajinjy: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.07. Kh., 2012. 197 s.
4. Shyshka R.B. Mytne pravo Ukrajinjy: navch. posib. Kh.: Espada, 2002. 296 s.
5. Mytne pravo Ukrajinjy: navch. posib. / red. V.V. Chencov. K.: Istyna, 2007. 328 s.
6. Pytannja, pov'jazani iz zastosuvannjam mytnykh deklaracij. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrajinjy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-п#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).

7. Pro likarsjki zasoby. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-vr#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
8. Dejaki pytannja derzhavnogho kontrolju jakosti likarsjkykh zasobiv. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2010-p#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
9. Pro zatverdzhennja Licenzijnykh umov provadzhennja ghospodarskoji dijalnosti z vyrobnytva likarsjkykh zasobiv, optovoi ta rozdribnoi torghivli likarsjkymy zasobamy, importu likarsjkykh zasobiv (krim aktyvnykh farmacevtychnykh inghredijentiv). Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-p#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
10. Pro obsjaghy ta porjadok vvezennja ghromadjanamy na mytnu terytoriju Ukrainy likarsjkykh zasobiv ta specialnogho dytjachogho kharchuvannja. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2012-p#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
11. Pro zatverdzhennja Porjadku vvezennja na terytoriju Ukrainy nezarejestrovanykh likarsjkykh zasobiv, standartnykh zrazkiv, reagentiv. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-11#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
12. Pro zatverdzhennja Porjadku provedennja klinichnykh vyprobuvanj likarsjkykh zasobiv ta ekspertyzy materialiv klinichnykh vyprobuvanj i Typovogho polozhennja pro komisiji z pytanj etyky. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09#Text> (data zvernennja: 26.12.2021).
13. Zyma O. T. Mytne pravo: konspekt lekcij. Kh.: Pravo, 2018. 126 s.
14. Pro zatverdzhennja pereliku narkotychnykh zasobiv, psyhotropnykh rehovyn i prekursoriv. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-p#top> (data zvernennja: 15.01.2022).
15. Pro zatverdzhennja Porjadku perevezennja khvorymy, jaki prjamujutj tranzytom cherez terytoriju Ukrainy, narkotychnykh zasobiv i psyhotropnykh rehovyn. Oficijnyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1307-2007-p> (data zvernennja: 15.01.2022).
16. Berezhnjuk I., Tonev I. Suchasnyj stan ta perspektyvy koncepciji vyznachennja mytnoji vartosti v Ukraini. Visn. Akad. myt. sluzhby Ukrainy. 2005. # 2. S. 3–5.
17. Kornjeva T. V. Pryncypy mytnogho kontrolju. Mytna sprava. 2004. # 4. S. 72–81.
18. Mazur A. V. Orghanizacijno-pravovi osnovy mytnogho kontrolju v Ukraini: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.07. Kh., 2004. 189 s.
19. Sandrovs'kyj K. K. Tamozhennoe pravo v Ukrainy: ucheb. posob. K.: Ventury, 2000. 208 s.

Кіяшко Юрій Михайлович

*аспірант кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

Кияшко Юрий Михайлович

*аспирант кафедры административного,
хозяйственного права и финансово-экономической безопасности
Сумского государственного университета*

Kiiashko Yuri

*Postgraduate Student at the Department of Administrative,
Economic Law and Financial and Economic Security
Sumy State University*

ORCID: 0000-0002-3283-8743

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7882

ПОНЯТТЯ «СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

ПОНЯТИЕ «СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ»: АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

THE CONCEPT OF «ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF UKRAINE»: ADMINISTRATIVE AND LEGAL DIMENSION

Анотація. Пропонована широкому загалу наукова стаття присвячена колу питань щодо розуміння фундаментальної дефініції «система економічної безпеки України» крізь призму адміністративно-правової науки. Наголошується й робиться спроба обґрунтування, що такий складний, різноплановий і динамічний феномен, як економічна безпека держави виправдано та доцільно розглядати з точки зору системного підходу. Зауважується, що вказана логіка мотивується багаточисленним різнорівневим елементним складом останньої, сполученим широким діапазоном, переважно стійких різнохарактерних взаємопов'язаних і взаємозалежних зв'язків. Аргументується, що наведена загальна характеристика її параметрів корелюється з базовими уявленнями про єдино спрямовані за змістом принципи та методи у рамках згаданого підходу.

Для повноти й всебічності викладу наукової думки, першочергово, сфокусовану увагу на такі вихідні загальні терміни як «безпека» та «економічна безпека України». Розглянуто й проаналізовано відповідні часто цитовані результати досліджень іноземних і вітчизняних вчених у цих та суміжних областях. Виокремлено низку догматичних уніфікованих характеристик основоположної дефініції – «безпека», котрі залишатимуться фундаментальними для похідного понятійно-категоріального апарату. В аспекті дослідження поняття «економічна безпека України» додатково сконцентровано увагу на відповідних положеннях законодавчого (ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII), підзаконного (Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277), у тому числі й локального спрямування (Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України від 12.11.2008 р.) актів, а також виділено деякі результати законопроектних робіт (проект Закону України «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» від 08.08.2014 р. № 4449а).

Особлива увага присвячена підсумкам фундаментальних досліджень вчених (переважно адміністративістів) відносно центральної дефініції «система економічної безпеки України». З урахуванням думок науковців, а також виходячи з власних переконань запропоноване авторське розуміння вказаного терміна.

Ключові слова: безпека, загрози, економічна безпека України, система, система економічної безпеки України.

Аннотация. Предлагаемая широкой публике научная статья посвящена кругу вопросов по пониманию фундаментальной дефиниции «система экономической безопасности Украины» сквозь призму административно-правовой науки. Отмечается и делается попытка обоснования, что такой сложный, разноплановый и динамичный феномен как экономическая безопасность государства оправданно и целесообразно рассматривать с точки зрения системного подхода. Замечается, что указанная логика мотивируется многочисленным разноуровневым элементным составом последней, соединенным широким диапазоном преимущественно устойчивых разнохарактерных взаимосвязанных и взаимосвязанных связей. Аргументируется, что приведенная общая характеристика ее параметров коррелируется с базовыми представлениями о единственно направленных по содержанию принципах и методах в рамках упомянутого подхода.

Для полноты и всесторонности изложения научной мысли, в первую очередь, сфокусировано внимание на такие исходные общие термины как «безопасность» и «экономическая безопасность Украины». Рассмотрены и проанализированы соответствующие часто цитируемые результаты исследований иностранных и отечественных ученых в этих и смежных областях. Выделены ряд догматических унифицированных характеристик основополагающей дефиниции – «безопасность», которые будут оставаться фундаментальными для производного понятийно-категориального аппарата. В аспекте исследования понятие «экономическая безопасность Украины» дополнительно сконцентрировано внимание на соответствующих положениях законодательного (ЗУ «О национальной безопасности Украины» от 21.06.2018 г. № 2469-VIII), подзаконного (Методические рекомендации по расчету уровня экономической безопасности Украины от 29.10.2013 г. № 1277), в том числе и локального направления (Концепция экономической безопасности потребительской кооперации Украины от 12.11.2008 г.) актов, а также выделены некоторые результаты законопроектных работ (проект Закона Украины «Об основах предотвращения и борьбы с экономическими правонарушениями» от 08.08.2014 г. № 4449а).

Особое внимание уделено итогам фундаментальных исследований ученых (преимущественно административно) относительно центральной дефиниции «система экономической безопасности Украины». С учетом мнений ученых, а также исходя из собственных убеждений, предложено авторское понимание указанного термина.

Ключевые слова: безопасность, угрозы, экономическая безопасность Украины, система, система экономической безопасности Украины.

Summary. A scientific article offered to the public is devoted to a range of issues related to the understanding of the fundamental definition of «Ukraine's economic security system» through the prism of administrative and legal science. It is emphasized and an attempt is made to substantiate that such a complex, diverse and dynamic phenomenon as the economic security of the state is justified and expedient to consider from the point of view of a systemic approach. It is noted that this logic is motivated by numerous multilevel elemental composition of the latter, connected by a wide range, mostly stable multi-character interconnected and interdependent relationships. It is argued that the general characteristics of its parameters correlate with the basic ideas about the only content-oriented principles and methods within the mentioned approach.

For the completeness and comprehensiveness of the presentation of scientific thought, first of all, focused attention on such basic general terms as «security» and «economic security of Ukraine». Relevant frequently cited research results of foreign and domestic scientists in these and related fields are considered and analyzed. A number of dogmatic unified characteristics of the basic definition – «security», which will remain fundamental for the derivative conceptual and categorical apparatus. In terms of research, the concept of «economic security of Ukraine» is additionally focused on the relevant provisions of the legislative (Law «On National Security of Ukraine» of 21.06.2018 № 2469-VIII), bylaws (Guidelines for calculating the level of economic security of Ukraine from 29.10.2013 № 1277), including local direction (Concept of economic security of consumer cooperation of Ukraine from 12.11.2008) acts, as well as highlighted some results of draft law (draft law of Ukraine «On the basics of preventing and combating economic offenses» from 08.08.2014 № 4449a).

Particular attention is paid to the results of basic research by scientists (mostly administrators) on the central definition of «Ukraine's economic security system». Taking into account the beliefs of scientists, as well as based on their own beliefs, the author's understanding of this term is proposed.

Key words: security, threats, economic security of Ukraine, system, system of economic security of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Складний, різноплановий і динамічний феномен економічної безпеки держави за останнє десятиріччя набув неабиякого попиту серед вітчизняних й іноземних дослідників. Невідворотні глобалізаційні процеси економічного характеру, об'єктивні закономірності

конвергенції в різних сферах виробництва, розподілу й обміну благ, а також необхідність раціональної адаптації управлінських підходів до тогочасних реалій у цій області посилювали дослідницький інтерес до гострої проблематики. Поточний етап ще додатково вирізняється: 1) поглибленням

трансформації національної економічної системи (насамперед, внаслідок тимчасової втрати багатьох спроможностей за рахунок конкурентних переваг Автономної Республіки Крим і частини територіальних одиниць на сході держави та виняткових масштабів поширення респіраторного захворювання «COVID-19», спричиненого коронавірусом «SARS-CoV-2»); 2) наслідками від поетапної імплементації проєвропейських принципів та стандартів до вітчизняної правової площини (шляхом реалізації відповідних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р. [1] і супутніх стратегічних документів); 3) утвердження оновленої інституційної основи (у першу чергу, за рахунок реалізації комплексу заходів із повноцінної діяльності Бюро економічної безпеки України); 4) глобальної інтенсивної діджиталізації низки груп процесів в економічній сфері. Сукупна дія наведених та інших дотичних факторів може слугувати каталізатором для виникнення нових й посилення імовірного деструктивного впливу деяких існуючих викликів, загроз і ризиків економічній складовій, що, вкотре, актуалізує цю тематику.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що йдеться про специфічну, поліструктурну складову, в рамках якої змістовного опрацювання потребує широкий діапазон питань, пріоритетним завданням є формулювання базового понятійного апарату. У цьому аспекті, безперечно, йдеться про дефініцію «система економічної безпеки України», системний підхід для якої є доцільним та виправданим [2, с. 84; 3, с. 21], і котра буде покладена в основу подальшої наукової розробки окресленої багатогранної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти цієї проблематики були предметом наукового інтересу для багатьох вчених та науковців. Серед багаточисленного переліку таких дослідників слід виділити окремі результати робіт В.В. Барабіна [26; 27], М.М. Єрмошенка [10], Я.А. Жаліло [11], Є.І. Крихтіна [15], А.В. Кулінської [17; 18], Х. Маховські [16], В.І. Мельника [22; 23], С.В. Мочерного [12], О.Ф. Новікової й Р.В. Покотиленка [14], С.П. Пономарьова [6; 7], О.І. Рєвак [24; 25], О.В. Скорук [13] та інших. У той же час, питання щодо визначення поняття «система економічної безпеки України» залишається актуальним і потребує належної уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У відповідності до сформульованої постановки проблеми, завданнями дослідження слід вбачати аналіз поширених точок зору щодо розуміння понять «безпека», «економічна безпека

України» та «система економічної безпеки України», а також висловлення власного бачення поняття останнього терміна.

Виклад основного матеріалу. Не вдаючись у поглиблену ретроспективу питання становлення й розвитку уявлень про безпеку й, відповідно, її похідні складові, відмітимо, що вказана проблематика тривалий час перебуває у полі зору дослідників. Водночас, слід наголосити, що еволюція наукової думки в цій області не призводила до кардинальних трансформацій фундаментального бачення безпеки. Поява нових результатів дослідницьких робіт, зазвичай, була орієнтована на мотивоване розширення граней існуючих явлень про безпеку, її компонентів, географії зв'язків між ними, а також оцінювання її значимості для тогочасних управлінських моделей.

На сучасному етапі, під терміном «безпека», традиційно, пропонується розуміти стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує та (або) існує захист від небезпеки [4, с. 137; 5, с. 125]. С.П. Пономарьов, називає наступні варіації тлумачення останньої: 1) відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного із можливістю заподіяння будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, навколишньому природному середовищу в реалізації комплексу заходів; 2) використання людських і матеріальних ресурсів, які призначені для запобігання такій шкоді; 3) захищеність населення, об'єктів довкілля, суспільного і державного майна від небезпеки за надзвичайних ситуацій; 4) безпечна експлуатація обладнання, споруд, механізмів, що усуває можливість створення загроз для життя, здоров'я та інтересів людини, навколишнього середовища та об'єктів господарювання [6, с. 69–70; 7, с. 16–17]. Вбачається за доцільне навести наступні ключові тези щодо бачення стану безпеки: 1) певна сукупність умов (залежно від конкретної обстановки), за яких існує стійке відчуття відсутності загроз і ризиків для належної життєдіяльності індивіда; 2) становище, при якому всі учасники публічно-правових відносин можуть безперешкодно та системно реалізувати власний спектр прав і виконувати покладені обов'язки; 3) відсутність будь-яких гострих викликів, загроз чи ризиків для певних конструктивних процесів, під дією котрих ускладнюється або унеможливорюється повноцінна й своєчасна реалізація останніх.

Наведене переконання відповідає цілям та принципам вітчизняного безпекового законодавства. У свою чергу, економічна безпека України, яка за наявною логікою ЗУ «Про національну без-

пеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [8], є складовою державної безпеки (п. 2 ч. 1 ст. 1 акта), орієнтована на системну протидію реальним і потенційним загрозам невоєнного характеру. Зважаючи на стійкий попит до аналізованого компонента національної безпеки України, за останні роки сформувалася низка підходів до розуміння її сутності. З числа, переважно, нещодавніх результатів досліджень, слушно й обґрунтовано виділити наступні: 1) роль та становище національної економіки, а також її інститутів (О. Ю. Шайдаров [9, с. 397]); 2) здатність держави самостійно провадити власну економічну політику (М. М. Єрмошенко [10, с. 46]); 3) змога задоволення власних базових потреб (Я. А. Жаліло [11, с. 143]); 4) основна передумова економічної незалежності (С. В. Мочерний [12]); 5) стійке економічне зростання всіх її секторів (О. В. Скорук [13, с. 41]); 6) захист національних інтересів (О. Ф. Новікова й Р. В. Покотиленко [14, с. 267]); 7) реальна здатність протидіяти загрозам і зберігати стійкість до більшості ризиків (Є. І. Крехтін [15, с. 136]); 8) високий ступінь незалежності від стратегічних партнерів, які можуть мати вплив на політичні рішення (Х. Маховські [16, с. 40]); 9) комбінований підхід, для якого обов'язковим є конгломерація двох чи більше вищенаведених характеристик (А. В. Кулінська [17, с. 10; 18, с. 103]). Доцільним буде підкреслити, що судження про багаторічну популяризацію окресленої тематики знаходять своє підтвердження на сторінках значної кількості наукових праць.

Зауважуємо, що намагання закріпити таку дефініцію на законодавчому рівні неодноразово мало місце в новітній історії. Як один із численних прикладів можна навести проект Закону України «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» від 08.08.2014 р. № 4449а [19], в якому містилося визначення аналізованого поняття. Для повноти дослідження згадаємо й Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України від 12.11.2008 р. [20], у якій також присутнє визначення зазначеного терміна. Проте, зважаючи на тип і характер самого документа, його позиціонування в статусі широкоаспектної правової основи для регулювання відповідних відносин було б помилковим.

В останнє десятиріччя документом, що містить визначення зазначеного поняття, і на який, традиційно, посилається значна частина науковців, фахівців із безпекових питань й інші публічні особи, є Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277 [21]. П. 5 останнього передбачається,

що економічною безпекою рекомендовано вбачати стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [21]. Зважаючи на його системний активний застосунок дослідниками, а також оперування ним у поточній роботі суб'єктами публічної адміністрації, пропонується взяти його за основу для подальшої наукової розробки окресленої проблематики.

З приводу дефініції «система економічної безпеки України», то, як зауважувалось, остання також починає набувати популярності. Так, В. І. Мельник зауважує, що мова йде про багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, спрямовану на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектра внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяти конкурентоспроможності останній у світовій системі господарства, зберігати досягнутий рівень прогресу, самовідтворення та сталий й збалансований поступальний розвиток [22, с. 26; 23, с. 3, 129, 146–147, 223, 398]. О. І. Ревак, розглядає її під двома кутами зору: 1) підсистема, котра функціонує у рамках системи національної безпеки України й разом із іншими видами формує певний порядок; 2) мережа взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, які за рахунок узгоджених дій можуть протидіяти загрозам, а також гарантувати безпечний розвиток вітчизняної економіки [24, с. 33; 25, с. 61]. В. В. Барабін під цією безпекою розглядає систему, якщо вона утворена на безконфліктному механізмі узгодження різноманітних інтересів господарюючих суб'єктів, котрі забезпечують стійкість, адаптивність, самоорганізацію та розвиток національної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем функціонування останньої [26, с. 44; 27, с. 104]. М. М. Єрмошенко зауважує, що йдеться про такий стан економічного механізму країни, котрий характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий та ефективний розвиток вітчизняної економіки й соціальної сфери [10, с. 26]. Відмічаємо, що застосування наведеного підходу має свої явні переваги для цієї категорії. Йдеться про змогу умовного охоплення більшості параметрів

і компонентів останньої, від взаємодії яких залежить власне економічне становище країни.

Резюмуючи вищевикладене, варто запропонувати авторське розуміння дефініції «система економічної безпеки України» з позиції адміністративно-правової науки. Під такою понятійною одиницею варто розуміти складну, соціальну, динамічну систему, структура котрої включає багаточисленний різнорівневий елементний склад, сполучений широким спектром різнохарактерних взаємопов'язаних і взаємозалежних зв'язків, орієнтовану на системну ефективну й результативну реалізацію заходів за такими напрямками: 1) збереження стійкості національної економіки відносно поточного або перспективного деструктивного впливу з боку викликів, загроз та ризиків останній; 2) забезпечення конкурентоспроможності національних економічних галузей у світі; 3) сприяння поступальному розвитку економічного сектору.

Висновки з пропонованого дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Відповідно до сформульованих завдань наукового дослідження, було одержано такі результати: 1) здійснено аналіз поширених точок зору щодо розуміння понять «безпека», «економічна безпека України» та «система економічної безпеки України», а також визначено ключові характерні фундаментальні їх особливості; 2) запропоновано власне бачення дефініції «система економічної безпеки України» з позиції адміністративно-правової науки.

Різні базові аспекти вказаного питання, зважаючи на явну актуальність і багатогранність, потребують подальшого осмислення та наукової розробки. Підсумки, отримані в роботі, можуть бути використані під час дослідження низки питань, присвячених багатьом напрямкам із забезпечення економічної безпеки держави.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію між Україною та ЄС): Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Загородня С. П. Система державного управління економічною безпекою як об'єкт самостійних наукових досліджень. Ефективність державного управління. 2014. Вип. 41. С. 80–87.
3. Загородня С. П. Система державного управління у сфері економічної безпеки України: теоретичний аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2016. 267 с.
4. Білодід І. К., Горецький П. Й. та ін. Словник української мови: в 11 томах. Т 1. 1970–1980. С. 346.
5. Бусел В. Т. та ін. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
6. Пономарьов С. П. Поняття та сутність сектору безпеки. Право.ua. 2015. № 3. С. 69–73.
7. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. 513 с.
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
9. Шайдаров О. Ю. Економічна безпека в системі національної безпеки. Університетські наукові записки, 2011. № 4 (40). С. 395–400.
10. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: монографія. Нац. академія управління, К.: НАУ, 2010. 232 с.
11. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. К.: НІСД, 2009. 334 с.
12. Mochernyi S. V. Ekonomichna teoriia: navch. posib. (3-tie vyd). Kyiv: Akademiia, 2008. 640 p.
13. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.
14. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія. НАН України. Інститут економіки та промисловості. Донецьк, 2006. 408 с.
15. Крихтін Є. І. Соціальна політика та економічна безпека: монографія. Донецьк: Каштан, 2004. 336 с.
16. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. Aus Politik u. Zeitgeschichte, 1985. № 5. Р. 39–44.

17. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Одеса, 2017. 44 с.
18. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Одеса, 2017. 531 с.
19. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями: проєкт Закону України від 08.08.2014 р. № 4449а. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/arhiv/2014-rik/63287.html>
20. Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України: Концепція від 12.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007626-08#Text>
21. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Рекомендації від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
22. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 46 с.
23. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України: дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 485 с.
24. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03; 21.04.01. Львів, 2016. 48 с.
25. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03; 21.04.01. Львів, 2016. 474 с.
26. Барабин В. В. Экономическая безопасность государства. М.: Аванти, 2001. 188 с.
27. Барабин В. В. Философия национальной безопасности. М.: Аванти, 2006. 300 с.

References

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony (Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS): Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Zavhorodnia S. P. Systema derzhavnoho upravlinnia ekonomichnoi bezpekoii yak ob'ekt samostiinykh naukovykh doslidzhen. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. 2014. Vyp. 41. S. 80–87.
3. Zavhorodnia S. P. Systema derzhavnoho upravlinnia u sferi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: teoretychnyi aspekt: dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.01. Kyiv, 2016. 267 s.
4. Bilodid I. K., Horetskyi P. Y. ta in. Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. T 1. 1970–1980. S. 346.
5. Busel V. T. ta in. Velykyi tlumachnyi slovyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250000. Kyiv; Irpin: Perun, 2005. VIII. 1728 s.
6. Ponomarov S. P. Poniattia ta sutnist sektoru bezpeky. Pravo.ua. 2015. № 3. S. 69–73.
7. Ponomarov S. P. Administratyvno-pravove zabezpechennia diialnosti sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv, 2018. 513 s.
8. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
9. Shaidarov O. Yu. Ekonomichna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky. Universytetski naukovi zapysky. 2011. № 4 (40). S. 395–400.
10. Iermoshenko M. M., Horiacheva K. S. Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky: derzhava i pidpriemstvo: monohrafiia. Nats. akademiia upravlinnia, K.: NAU, 2010. 232 s.
11. Zhalilo Ya. A. Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy: monohrafiia. K.: NISD, 2009. 334 s.
12. Mochernyi S. V. Ekonomichna teoriia: navch. posib. (3-tie vyd). Kyiv: Akademiia. 2008. 640 p.
13. Skoruk O. V. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. 2016. Vyp. 6 (3). S. 39–42.
14. Novikova O. F., Pokotylenko R. V. Ekonomichna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia: monohrafiia. NAN Ukrainy. Instytut ekonomiky ta promyslovosti. Donetsk, 2006. 408 s.
15. Krykhtin Ye. I. Sotsialna polityka ta ekonomichna bezpeka: monohrafiia. Donetsk: Kashtan, 2004. 336 s.
16. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. Aus Politik u. Zeitgeschichte, 1985. № 5. R. 39–44.

17. Kulinska A. V. Derzhavne upravlinnia finansovoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Odesa, 2017. 44 s.
18. Kulinska A. V. Derzhavne upravlinnia finansovoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Odesa, 2017. 531 s.
19. Pro osnovy zapobihannia ta borotby z ekonomichnymy pravoporushenniamy: proiekt Zakonu Ukrainy vid 08.08.2014 r. № 4449a. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/archiv/2014-rik/63287.html>.
20. Kontsepsiia ekonomichnoi bezpeky spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy: Kontsepsiia vid 12.11.2008 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007626-08#Text>.
21. Metodichni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Rekomendatsii vid 29.10.2013 r. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
22. Melnyk V. I. Administratyvno-pravovi zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: avtoref. dys. ... d-r yuryd. nauk: 12.00.07. Sumy, 2021. 46 s.
23. Melnyk V. I. Administratyvno-pravovi zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: dys. ... d-r yuryd. nauk: 12.00.07. Sumy, 2021. 485 s.
24. Revak I. O. Intelektualnyi potentsial u systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03; 21.04.01. Lviv, 2016. 48 s.
25. Revak I. O. Intelektualnyi potentsial u systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03; 21.04.01. Lviv, 2016. 474 s.
26. Barabin V. V. Ekonomicheskaya bezopasnost gosudarstva. M.: Avanti, 2001. 188 s.
27. Barabin V. V. Filosofiya natsionalnoy bezopasnosti. M.: Avanti, 2006. 300 s.

Суббот Анатолій Іванович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

Суббот Анатолий Иванович

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры конституционного, административного и финансового права
Хмельницкий университет управления и права имени Леонида Юзькова*

Subbot Anatoly

*Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Constitutional, Administrative and Financial Law
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: 0000-0002-1453-9379*

Дем'янчук Юрій Вікторович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та соціально-поведінкових наук
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»
Білоцерківського інституту економіки та управління*

Демьянчук Юрий Викторович

*доктор юридических наук, доцент,
профессор кафедры права и социально-поведенческих наук
Обособленное структурное подразделение высшего образования
«Открытый международный университет развития человека «Украина»»
Белоцерковского института экономики и управления*

Demianchuk Yurii

*Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Law and Social and Behavioral Sciences
A separate Structural Subdivision of the Higher Education Institution
«Open International University of Development Human «Ukraine»» of the
Bila Tserkva Institute of Economics and Management
ORCID: 0000-0002-7695-6338*

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7911

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАПОБІГАННЯ
І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОСТОЯНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ
АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫХ ОСНОВ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ
И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В СИСТЕМЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ**

**CURRENT PROBLEMS OF THE STATE OF RESEARCH
OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES TO PREVENT
AND COMBAT CORRUPTION IN THE CIVIL SERVICE SYSTEM UK**

Анотація. У статті розглянуто стан адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в системі державної служби України. Зокрема, європейське право містить систему антикорупційних нормативних документів, що визначають відносини у сфері державної служби, а основу такої системи становлять заходи, розроблені Радою Європи. Визначення Світового банку передбачає декілька основних умов, необхідних для існування корупції. Корумпований чиновник потребує влади, щоб здійснювати корупційні дії, використовуючи своє посаду. Складність у виявленні корупції виникає через різницю в масштабах корупції. Кожна країна прийняла законодавчі акти про запобігання корупції, виділяючи лінію між нелегальним хабарництвом та прийнятими «даруваннями доброї волі». Це свідчить, що такі країни вже визнали, що корупція – це явище, з яким їм доводиться мати справу, але кожна країна має власні засоби запобігання корупції. Деякі дії, які оцінюються як «подарунок доброї волі» в одній країні, розглядаються як корупційні дії в іншій. Запобігання корупції є загальновідомим складним завданням, але швидко вирішити цю проблему досі не вдалося жодній країні. Багатьом країнам вдалося досягти успіху у зниженні рівню корупції від неприборканої до простого її існування у межах, коли на неї можливо ефективно впливати. Серед таких країн можна відзначити Сингапур і Гонконг, їм вдалося це зробити у надзвичайно короткі терміни. Проте, досвід таких країн свідчить про наявність низки факторів, які мають тенденцію перешкоджати успіху впровадження антикорупційних стратегій. Корумповані схеми можуть бути вже глибоко впроваджені в соціальний устрій країни і тому на них складно впливати. Нарешті, особи, відповідальні щодо запобігання корупції, такі як політичні діячі, судова влада можуть самостійно отримати прибуток від корумпованих схем і тому неохоче долучаються до запровадження необхідних антикорупційних реформ. Як бачимо, корупція є багатогранною та багатофакторною проблемою, яка рідко викликається одним фактором, саме тому її слід розглядати комплексно, із залученням додаткових заходів, вжитих на різних рівнях. Таким чином, антикорупційні норми проходять одночасну імплементацію в державах Європи.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, державна служба, протидія корупції, антикорупційні заходи.

Аннотация. В статье рассмотрено состояние административно-правовых основ предотвращения и противодействия коррупции в системе государственной службы Украины. В частности, европейское право содержит систему антикоррупционных нормативных документов, определяющих отношения в сфере государственной службы, а основу такой системы составляют меры, разработанные Советом Европы. Определение Всемирного банка предполагает несколько основных условий, необходимых для коррупции. Коррумпированный чиновник нуждается в власти, чтобы совершать коррупционные действия, используя свой пост. Сложность в обнаружении коррупции возникает из-за разницы в масштабах коррупции. Каждая страна приняла законодательные акты о предотвращении коррупции, выделяя линию между нелегальной взятничеством и приемлемыми дарованиями доброй воли. Это свидетельствует, что такие страны уже признали, что коррупция – это явление, с которым им приходится иметь дело, но у каждой страны есть собственные средства предотвращения коррупции. Некоторые действия, которые оцениваются как «подарок доброй воли» в одной стране, рассматриваются как коррупционные действия в другой. Предотвращение коррупции – общеизвестная сложная задача, но быстро решить эту проблему до сих пор не удалось ни одной стране. Многим странам удалось преуспеть в снижении уровня коррупции от неукротимой до простого ее существования в пределах, когда на нее возможно эффективно влиять. Среди таких стран можно отметить Сингапур и Гонконг, им удалось это сделать в очень короткие сроки. Тем не менее опыт таких стран свидетельствует о наличии ряда факторов, которые имеют тенденцию препятствовать успеху внедрения антикоррупционных стратегий. Коррумпированные схемы могут быть глубоко внедрены в социальное устройство страны и поэтому на них сложно влиять. Наконец, лица, ответственные за предотвращение коррупции, такие как политические деятели, судебная власть могут самостоятельно получить прибыль от коррумпированных схем и поэтому неохотно прибегают к внедрению необходимых антикоррупционных реформ. Как видим, коррупция является многогранной и многофакторной проблемой, которая редко вызывается одним фактором, поэтому ее следует рассматривать комплексно, с привлечением дополнительных мер, принятых на разных уровнях. Таким образом, антикоррупционные нормы проходят одновременную имплементацию в государствах Европы.

Ключевые слова: коррупция, предотвращение коррупции, государственная служба, противодействие коррупции, антикоррупционные меры.

Summary. The article considers the state of administrative and legal principles of preventing and combating corruption in the civil service of Ukraine. In particular, European law contains a system of anti-corruption regulations governing civil service relations, based on measures developed by the Council of Europe. The definition of the World Bank provides several basic conditions necessary for the existence of corruption. A corrupt official needs power to act corruptly using his position. Difficulties in detecting corruption arise due to differences in the scale of corruption. Each country has enacted anti-corruption legislation, distinguishing between illegal bribery and acceptable «gifts of goodwill.» This shows that such countries have already recognized that corruption is a phenomenon they have to deal with, but each country has its own means of preventing corruption.

Some actions that are assessed as a «gift of goodwill» in one country are considered corrupt in another. Preventing corruption is a well-known challenge, but no country has yet been able to address it quickly. Many countries have succeeded in reducing the level of corruption from unbridled to mere existence to the extent that it can be effectively influenced. Among such countries are Singapore and Hong Kong, they managed to do it in a very short time. However, the experience of such countries shows that there are a number of factors that tend to hinder the success of anti-corruption strategies. Corrupt schemes can already be deeply embedded in the country's social order and are therefore difficult to influence. Finally, those responsible for preventing corruption, such as politicians and the judiciary, can profit from corrupt schemes on their own and are therefore reluctant to engage in the necessary anti-corruption reforms. As we can see, corruption is a multifaceted and multifactorial problem that is rarely caused by a single factor, which is why it should be considered comprehensively, involving additional measures taken at different levels. Thus, anti-corruption norms are being implemented simultaneously in European countries.

Key words: corruption, corruption prevention, civil service, anti-corruption, anti-corruption measures.

Постановка проблеми. Корупція є загрозою для верховенства права, демократії, соціальної справедливості та правосуддя, руйнує принципи ефективного управління, економіку, негативно впливаючи на стабільність державних установ.

Досвід Європейських країн засвідчив, що більшість антикорупційних заходів привели, переважно, до каральних дій, ефект яких не виправдав покладених надій. Так, сучасні держави опинилися перед дилемою: посилювати спонтанні багатосекторні практики щодо запобігання корупції або продовжувати політику репресивного соціального контролю. Для вирішення даного завдання необхідно здійснити стан дослідження адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в системі державної служби України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців у галузі адміністративного права, як С. О. Роуз-Акерман [1], С. М. Алфьоров [5], Ю. В. Дем'янчук [8], С. М. Алфьоров [9], В. Д. Андрианов [15], О. Ф. Андрійко [16].

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у здійсненні стану дослідження адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в системі державної служби України.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх десятиліть науковці переконують задля дослідження стану адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в системі державної служби України, необхідно удосконалити існуючі визначення поняття корупції, оскільки дані тлумачення є недостатніми та вимагають додаткового пояснення. Традиційне розуміння корупції передбачає наявність чітких меж влади, демократичну політику, тощо. Окрім цього, традиційне розуміння корупції зміщує ракурс поняття до особистих недоліків, навіть якщо питання стосується суспільної цілісності або структурної проблеми політичних систем. У зазначеному контексті виникає

необхідність уточнення та переформулювання розуміння корупції як крос-системного соціально-негативного явища.

Науковці пов'язують це з тим, що корупція існує в різних формах, проявляється на різних рівнях, за участю різних учасників. Найвідомішою формою, очевидно, є хабарництво — сплачені кошти або надані матеріальні блага приватними особами або компаніями посадовим особам. Проте, коли корупція сягає меж, і стає інституціоналізованою в країні, вона з'являється та поглинає державну службу. Як зазначає Роуз-Акерман, існують два варіанти розвитку корупції: «знизу-вгору» і «зверху-вниз» [1, с. 78; 2]. Коли посадовці нижчого рівня беруть хабарі, вони мають поділитися з чиновниками вищого рівня, це розвиток корупції «знизу-вгору». Так, віддаючи частку своїх хабарів чиновникам вищого рівня, вони захищають себе від притягнення до відповідальності та звільнення, якщо з'являється скарга. Якщо така система визнана інституціалізованою, то такі платежі стають умовою займаної посади. «Зверху вниз» — корупція працює у зворотному напрямі. Існує дві причини такого виду корупції: по-перше, чиновники вищого рівня побоюються, що підлеглі їх викриють; по-друге, якщо остаточне рішення приймається на вищому рівні, але ресурси забезпечуються підлеглими, в такому випадку начальник залежить від співпраці з підлеглими.

Незважаючи на те, що визначення Світового банку досить широке, відкритими залишаються деякі аспекти. Одним з недоліків визначення Світового банку є те, що їх визначення стосується лише одержувача хабара. Насправді ж відповідальність мають нести обидві сторони-учасниці цього процесу: одержувач і платник. Роуз-Акерман [3] визначає корупцію, зосереджуючи увагу на аспекті пожертвування. Вона стверджує, що «добровільні внески є корумпованими, якщо вони незаконно зроблені державним агентством з метою

отримання вигоди або уникнення виплат від податків». Це чітко показує, що корупція — це не просто проблема корумпованих чиновників, а й компаній, які приймають корумповані вимоги або навіть пропонують їх.

Корупційна поведінка, як правило, прихована від громадськості, коли неможливим стає визначення рівнів корупції. Тому вчені застосовують аналітичні дані опитувань, які відображають рівень сприйняття корупції. Одним із таких показників є щорічний Індекс сприйняття корупції, опублікований компанією Transparency International.

Наразі, згідно з даними Transparency International, Україну визнано такою державою, де корупція набула масштабних розмірів. У дослідженні компанії наведено порівняльні результати досліджень корупції у вигляді «Індексу сприйняття корупції» (ІСК) — за останні роки Україна в рейтингу корумпованості займає останні місця [4; 5]. Цілком поділяючи думку Ярослава Юрчишина, вважаємо, що головною проблемою такого становища України є безкарність і бездієвість системи правосуддя, саме вони не дають державі подолати корупцію: «За останні роки Україна пройшла багато випробувань і досягла певних позитивних змін на рівні розкриття публічних фінансів, нетерпимості населення до корупції, нового Антикорупційного законодавства. Але безкарність, яку досі відчують корупціонери, зводить нанівець позитивні досягнення та не дає реформі відбутися. Відсутність результатів із повернення коштів режиму В.Ф. Януковича і його соратників — яскраве свідчення цього. Якщо не відбудеться реального очищення системи правосуддя, ми не зможемо розімкнути коло безкарності та перейти на якісно новий рівень. Покращення ІСК неможливе без прозорості, справедливої судової системи, що буде надійною для інвесторів та бізнесу» [6; 7].

На нашу думку, з метою успішного впровадження антикорупційних реформ необхідно виявити першопричини та фактори поширення корупції. Серед факторів варто виділити внутрішньо-суспільні — це «зацікавлені особи» (наприклад, політичні діячі, державні службовці) і зовнішньо-суспільні (наприклад, міжнародні фінансові установи, західні міжнародні компанії). Зазначені фактори вимагають детального вивчення, щоб зрозуміти різноманітність корупції, причини її походження та форми [8, с. 24; 9].

До ефективних кроків запобігання і протидії корупції варто віднести вилучення можливостей корупційних складових шляхом зменшення дис-

креційних повноважень державного офіційного органу; вдосконалення законодавчих заборон та забезпечення виконання санкцій проти корупції; наповнення моральних цінностей та вплив на сприйняття корупції в суспільстві; зміна підзвітності та прозорості.

Зокрема, зменшення дискреційних повноважень державних службовців слід розуміти, як обмеження дискреційних повноважень органів влади щодо прийняття рішень та зменшення їх контактів із громадськістю, наприклад, одноразове надання послуг, може зменшити можливості для корупції. Такий спосіб впливу на корупційні процеси паралельно повинні супроводжуватися економічними реформами, які зменшать втручання Кабінету Міністрів України в економіку з метою усунення державних монополій та економічних перекручувань, таких як контроль за цінами та обмінний курс, що сприяють корупції. Наприклад, гіперрегульоване політичне середовище, де навіть найпростіші ділові операції потребують дозволу, сприяють корупції, особливо якщо державна служба є повільною та неналежно контрольованою. Проте, деякі економічні реформи, які на початковому етапі мали на меті скоротити корупцію, такі як приватизація державних підприємств, повинні належним чином контролюватися з боку нормативно-правової бази, оскільки такі об'єкти вразливі до маніпуляцій та можуть зумовити тимчасове зростання корупції.

Окрім цього, якщо суспільство сприймає корупцію, як загальноприйнятий спосіб поведінки, а можливість покарання досить низька за таких умов корупція має тенденцію до процвітання в суспільстві.

Ефективна протидія корупції у системі державної служби повинна базуватися на загальній державній стратегії, що ґрунтується на міжнародних стандартах та підкріплена відповідною практикою з використанням дієвих технологій. Зазначена стратегія повинна мати всебічне наукове осмислення, аналіз змісту та особливостей прояву корупції у системі державної служби України. Дослідження стану наукового обґрунтування адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції у системі державної служби України дає можливість автору стверджувати про неоднозначність у наукових підходах розуміння змісту корупції, ефективної системи засобів протидії корупції, взаємодії спеціально уповноважених суб'єктів щодо запобігання і протидії корупції у системі державної служби України, особливостей контролю та нагляду за виконанням обов'язків державними

службовцями тощо. Зазначений стан вимагає уніфікації поглядів науковців на запобігання і протидію корупції у системі державної служби України та вироблення загального підходу до вирішення даної проблеми з подальшою уніфікацією повноважень публічної адміністрації щодо протидії цьому явищу та удосконаленню системи нормативно-правових актів, якими вона врегульована.

На сьогодні відомі спроби досліджень корупції в межах від суто моральної до аналітичної концептуалізації політичної корупції. При цьому визначено три напрями досліджень. Перший — пропозиції модифікованої генеалогії концепції політичної корупції. Другий — дослідження розробок концепцій запобігання корупції в різні періоди становлення та розвитку країн. Нарешті, третій — пропозиції альтернативного розуміння корупції, що дозволяє ідентифікувати та пояснити помилки в розробках заходів запобігання і протидії корупції. Вважаємо останній напрямок найбільш перспективним, оскільки він має на меті допомогти ідентифікувати найбільш кричущі корупційні зловживання.

Існує багато визначень поняття «корупції», проте, щоб винести позитивний досвід минулого, ми повинні звернути увагу на контекст виникнення такого досвіду та його переваги та недоліки. Як зазначають сучасні вчені Д. Г. Заброра, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Суценко [10; 11; 12, с. 57], більшість дискусій з цього питання точилося між 50-ми та 90-ми роками й обмежувалися визначенням політичної корупції. Автори зазначають, що корупцію визначали як еквівалент хабарництва.

Більш конкретно, вчені зацікавилися питанням, чому постколоніальні держави не розвивалися. Одним з пояснень такої ситуації була корупція.

Д. Г. Заброра зазначає, що в етимологічному розумінні слово «corruptio» в перекладі з латини (розбещення, порча, підкуп) — означає підкуп державних, політичних, громадських діячів, посадових осіб державного апарату, вчинений особою в певних вузькокорпоративних (кланових) інтересах. Ще в Давній Греції у V–IV ст. до н.е. це явище мало побутовий характер і проявлялося у формі «порчі харчів і питної води». Потім корупцією стали називати такі карані в судовому порядку дії, як «порча моральності», «розлад у полісі». Вважається, що від корупції не застрахована жодна з існуючих культур — наявність окремих її проявів простежуються навіть у священних текстах основних світових релігій [13].

У сучасній лексиці даний термін застосовується для позначення підкupu хабарами, продажності посадових осіб, політичних діячів, або злочину, що полягає у прямому використанні посадовою особою прав, наданих їй за посадою, з метою особистого збагачення [14, с. 362; 15].

Проте корупція — це не нове явище, вона бере початок в античній історії. Документи про існування та визнання корупції датуються ще грецькими філософами Сократ, Платон, Полібій та Арістотель. Крім того, в деяких архівах є відомості, які стосуються державних службовців, які є високопоставленими посадовими особами або близькими родичами глави держави та беруть хабарі. Є також посилання на хабарництво у старозавітних писаннях.

Довгий час корупція була переважно темою політичних, соціологічних, історичних та адміністративно-правових досліджень. У 1960–1970-тих роках XX століття, розроблено загальні підходи до оцінки корупції і її загальних наслідків. Через відсутність надійних даних та методологічні проблеми, економічні дослідження залишалися мовчазними, оскільки конфлікт інтересів між політиками та дослідниками перешкоджав вивченню корупції.

Окрім того, дослідження корупції були неефективними через формальне визначення та контекст залежності від акту дії, який потрапляє під дію визначення корупції в одному випадку, та є протиріччям в іншому. В одному з перших визначень поняття корупції було зазначено: «Корупція — це поведінка, яка відхиляється від формальних обов'язків через приватну грошову або статусну вигоду; або порушує правила проти здійснення певних типів приватного впливу». Одним з недоліків цього визначення є неоднозначність тверджень, оскільки «порушення правила не обов'язково корумповане, а приватний вплив не обов'язково незаконний». У певних суспільствах такі дії можуть вже розглядатися як форма корумпованої поведінки, тоді як в інших суспільствах такі вчинки цілком можуть бути частиною їх «офіційних обов'язків» і «справедливої політики» [16].

Аналіз досліджень показав, що дослідники відкидали можливість того, що корупція є функцією режимів. Такі концептуальні підходи до вивчення явища корупції дозволили провести експертизу відносин між корупцією та розвитком країн, визначити співвідношення між економічними змінами та інституційними структурами. Окрім цього, поведінковий підхід заохочує дослідників систематично вивчати корупцію, а також дав можливість виявити, що деякі форми зловживань владою для

особистої вигоди дали позитивні результати. Іншими словами, поведінковий підхід дав більше результатів політичного та наукового вивчення корупції, у порівнянні з моралістичним чи правовим підходами дев'ятнадцятого століття.

Інтерес до проблем запобігання і протидії корупції зростає впродовж останніх років, це зумовлено єдиною думкою вчених та дослідників щодо негативних наслідків цього явища, зокрема, це руйнує громадянське суспільство та демократію, ускладнює економічний розвиток країни.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи зазначене, можемо сказати, що корупція була з нами з самого початку історії, і навряд чи вона буде усунена повністю, оскільки вона є частиною людської природи. Зусилля, спрямовані проти неї, спрямовані на її контроль і зниження до мінімального рівня, що є можливим. Корупція — це явище, в тій чи іншій мірі, проникає в усі верстви суспільства, міжнародні організації та

соціально-економічні утворення. Корупція може проявлятися у різних формах, у тому числі в хабарництві, шахрайстві, розкраданні, фаворитизмі, вимаганні, конфлікті інтересів, політичних домовленостях, зловживанні дискрецією та владою. Корупція характеризується еволюційністю, утворює нові форми у відповідь на різні Антикорупційні програми. Ураховуючи зазначене, корупцію можна вважати динамічним і складним соціальним феноменом. Усупереч поширеній думці, що корупція сприймається по-різному в різних культурах, економічних умовах і соціально-політичних системах, корупція, як правило, передбачає, все ж таки, зловживання службовим становищем з метою особистої вигоди.

Отже, можемо констатувати, ефективність антикорупційної політики буде успішною за умов усунення причин, які детермінують корупцію в Україні. Основними детермінантами визначено низький рівень доходу, відсутність демократії, слабка судова система.

Література

1. Роуз-Аккерман С. О. Коррупция и государство: причины, следствия, реформы: книга. Москва: Норма-Инфра-М, 2013. 356 с.
2. 5 причин, чому в Україні поширена корупція, і що з цим робити? URL: <http://www.pravo.org.ua/protydiia-koruptsii/1506-5-prychyn-chomu-v-ukraini-poshyrenakoruptsiia-i-shcho-z-tsym-robyty.html> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Актуальні питання удосконалення Антикорупційного законодавства щодо професійної етики на публічній службі та запобігання конфлікту інтересів: засідання Круглого столу (02 листоп. 2011 р.). Київ: Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією, 2011. 76 с.
4. Візуалізація даних індексу 2016: офіційний Веб-сайт Transparency International Ukraine. URL: <http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2016/scheme.html> (дата звернення: 03.01.2016).
5. Алфьоров С. М. Адміністративно-правова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ: Монографія. Харків: Золота миля, 2011. 372 с.
6. Світовий Індекс Правосуддя (World Justice Project — Ruleof LawIndex). 2017. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info#ukraine> (дата звернення: 01.02.2021).
7. Альтернативний звіт з оцінки ефективності державної Антикорупційної політики / за ред. А. В. Волошиної. Київ, 2015. 268 с.
8. Дем'янчук Ю. В. Анализ действующих правовых основ противодействия коррупции в Украине. Международный научно-практический правовой журнал «Leges et Viata». Республика Молдова, 2017. № 4 / 2 (304). С. 23–26.
9. Алфьоров С. М. Особливості адміністративно-правової відповідальності за корупційні правопорушення. Форум права. Харків, 2011. № 4. С. 9–14.
10. Із досліджень МВФ: Як Україні боротися з корупцією? 01 травня 2017 року URL: <https://cripo.com.ua/processes/?p=229455> (дата звернення: 01.02.2021).
11. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
12. Аналітична доповідь Центру Разумкова. Журнал Національна безпека й оборона. Київ, 2009. № 7 (111). 84 с.
13. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році». Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2016. 688 с.

14. Юридичний словник / за заг. ред.: Б. М. Бабій, Ф. Г. Бурчак, В. М. Корецький, В. В. Цветкова. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1983. 871 с.
15. Андрианов В. Д. Коррупция как глобальная проблема: История и современность: Монография. Москва: Экономика, 2011. 301 с.
16. Андрийко О. Ф. Поняття та система засобів забезпечення законності в державному управлінні: книга / редкол.: В. Б. Авер'янов (Голова). Київ: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.

References

1. Rose-Ackerman S. O. Corruption and the state: causes, consequences, reforms: a book. Moscow: Norma-Infra-M, 2013. 356 s.
2. 5 reasons why corruption is widespread in Ukraine, and what to do about it? URL: <http://www.pravo.org.ua/protydiia-koruptsii/1506-5-prychyn-chomu-v-ukraini-poshyrenakoruptsiia-i-shcho-z-tsym-robyty.html> (access date: 01.02.2021).
3. Topical issues of improving the Anti-Corruption Legislation on Professional Ethics in the Public Service and Preventing Conflicts of Interest: Round Table Meeting (November 02, 2011). Kyiv: Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Combating Organized Crime and Corruption, 2011. 76 s.
4. Visualization of the index data 2016: the official website of Transparency International Ukraine. URL: <http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2016/scheme.html> (access date: 03.01.2016).
5. Alferov S. M. Administrative and legal activities to combat corruption in internal affairs: Monograph. Kharkiv: Golden Mile, 2011. 372 s.
6. World Justice Project (Ruleof LawIndexx). 2017. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info#ukraine> (access date: 01.02.2021).
7. Alternative report to assess the effectiveness of state anti-corruption policy / ed. AV Voloshina. Kyiv, 2015. 268 s.
8. Demyanchuk Yu. V. Analysis of the current legal framework for combating corruption in Ukraine. International scientific and practical legal journal «Legea si Viata». Republic of Moldova, 2017. № 4 / 2 (304). Ss. 23–26.
9. Alferov S. M. Features of administrative liability for corruption offenses. Law Forum. Kharkiv, 2011. № 4. P. 9–14.
10. From the IMF research: How can Ukraine fight corruption? May 01, 2017. URL: <https://cripo.com.ua/processes/?p=229455> (access date: 01.02.2021).
11. Course of administrative law of Ukraine: textbook / ed. V. V. Kovalenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2012. 808 s.
12. Analytical report of the Razumkov Center. Journal of National Security and Defense. Kyiv, 2009. № 7 (111). 84 s.
13. Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Internal and External Situation of Ukraine in 2016». National Institute for Strategic Studies. Kyiv, 2016. 688 s.
14. Legal Dictionary / for general. editors: B. M. Babiy, F. G. Burchak, V. M. Koretsky, V. V. Tsvetkova. Kyiv: Main Edition of the Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1983. 871 s.
15. Andrianov V. D. Corruption as a global problem: History and modernity: Monograph. Moscow: Economics, 2011. 301 s.
16. Andriyko O. F. The concept and system of means of ensuring the rule of law in public administration: a book / editor: V. B. Averyanov (Chairman). Kyiv: Legal Thought Publishing House, 2004. 584 s.

Шеремет Олег Семенович

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри права, філософії та політології

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Шеремет Олег Семенович

доктор юридических наук, доцент,

профессор кафедры права, философии и политологии

Национальный университет «Черниговский коллегіум» имени Т.Г. Шевченко

Sheremet Oleg

Doctor of Law, Professor of the Department of

Law, Philosophy and Political Science

Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»

ORCID: 0000-0002-9512-991X

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7861

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАТРОНАТНОЙ СЛУЖБЫ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ПРАВОСУДИЯ УКРАИНЫ

LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITY OF THE PATRONAGE SERVICE IN THE SYSTEM OF UKRAINIAN JUSTICE BODIES

Анотація. Законом України «Про державну службу» визначено категорії посад, які належать до патронатних. До таких посад Законом віднесено помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України та помічників суддів. Разом з цим, Постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя» для Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації передбачені такі посади патронатної служби: керівник патронатної служби; заступник керівника патронатної служби; прес-секретар, референт; радник: голови, заступника голови, керівник служби інспекторів, інспектор, науковий консультант, науковий радник; помічник: голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати, секретаря пленуму, судді.

Особливості проходження патронатної служби в Конституційному Суді України встановлюються Законом України «Про Конституційний Суд України», де передбачено, що суддя Конституційного Суду має двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби. Законом України «Про Конституційний Суд України» визначено, що загальний порядок проходження патронатної служби, права, обов'язки і відповідальність працівників патронатної служби судді встановлюються і визначаються у законодавстві про державну службу та про працю. Особливості проходження патронатної служби регулюються Регламентом Конституційного Суду України.

Особливості проходження патронатної служби в інших установах системи правосуддя встановлюється базовим Законом України «Про судоустрій та статус суддів». Даним Законом передбачено, що кожний суддя може мати одного або декількох помічників. Статус і умови їх діяльності визначаються зазначеним Законом, статтею 92 Закону України «Про державну службу», нормативно-правовими актами з питань оплати праці працівників патронатних служб та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України.

У Вищій раді правосуддя також створюється патронатна служба відповідно до норм частини п'ятої статті 22 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», до складу якої входять патронатні служби Голови Вищої ради правосуддя та заступника Голови Вищої ради правосуддя.

Ключові слова: патронатна служба, державна служба, помічник, радник, прес-секретар.

Аннотация. Законом Украины «О государственной службе» определены категории должностей, отнесенных к патронатным. К таким должностям Законом отнесено помощников и научных консультантов судей Конституционного Суда Украины и помощников судей. Кроме того, Постановлением Кабинета Министров «Некоторые вопросы оплаты труда государственных служащих судов, органов и учреждений системы правосудия» для Высшего совета правосудия, Конституционного Суда Украины, Верховного Суда Украины, высших специализированных судов, Высшей квалификационной комиссии судей Украины, Государственной судебной администрации предусмотрены такие должности патронатной службы: руководитель патронатной службы; заместитель руководителя патронатной службы; пресс-секретарь, референт; советник: председателя, заместителя председателя, руководитель службы инспекторов, инспектор, научный консультант, научный советник; помощник: председателя суда, заместителя председателя суда, секретаря судебной палаты, секретаря пленума, судьи.

Особенности прохождения патронатной службы в Конституционном Суде Украины устанавливается Законом Украины «О Конституционном Суде Украины», где предусмотрено, что судья Конституционного Суда имеет двух научных консультантов и помощника, должности которых относятся к должностям патронатной службы. Законом Украины «О Конституционном Суде Украины» определено, что общий порядок прохождения патронатной службы, права, обязанности и ответственность работников патронатной службы судьи устанавливается и определяется в законодательстве о государственной службе и о труде. Особенности прохождения патронатной службы регулируются Регламентом Конституционного Суда Украины.

Особенности прохождения патронатной службы в других учреждениях системы правосудия устанавливается базовым Законом Украины «О судоустройстве и статусе судей». Данным Законом предусмотрено, что каждый судья может иметь одного или нескольких помощников. Статус и условия деятельности определяются указанным Законом, статьей 92 Закона Украины «О государственной службе», нормативно-правовыми актами по вопросам оплаты труда работников патронатных служб и Положением о помощнике судьи, утвержденном Советом судей Украины.

В Высшем совете правосудия также создается патронатная служба в соответствии с нормами части пятой статьи 22 Закона Украины «О Высшем совете правосудия», в состав которого входят патронатные службы Председателя Высшего совета правосудия и заместителя Председателя Высшего совета правосудия.

Ключевые слова: патронатная служба, государственная служба, помощник, советник, пресс-секретарь.

Summary. The Law of Ukraine «On the State Service» defines the categories of positions that are classified as patronage ones. The law includes the deputies and scientific advisors of the judges of the Constitutional Court of Ukraine and the deputies of the judges among these positions. Thus the Decree of the Cabinet of Ministers «Some aspects of remuneration of public servants of courts, bodies and institutions of the justice system» for the Supreme Court of Justice, the Constitutional Court of Ukraine, The Supreme Court of Ukraine, the High Specialized Courts, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine, and the State Judicial Administration of Ukraine are provided for such positions of patronage service: Head of the patronage service; deputy head of the patronage service; press secretary, referent; attendant: head, deputy head, head of inspectorate service, inspector, scientific consultant, scientific attendant; assistant: head of court, deputy head of court, secretary of court chamber, secretary of plenum, judge.

Peculiarities of patronage service in the Constitutional Court of Ukraine are established by the Law of Ukraine «On Constitutional Court of Ukraine», which provides that the judge of the Constitutional Court shall have two academic advisors and an assistant, whose positions belong to the positions of patronage service. The Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» specifications that the general procedure for patronage service, rights, duties, and responsibilities of the staff of the patronage service are established and defined in the legislation on public service and labor. The features of the patronage service are regulated by the Regulations of the Constitutional Court of Ukraine.

Peculiarities of patronage service in other institutions of the justice system are established by the basic Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges». This Law stipulates that every judge may have one or several assistants. The status and conditions of their activity are determined by this Law, Article 92 of the Law of Ukraine «On the State Service», regulations on the remuneration of the staff of the patronage services and the Regulation on the Court Attendant approved by the Council of Judges of Ukraine.

The High Council of Justice shall also establish the patronage service in accordance with the regulations of part 5 of Article 22 of the Ukrainian Law «On the High Council of Justice», which will include the patronage services of the Head of the High Council of Justice and the Deputy Head of the High Council of Justice.

Key words: patronage service, public service, deputy, counselor, press secretary.

Постановка проблеми. Правове регулювання Організації діяльності патронатних служб в системі правосуддя України здійснюється на підставі як законодавчих документів, так і підзаконних нормативно-правових актів. На жаль, саме на законодавчому рівні недостатньо приділяється уваги визначенню статусу патронатного службовця загалом, та патронатного службовця системи органів правосуддя, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як різновид державної або публічної служби патронатна служба розглядається в наукових працях таких вчених як: Т. О. Коломєць [1], В. К. Колпаков [2], О. І. Кости́лев [3], О. Д. Лазор [4], Д. В. Приймаченко [5] Л. В. Романюк [6], Л. Шевченко [7], Ю. С. Шемшученко [8] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні правового регулювання діяльності патронатної служби в системі органів правосуддя України.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про державну службу» [9] визначено категорії посад, які належать до патронатних. У системі правосуддя до таких посад віднесено помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України та помічників суддів. Особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів.

Загальні засади проходження патронатної служби визначають, що працівник патронатної служби призначається на посаду на строк повноважень особи, працівником патронатної служби якої він призначений. Трудові відносини з працівником патронатної служби припиняються в день припинення повноважень особи, працівником патронатної служби якої він призначений. Акт про звільнення приймається керівником державної служби. Працівник патронатної служби може бути достроково звільнений з посади за ініціативою особи, працівником патронатної служби якої він призначений, або керівника патронатної служби.

Час роботи на посадах патронатної служби зараховується до стажу державної служби та враховується при присвоєнні державному службовцю рангу в межах відповідної категорії посад, якщо до призначення на посаду патронатної служби він перебував на державній службі та після звільнення з посади патронатної служби повернувся на державну службу. Працівник патронатної служби, який виявив бажання вступити або повернутися на державну службу, реалізує таке право у порядку, визначеному цим Законом для осіб, які

вперше вступають на державну службу, з обов'язковим проведенням конкурсу [9].

Додатком 6 Постанови Кабінету Міністрів «Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя» у системі правосуддя передбачені такі посади патронатної служби:

- *керівник патронатної служби* Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації;
- *заступника керівника патронатної служби* Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації;
- *прес-секретар, референт Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації, апеляційних судів, окружних адміністративних, господарських судів, місцевих загальних судів;*
- *радник: голови, заступника голови, керівник служби інспекторів, інспектор, науковий консультант, науковий радник* Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації;
- *помічник: голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати, секретаря пленуму, судді* Вищої ради правосуддя, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації, апеляційних судів, окружних адміністративних, господарських судів, місцевих загальних судів [10].

Особливості проходження патронатної служби в Конституційному Суді України встановлюються Законом України «Про Конституційний Суд України» [11]. Так, відповідно до ст. 30 цього Закону суддя Конституційного Суду має двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби. Наукові консультанти і помічник виконують доручення судді зі справ конституційного провадження і підпорядковані йому безпосередньо.

Патронатна служба судді створюється у складі Секретаріату. Заробітна плата працівникам патронатної служби судді виплачується з фонду оплати

праці Секретаріату. Статтею 44 зазначеного Закону передбачено, що розмір посадового окладу працівників патронатних служб встановлюється у розмірі посадового окладу відповідних посад апарату Верховного Суду з коефіцієнтом 1,25.

Відповідно до статті 26 Закону призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника судді здійснює керівник Секретаріату суду за поданням судді.

За пропозицією судді для зазначених осіб може бути встановлений строк випробування. Відповідно до вимог законодавства про працю випробування встановлюється з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Строк випробування, як правило, не може перевищувати трьох місяців, а в окремих випадках — шести місяців [12]. Крім цього, для осіб, які претендують на посади працівників патронатної служби, може проводитися стажування з метою набуття ними практичного досвіду, перевірки їх професійного рівня і ділових якостей [13].

Науковий консультант, помічник судді працюють за строковим трудовим договором упродовж перебування судді на посаді. Звільнення наукового консультанта, помічника судді із займаних посад відбувається з дотриманням передбачених законодавством про працю гарантій та з урахуванням законодавства про державну службу. Науковий консультант, помічник судді можуть бути звільнені із займаних посад достроково за поданням судді.

До наукового консультанта, помічника судді застосовуються ті самі, що й до судді, обмеження щодо розголошення відомостей стосовно конституційних проваджень, які стали їм відомими у зв'язку з виконанням ними своїх обов'язків [11].

Законом України «Про Конституційний Суд України» визначено, що загальний порядок проходження патронатної служби, права, обов'язки і відповідальність працівників патронатної служби судді встановлюються і визначаються у законодавстві про державну службу та про працю. Особливості проходження патронатної служби регулюються Регламентом Конституційного Суду України.

Так, відповідно до § 38 Регламенту Конституційного Суду України правовий статус наукових консультантів і помічників суддів Конституційного Суду, порядок їх призначення на посади та звільнення з посад, обов'язки та інші питання роботи в патронатних службах суддів Конституційного Суду визначаються Законами України «Про Конституційний Суд України», «Про державну службу», Регламентом Конституційного Суду

України та Положенням про патронатну службу судді Конституційного Суду України [13].

На посаду наукового консультанта може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту, а також стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років та вільно володіє державною мовою.

Науковий консультант судді Конституційного Суду:

- вивчає та аналізує законодавство та практику його застосування, наукову літературу, інші джерела з метою забезпечення судді необхідною інформацією у справах конституційного провадження;
- за дорученням судді розробляє та у визначений строк подає судді завізовані ним проекти актів суду та/або пропозиції до них;
- виконує окремі доручення судді щодо дослідження конкретних аспектів справ, у яких суддя є доповідачем, готує за його дорученням проекти листів про витребування матеріалів, інших відомостей, що стосуються справи;
- у межах доручень судді у справах, у яких суддя є доповідачем, взаємодіє з державними органами, закладами вищої освіти, науковими установами та організаціями з питань конституційного провадження;
- виконує інші доручення судді у зв'язку з розглядом судових справ та інших питань діяльності суду, які в межах своєї компетенції розглядає суддя.

На посаду помічника може бути призначена особа, яка є громадянином України та вільно володіє державною мовою.

Час роботи на посаді помічника судді зараховується до стажу професійної діяльності у сфері права за умови зайняття такої посади особою, яка має вищу юридичну освіту.

Помічник судді Конституційного Суду:

- за дорученням судді вивчає нормативні, наукові та інші джерела з метою своєчасного надання суду інформації стосовно справ, що перебувають на розгляді суду;
- за дорученням судді здійснює підготовку проектів актів суду та у визначений строк подає судді суду завізовані ним документи;
- у межах доручення судді бере участь у підготовці документів та матеріалів щодо питань, пов'язаних з участю судді в спеціальних пленарних засіданнях та засіданнях суду з організаційних питань;
- за дорученням судді здійснює облік, передачу, опрацювання матеріалів у справах, що розглядаються в суді;

- веде діловодство відповідно до вимог інструкції з діловодства у суді, забезпечує збереження документів та матеріалів справ, що надходять до судді суду;
- оформлює належним чином матеріали справ, у яких суддя суду є доповідачем, у процесі їх розгляду та для передачі до архіву суду;
- виконує інші доручення судді у зв'язку з розглядом судових справ та з інших питань стосовно діяльності суду, які в межах своєї компетенції розглядає суддя [14].

Особливості проходження патронатної служби в інших установах системи правосуддя встановлюється базовим Законом України «Про судоустрій та статус суддів» [15]. Даним Законом передбачено, що кожний суддя може мати одного або декількох помічників. Статус і умови їх діяльності визначаються зазначеним Законом, [статтею 92](#) Закону України «Про державну службу», нормативно-правовими актами з питань оплати праці працівників патронатних служб та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України [16].

Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

Помічник судді — це працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник голови суду — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку головою суду, адміністративних повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник заступника голови суду — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку заступником голови суду, адміністративних повноважень, визначених головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічник судді — члена Ради суддів України — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею — членом Ради суддів України, обраним у встановленому поряд-

ку з'їздом суддів України, його обов'язків члена Ради суддів України, а також повноважень щодо здійснення ним правосуддя.

Помічник секретаря судової палати апеляційного суду — це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку секретарем судової палати, повноважень, визначених Законом «Про судоустрій і статус суддів», головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя.

Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

Голова суду, заступник голови суду, суддя — член Ради суддів України можуть мати додаткового помічника.

Помічник судді зобов'язаний:

- своєчасно та якісно виконувати надані йому доручення;
- дотримуватися строків підготовки документів та виконання доручень;
- постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію;
- дбайливо ставитись до майна суду;
- при виконанні своїх службових обов'язків не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина.

Помічнику судді забороняється:

- вчиняти дії процесуального характеру, а також дії, що можуть потягнути за собою виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків учасників судового процесу (за винятком здійснення за дорученням судді або головуючого у судовій колегії повноважень секретаря судового засідання у разі відсутності останнього);
- розголошувати відомості, які становлять державну або іншу охоронювану законом таємницю, а також відомості, які стали йому відомими у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, зокрема, які стосуються приватного життя та здоров'я громадян або зачіпають їх честь та гідність;
- прилюдно висловлювати свою думку щодо справи, яка розглядається, або надавати довідки, консультації тощо з обставин, які можуть бути предметом розгляду в судовому засіданні;

– розміщувати в соціальних мережах, Інтернет-форумах інформацію та/або коментувати інформацію, яка може завдати шкоди авторитету судді та судової влади у разі реєстрації їх у соціальних мережах із вказівкою місця роботи та посади [16].

У Вищій раді правосуддя також створена патронатна служба відповідно до норм частини п'ятої статті 22 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», де передбачено повноваження Голови Вищої ради правосуддя. Зазначені повноваження стосуються організації роботи Ради, координації роботи її органів, представництва Ради у відносинах як з органами влади нашої держави, так і з органами влади іноземних держав та міжнародними організаціями, що потребує введення посад патронатних службовців. Частиною четвертою статті 23 зазначеного Закону передбачено, що заступник Голови Вищої ради правосуддя виконує

обов'язки Голови Ради в разі його відсутності й, відповідно до цього, у 2017 році при Вищій раді правосуддя була створена патронатна служба, до складу якої входять патронатні служби Голови Вищої ради правосуддя та заступника Голови Вищої ради правосуддя у кількості 2 осіб — радника та помічника (для кожної служби окремо) [17].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідивши окремі аспекти правового регулювання діяльності патронатної служби в системі органів правосуддя України, маємо констатувати, що норми законів та підзаконних нормативно-правових актів потребують узгодження та подальшого вдосконалення. На законодавчому рівні мають бути чітко окреслені посади патронатних службовців органів правосуддя, які на сьогоднішній день, у багатьох випадках закріплені лише у підзаконних нормативно-правових актах окремих органів судової влади.

Література

1. Коломоець Т. О. Патронатна служба за законодавством України: деякі дискусійні питання регламентації. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2017. № 3. С. 73–82. URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-3-2017/9.pdf> (дата звернення: 05.01.2022 р.)
2. Адміністративне право України: [словник термінів] / за заг. ред. Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова. Київ: Ін Юре, 2014. 520 с.
3. Костилев О. І. Адміністративно-правовий статус патронатної служби міністра: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право; адміністративний процес; фінансове право; інформаційне право»; Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2015. 16 с.
4. Лазор О. Д. Державна служба в Україні: [навч. посібник] / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор. 3-тє вид., доп. і перероб. Київ: Дакор, 2009. 560 с.
5. Приймаченко Д. В., Приймаченко Д. Д. Правова позиція. 2021. № 1 (30). С. 45–52. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/1/10.pdf> (дата звернення: 05.01.2022 р.)
6. Романюк Л. В. Патронатна служба в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2012. Т. 25(64). № 2. С. 296–301.
7. Шевченко Л. Теоретико-правові засади патронатної служби в Україні. Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 липня 2018 року). Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 454–457.
8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2004. Т. 5: П. С. 736 с.
9. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19?find=1&text>. Ст. 92 (дата звернення: 16.01.2022 р.).
10. Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.01.2022 р.).
11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19?find=1&text> (дата звернення: 16.01.2022 р.).
12. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text> (дата звернення: 16.01.2022 р.).

13. Про затвердження Положення про патронатну службу судді Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 16.07.2019 р. № 25-п/2019. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/25_n_2019.pdf (дата звернення: 16.01.2022 р.).

14. Про Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18?find=1&text> (дата звернення: 16.01.2022 р.).

15. Про судоустрій та статус суддів: Закону України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 16.01.2022 р.).

16. Про затвердження Положення про помічника судді: Рішення Ради суддів України 18.05.2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>. Ст. 157 (дата звернення: 16.01.2022 р.).

17. Про утворення у Вищій раді правосуддя патронатної служби: Рішення Вищої ради правосуддя від 23.03.2017 р., № 577/0/15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/9126> (дата звернення: 16.01.2022 р.).

References

1. Kolomojec T. O. Patronatna sluzhba za zakonodavstvom Ukrainy: dejaki dyskusijni pytannja rehhlamentaciji. Visnyk Zaporizkoghо nacionaljnoghо universytetu. Jurydychni nauky. 2017. # 3. S. 73–82. URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-3-2017/9.pdf> (data zvernennja: 05.01.2022 r.)

2. Administratyvne pravo Ukrainy: [slovyk terminiv] / za zagh. red. T. O. Kolomojec, V. K. Kolpakova. Kyjiv: In Jure, 2014. 520 s.

3. Kostyljev O. I. Administratyvno-pravovyj status patronatnoji sluzhby ministra: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: spec. 12.00.07 «Administratyvne pravo; administratyvnyj proces; finansove pravo; informacijne pravo»; Vidkrytyj mizhnarodnyj universytet rozvytku ljudyny «Ukraina». Kyjiv, 2015. 16 s.

4. Lazor O. D. Derzhavna sluzhba v Ukraini: [navch. posibnyk] / O. D. Lazor, O. Ja. Lazor. 3-tje vyd., dop. i pererob. Kyjiv: Dakor, 2009. 560 s.

5. Prymachenko D. V., Prymachenko D. D. Pravova pozycja. 2021. # 1 (30). S. 45–52. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/1/10.pdf> (data zvernennja: 05.01.2022 r.)

6. Romanjuk L. V. Patronatna sluzhba v Ukraini: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku. Uchenye zapysky Tavrycheskogho nacyonaljnoghо unyversyteta ymeny V. Y. Vernadskoghо. Seryja «Jurydycheskye nauky». 2012. T. 25(64). # 2. S. 296–301.

7. Shevchenko L. Teoretyko-pravovi zasady patronatnoji sluzhby v Ukraini. Publichna sluzhba i administratyvne sudochynstvo: zdobutky i vyklyky: zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoji naukovо-praktychnoji konferenciji (m. Kyjiv, 5–6 lypnja 2018 roku). Kyjiv: VD «Dakor», 2018. S. 454–457.

8. Jurydychna encyklopedija: v 6 t. / Redkol.: Ju. S. Shemshuchenko ta in. Kyjiv: «Ukr. en-cykl.», 2004. T. 5: P. S. 736 c.

9. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r. # 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19?find=1&text>. St. 92 (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

10. Dejaki pytannja oplaty praci derzhavnykh sluzhbovciv sudiv, orghaniv ta ustanov systemy pravosudnja: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.05.2017 r. # 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-2017-%D0%BF#Text> (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

11. Pro Konstytucijnyj Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.07.2017. # 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19?find=1&text> (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

12. Kodeks zakoniv pro praciju Ukrainy: Zakon Ukrainy # 322-VIII vid 10.12.1971 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text> (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

13. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro patronatnu sluzhbu suddi Konstytucijnoghо Sudu Ukrainy: Postanova Konstytucijnoghо Sudu Ukrainy vid 16.07.2019 r. # 25-p/2019. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/25_n_2019.pdf (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

14. Pro Rehhlament Konstytucijnoghо Sudu Ukrainy: Postanova Konstytucijnoghо Sudu Ukrainy vid 22.02.2018 r. # 1-ps/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18?find=1&text> (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

15. Pro sudoustrij ta status suddiv: Zakonu Ukrainy vid 02.06.2016 r. # 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

16. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro pomichnyka suddi: Rishennja Rady suddiv Ukrainy 18.05.2018 r. # 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>. St. 157 (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

17. Pro utvorennja u Vyshhij radi pravosuddja patronatnoji sluzhby: Rishennja Vyshhoji rady pravosuddja vid 23.03.2017 r., # 577/0/15–17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/9126> (data zvernennja: 16.01.2022 r.).

Калініченко Олександр Федосійович
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*
Калиниченко Александр Федосеевич
*кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры права
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*
Kalinichenko Oleksandr
*PhD in Law, Associate Professor
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7862

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
В ГАЛУЗІ КОЛЕКТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ
ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ**

**ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ
В СФЕРЕ КОЛЛЕКТИВНЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ
ПРАВ И СВОБОД В УКРАИНЕ**

**IMPLEMENTATION INTERNATIONAL STANDARDS
IN THE INDUSTRY OF COLLECTIVE POLITICAL RIGHTS
AND FREEDOMS IN UKRAINE**

Анотація. У статті проаналізовано ключові стандарти в галузі колективних політичних прав і свобод людини та громадянина в сучасній Україні. Досліджено міжнародно-правові акти з прав людини, зокрема, загальновизнані норми і принципи міжнародного права, поточне законодавство України, яке регулює статус особи в суспільстві. Автор також зазначає, що міжнародно-правові стандарти у галузі колективних політичних прав і свобод являють собою орієнтири, керуватися якими повинна певна країна, приймаючи Конституцію чи інші акти, де закріплено такі права і свободи.

Визначено, як необхідність внесення змін в частині 1 статті 36 Конституції України, таким чином: усі мають право на свободу асоціацій для здійснення й захисту прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей; в частині 1 статті 39 Основного Закону, зокрема, в такий спосіб: особи, що перебувають в Україні на законних підставах, мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Ключові слова: імплементація, колективні права, інтенсифікація, реалізація, конституційно-правова регламентація, політичні партії, громадські організації, запровадження, національне законодавство, норми реалізації.

Аннотация. В статье осуществлен анализ ключевых стандартов коллективных политических прав и свобод человека и гражданина в современной Украине. Исследованы международно-правовые акты прав человека, конкретно, общепризнаны нормы и принципы международного права, нынешнее законодательство Украины, которое регулирует положение личности в обществе. Автор также указывает, что международно-правовые стандарты коллективных политических прав и свобод являют собой ориентиры, придерживаться которых должна конкретная страна, утверждая Конституцию или иные акты, в которых закреплены данные права и свободы.

Определено, как необходимость внесения изменений в часть 1 статьи 36 Конституции Украины, следующее: все имеют право на свободу ассоциаций для осуществления защиты прав и свобод политических, экономических, социальных,

культурных и других интересов, за исключением ограничений, установленных законом в интересах национальной безопасности и общественного порядка, охраны здоровья населения или защиты прав и свобод других людей; в части 1 статьи 39 Основного Закона, а именно: лица которые находятся на территории Украины на законных основаниях, имеют право собираться мирно, без оружия и проводить собрания, митинги, шествия и демонстрации, о проведении которых заблаговременно информированы органы исполнительной власти или местного самоуправления.

Ключевые слова: имплементация, коллективные права, интенсификация, реализация, конституционно-правовая регламентация, политические партии, общественные организации, внедрение, национальное законодательство, нормы реализации.

Summary. The article analyzes the key standards in the field of collective political rights and human rights and citizen in modern Ukraine. International legal acts on human rights, in particular, generally accepted norms and principles of international law, current legislation of Ukraine, which regulates the status of the individual in society, have been studied. The author also notes that the international legal standards in the field of collective political rights and freedoms are the guidelines that a country should be guided by when adopting a constitution or other acts that enshrine such rights and freedoms. It is defined as the need to amend Part 1 of Article 36 of the Constitution of Ukraine as follows: everyone has the right to freedom of association to exercise and protect rights and freedoms and to satisfy political, economic, social, cultural and other interests, except for restrictions established by law. in the interests of national security and public order, protection of public health or protection of the rights and freedoms of others; in part 1 of Article 39 of the Basic Law, in particular, as follows: persons staying in Ukraine legally have the right to assemble peacefully, without weapons and to hold meetings, rallies, marches and demonstrations, which are notified in advance by the executive or local governments.

Key words: implementation, collective political rights, intensification, implementation, constitutional and legal regulations, political parties, public organizations, consummation, national legislation, implementation norms.

Актуальність теми дослідження. Вся історія розвитку людства — це історія розвитку прав людини, розширення їх обсягу. Процес розвитку прав людини вийшов на новий етап з часу закріплення прав особистості на рівні міжнародних документів, коли останні набули статусу взірця для конституцій та законодавчих актів, що закріплюють права і свободи людини і громадянина певних країн.

Коллективні політичні права і свободи людини і громадянина виступають тим засобом, за допомогою якого люди отримують можливість краще реалізувати інші свої права і свободи, у тому числі особисті, економічні, соціальні та ін. Цю проблематику досліджували В. Букач, О. Винников, О. Гейда, О. Дашкова, І. Добуш, М. Денисова, І. Козлов, О. Кушніренко, Т. Слінько, Ю. Скуратов, Д. Лук'янов, Ю. Тодика, О. Фрицький, К. Цюлух та інші правознавці.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сутності особливостей імплементації міжнародних стандартів в галузі колективних політичних прав і свобод в Україні.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у сфері конституційно-правової регламентації колективних політичних прав і свобод людини та громадянина.

Предметом дослідження є імплементація міжнародних стандартів в галузі колективних політичних прав і свобод в Україні.

Результати дослідження. До найважливіших міжнародно-правових документів, що містять стандарти в галузі колективних політичних прав і свобод людини і громадянина належать, перш за все, Загальна декларація прав людини від 12 грудня 1948 року [1], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [2] та Конвенція про захист прав людини та основних свобод [3].

Вступивши до Ради Європи, Україна 17 липня 1997 року ратифікувала Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 року, перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. Конвенція була прийнята з метою об'єднати членів Ради Європи й з метою забезпечення та подальшого здійснення прав людини та основних свобод. Тому, стаття 1 цієї Конвенції проголошує, що високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції [3].

Аналіз змісту Конвенції показує, що її цінність полягає не стільки у закріплених правах і свободах, скільки в механізмі імплементації та контролю. Відповідно до цього акту Європейський Суд з прав людини наділений повноваженнями з розгляду скарг як держав, так і окремих осіб. Будь-яка держава-учасниця може направити скаргу, в якій зазначається, що інша сторона порушує положення Конвенції.

До колективних політичних прав людини і громадянина належать права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право на зібрання і права на колективні звернення. Досить цікавим є аналіз закріплення Україною цих прав та свобод у внутрішньому законодавстві й співвідношення національного регулювання та міжнародної регламентації щодо цього питання.

Стаття 36 Конституції України передбачає, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Це колективне політичне право громадян передбачено частиною 1 статті 20 Загальної декларації прав людини [1], статтею 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [2] та статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основних свобод [3]. Європейська Комісія, як зазначає Т. Васил'єва, розглядає свободу об'єднань як загальну здатність осіб об'єднуватися в організацію для досягнення різних цілей без будь-якого втручання з боку держави. На думку Європейського Суду, не можна говорити про реалізацію свободи об'єднань, якщо, у дійсності в особи немає свободи дії чи вибору, або можливість дії чи вибору практично зведена нулю [4, с. 125].

Міжнародно-правові документи, що закріплюють це право, наголошують на тому, що воно належить кожному (наприклад, стаття 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визначає, що кожна людина має право на свободу асоціацій, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів) [2]. Конституція України закріплює право на об'єднання у політичні партії та громадські організації лише за громадянами своєї держави. На законодавчому рівні це право детальніше регламентується, зокрема, Законом України «Про об'єднання громадян» [5] та Законом України «Про політичні партії в Україні» [6].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про об'єднання громадян» об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод [5]. Треба зазначити, що дія цього Закону не поширюється на створення і формування політичних партій, профспілок, благодійних організацій, релігійних організацій, спортивних організацій, творчих спілок, дитячих та молодіжних організацій, порядок створення і діяльності яких визначається відповідними законами, тобто сфера дій цього Закону фактично

поширюється лише на створення і функціонування громадських організацій.

На сьогоднішній день, оскільки існує Закон України «Про політичні партії в Україні», діяльність політичних партій регулюється саме ним. Це пов'язано з тим, що вказані закони співвідносяться як закон, що містить загальні норми та закон, що містить спеціальні норми. Крім того, Закон України «Про політичні партії в Україні» є більш новим по відношенню до Закону України «Про об'єднання громадян». Проте положення Закону України «Про об'єднання громадян» теоретично можуть розповсюджуватися на діяльність політичних партій, але тільки ті положення, що не суперечать відповідному закону.

Треба зазначити, що тільки Конвенція про захист прав людини і основних свобод дозволяє обмежувати право іноземців на участь в об'єднаннях громадян. Так, стаття 16 цієї Конвенції говорить, що ніщо в статті 11 (вона закріплює право на свободу об'єднання з іншими) не може розглядатися як таке, що перешкоджає запровадженню Високими Договірними Сторонами обмежень щодо політичної діяльності іноземців [3]. Тобто мова в цій статті йде про можливість держави заборонити участь іноземних громадян у створенні і діяльності політичних партій.

Проаналізувавши питання членства в об'єднаннях громадян як на рівні міжнародних документів, так і на рівні національного законодавства, можемо говорити не лише про колізії у внутрішньодержавному законодавстві, а й про різні підходи у міжнародних актах, що регламентують право на свободу об'єднань осіб, а також у законодавстві України у порівнянні з деякими міжнародно-правовими актами. При розв'язанні останньої проблеми слід керуватися Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [7] та статтею 9 Конституції України. Перший документ містить норму, що визначає пріоритет загальновищезначаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права, а стаття 9 Конституції України встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [8].

Але як справедливо зазначає О. Фрицький реальне здійснення та захист основних прав людини конкретно особою забезпечується передусім юридичними механізмами, що діють у державі. Її правова національна система припускає безпосередню дію належним чином ратифікованих норм міжнародних договорів поряд із національними

законами, але пріоритет останніх полягає у тому, що саме вони забезпечують засоби реалізації, охорони та захисту прав людини. Такою є сутність співвідношення норм конституційних прав і міжнародних стандартів про права людини. Таким є й співвідношення норм Конституції України, які стосуються прав і свобод людини, та міжнародних документів про права людини [9, с. 186].

У частині 2 статті 11 Конвенції про захист прав людини і основних свобод йдеться про те, що здійснення права на свободу об'єднання з іншими не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом в інтересах національної або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб і є необхідними у демократичному суспільстві [3] (до речі, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права містить такі ж обмеження).

Як вказує О. Винников у своїх тлумаченнях Європейський суд наголошує, що винятки повинні бути «слухними», що тільки «очевидні і незаперечні» причини можуть виправдати обмеження, що будь-яке обмеження повинно відповідати «меті, якої прагнуть на законних підставах», що необхідні «належні і достатні» докази того, що «рішення ґрунтуються на неупередженій оцінці належних фактів», щоб обмеження могло бути виправдано [10, с. 58].

Виходячи з того, що політичні партії мають великий вплив на суспільне і державне життя, а також враховуючи власний історичний досвід, Україна закріпила додаткові обмеження щодо їх створення і діяльності (ст. 37 Конституції України): не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах міського самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Частина 2 статті 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає можливість Держав-учасниць встановлювати обмеження щодо користування правом на свободу об'єднання іноземцям, які входять до складу збройних сил та поліції [2]. Українське законодавство розширило перелік осіб, які не можуть бути членами політичних партій. Так, відповідно частини 3 статті 6 Закону України «Про політичні партії в Україні» членами політичних партій не можуть бути судді, працівники прокуратури, працівники органів внутрішніх справ, співробітники Служби безпеки України, військовослужбовці, працівники органів державної податкової служби. На час перебування

на зазначених посадах або службі члени політичної партії зупиняють членство в цій партії [6].

Хоча варто зазначити, що не всі поділяють точку зору, що право на свободу об'єднання щодо суддів, працівників прокуратури, працівників органів внутрішніх справ, співробітників Служби безпеки України, військовослужбовців треба обмежити. Так, наприклад, Д. Лук'янов вважає, що треба не обмежувати права вказаних категорій осіб, а будувати «правильну економічну, соціальну політику та адміністративне управління» [11, с. 4]. Остання думка, є такою, з якою не можна погодитись. Працівники вище вказаних органів при прийнятті відповідних рішень будуть намагатися реалізувати свій політичний інтерес, що виключає об'єктивність при прийнятті таких рішень.

Наступним колективним політичним правом людини і громадянина є право на свободу мирних зібрань. На рівні міжнародних документів це право закріплено в статті 11 Конвенції про захист прав людини та основних свобод [3], у статті 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [2], у статті 20 Загальної Декларації прав людини [1].

Відповідно до статті 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування [8]. Такі заходи повинні мати виключно мирний характер. Загальна Декларація прав людини та Конвенція про захист прав людини та основних свобод закріплює це право за кожною людиною, вона не пов'язує це право, належністю чи неналежністю до громадянства відповідної країни. Конституція України ж, навпаки, дозволяє користуватися цим правом виключно громадянам України. Останнє положення не тільки суперечить міжнародним стандартам у галузі прав людини, а й містить загрозу для іноземних громадян та осіб без громадянства. Наприклад, якщо студенти-іноземці зазнають дискримінації з боку громадян України, зокрема агресивно налаштованих молодих осіб, і це носить систематичний характер, то іноземці повинні мати право висловити своє ставлення до таких явищ, у тому числі, й через мирні зібрання з метою привернення до їх проблем уваги громадськості, посадових і службових осіб державних органів і спонукати останніх до прийняття відповідних заходів, спрямованих на обмеження та ліквідацію тиску на іноземних громадян.

Ще одним колективним політичним правом громадян України є право направляти колективні письмові звернення. Це право в трьох

вищевказаних міжнародно-правових актах фактично не закріплено. Хоча в Конвенції про захист прав людини і основних свобод і йдеться про звернення, але вони розглядаються як елемент інституту захисту прав людини (наприклад, звернення до Європейського Суду з прав людини) [3]. На рівні міжнародно-правових документів це право закріплено лише в Декларації про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні свободи від 9 грудня 1998 року [12].

Не можна не погодитися з К. Цюлухом, який зазначає, що еволюційний розвиток прав людини завжди супроводжувався використанням права на звернення, а саме звернення давало змогу з'ясувати зміст абсолютних чи факультативних прав і свобод особи; зміна внутрішньодержавної політики та встановлення на рівні конституційної юрисдикції норми реалізації права на звернення (стаття 55 Конституції) відкрили нові, більш широкі можливості захисту власних прав для фізичних осіб [13, с. 133].

Закон України «Про звернення громадян» регулює питання практичної реалізації особами наданого їм Конституцією України права вносити органам державної влади, об'єднанням громадян відповідно до їх статуту пропозиції щодо поліпшення їх діяльності, викривати недоліки у роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. У цьому Законі під зверненням громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Слід зазначити, що згідно зі статтею 24 Конституції України громадяни мають рівні права в тому числі політичні, зокрема колективні. Тому не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [8]. До того ж

таке положення знаходиться у гармонічній єдності з Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [14], Європейською Хартією регіональних мов або мов меншин [15] та з деякими іншими міжнародно-правовими.

Висновки. Проголошення та гарантування колективних політичних прав і свобод контексті розбудови незалежної держави набуває особливої актуальності, оскільки саме ці права і свободи є доволі суттєвим показником демократичного розвитку Української держави перед світовою спільнотою. У цьому аспекті міжнародні стандарти визначають права і свободи як безпосередньо, так і будучи втіленими в українському законодавстві і, насамперед, у Конституції України. Міжнародно-правові документи містять узагальнення, положення без чіткої конкретизації. Саме цим можна пояснити певні протиріччя між національним законодавством та міжнародними актами про права людини.

В свою чергу ще необхідно наприклад внести зміни в частині 1 статті 36 Конституції України, таким чином: усі мають право на свободу асоціацій для здійснення й захисту прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей; в частині 1 статті 39 Основного Закону, зокрема, в такий спосіб: особи, що перебувають в Україні на законних підставах, мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

У той же час національне законодавство України в питаннях закріплення колективних політичних прав і свобод громадян України в цілому відповідає міжнародно-правовим стандартам у цій галузі.

Література

1. Загальна декларація прав людини від 12.12.1948 р. // Міжнародні документи ООН з питань прав людини. К.: Укр. правн. фундація. 1995. С. 69–76.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // Вісник Конституційного Суду України. 2006. № 3. С. 69–74.
3. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.10.1950 р. // Офіційний Вісник України. 1998. № 13. С. 270–302.
4. Васильева Т. Свобода объединений: понятие, субъекты, гарантии и пределы защиты / Т. Васильева // Конституционное право: Восточно-европейское обозрение. 2003. № 1. С. 123–140.
5. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. № 2460-XII (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 34. Ст. 504.

6. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 840 (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. Ст. 118.
7. Декларація про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 р. № 55-XII // Відомості Верховної Ради України. 1990. № 30. Ст. 429.
8. Конституція України: Науково-практичний коментар / [В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін.]. Х.: Видавництво «Право»; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 808 с.
9. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник / О. Ф. Фрицький. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.
10. Винников О. Аналіз відповідності Закону України «Про об'єднання громадян» Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод / О. Винников // Юридична Україна. 2003. № 2. С. 58–65.
11. Лук'янов Д. В. Право на об'єднання в політичні партії (питання відповідності міжнародним стандартам) / Д. В. Лук'янов // [Права людини в умовах реформування правової системи України (До 50-ї річниці Загальної декларації прав людини)]: тези доп. та наук. повідомлень наук. конф. молодих учених та аспірантів / За ред. проф. М. І. Панова. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С. 4–5.
12. Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні свободи. URL: <http://www.nay.kiev.ua>
13. Цюлукх К. С. Виконання зобов'язань Україною за міжнародними договорами, які регламентують право людини на звернення / К. С. Цюлукх // Часопис Київського ун-ту права. 2005. № 2. С. 129–134.
14. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 07.03.1966 р. // Закони України. 1998. Т. 14. Ст. 740.
15. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин від 05.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 30. Ст. 259.

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 12.12.1948 r. // Mizhnarodni dokumenty OON z pytan prav liudyny. K.: Ukr. pravn. fundatsiia. 1995. S. 69–76.
2. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava // Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. 2006. № 3. S. 69–74.
3. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod vid 04.10.1950 r. // Ofitsiyni Visnyk Ukrainy. 1998. № 13. S. 270–302.
4. Vasyleva T. Svoboda ob'edynenyi: poniatye, sub'yekty, harantyy u predely zashchyty / T. Vasyleva // Konstytutsyonnoe pravo: Vostochno-evropeiskoe obozrenye. 2003. № 1. S. 123–140.
5. Pro obiednannia hromadian: Zakon Ukrainy vid 16.06.1992 r. № 2460-KhII (iz zm. i dop.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1992. № 34. St. 504.
6. Pro politychni partii v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 840 (iz zm. i dop.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 23. St. 118.
7. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy: Deklaratsiia vid 16.07.1990 r. № 55-KhII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1990. № 30. St. 429.
8. Konstytutsiia Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar / [V. Ia. Tatsii, Yu. P. Bytiak, Yu. M. Hroshevoi ta in.]. Kh.: Vydavnytstvo «Pravo»; K.: Kontsern «Vydavnychi Dim «In Yure», 2003. 808 s.
9. Frytskyi O. F. Konstytutsiine pravo Ukrainy: pidruchnyk / O. F. Frytskyi. K.: Yurinkom Inter, 2002. 536 s.
10. Vynnykov O. Analiz vidpovidnosti Zakonu Ukrainy «Pro obiednannia hromadian» Yevropeiskii konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod / O. Vynnykov // Yurydychna Ukraina. 2003. № 2. S. 58–65.
11. Lukianov D. V. Pravo na obiednannia v politychni partii (pytannia vidpovidnosti mizhnarodnym standartam) / D. V. Lukianov // [Prava liudyny v umovakh reformuvannia pravovoi systemy Ukrainy (Do 50-yi richnytsi Zahalnoi deklaratsii prav liudyny)]: tezy dop. ta nauk. povidomlen nauk. konf. molodykh uchenykh ta aspirantiv / Za red. prof. M. I. Panova. Kharkiv: Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 1998. S. 4–5.
12. Deklaratsiia pro pravo ta oboviazok okremykh oci6, hrup i orhaniv suspilstva zaokhochuvaty ta zakhyshchaty zahalnovyznani prava liudyny ta osnovni svobody. URL: <http://www.nay.kiev.ua>
13. Tsolukh K. S. Vykonannia zobov'язan Ukrainoiu za mizhnarodnymy dohovoramy, yaki rehlementuiut pravo liudyny na zvernennia / K. S. Tsolukh // Chasopys Kyivskoho un-tu prava. 2005. № 2. S. 129–134.
14. Mizhnarodna konventsiiia pro likvidatsiiu vcix form rasovoi dyskryminatsii vid 07.03.1966 r. // Zakony Ukrainy. 1998. T. 14. St. 740.
15. Ievropeiska Khartiia rehionalnykh mov abo mov menshyn vid 05.10.1992 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 30. St. 259.

УДК 343

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Донченко Артур Анатолійович

*аспірант відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України*

Донченко Артур Анатольевич

*аспирант отдела исследования проблем уголовного процесса и судостроительства
Научно-исследовательского института изучения проблем преступности
имени академика В.В. Сташиса НАПрН Украины*

Donchenko Artur

*Graduate Student of the Department of the
Research Criminal Procedure and the Judiciary Problems
Academician Stashis Scientific Research Institute for the
Study of Crime Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7881

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ РІШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОЄЧАСНОСТІ

УГОЛОВНЫЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ РЕШЕНИЯ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ КАК ОБЪЕКТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СВОЕВРЕМЕННОСТИ

CRIMINAL PROCEDURAL DECISIONS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION AS AN OBJECT OF TIMELINESS

Анотація. Стаття присвячена дослідженню кримінальних процесуальних рішень досудового розслідування як об'єкта забезпечення своєчасності. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення кримінальних процесуальних рішень. Доведено, кримінальні процесуальні рішення досудового розслідування як об'єкт забезпечення своєчасності необхідно розглядати як акти-дії та акти-документи. Визначено специфіку кримінальних процесуальних рішень як об'єкта забезпечення своєчасності, а саме: значна кількість таких рішень характеризується складною процедурою ухвалення; більшість кримінальних процесуальних рішень досудового розслідування має дискреційний характер строків їх прийняття; кримінальні процесуальні рішення досудового розслідування мають чіткий перелік осіб, уповноважених на їх прийняття, а саме: слідчий, гізнавач, прокурор, керівник органу досудового розслідування; керівник органу гізнання, Директор НАБУ, Директор БЕБУ або їх заступники (виключні повноваження, передбачені ч. 9 ст. 170 КПК України), слідчий суддя. Запропоновано класифікація кримінальних процесуальних рішень досудового розслідування як об'єкта забезпечення своєчасності за такими критеріями: суб'єктом прийняття рішення; відповідно до нормативної регламентації строків прийняття кримінальних процесуальних рішень; залежно від необхідності доведення (доставлення, направлення) рішення до адресата; залежно від складності процедури прийняття рішення.

Ключові слова: кримінальне процесуальне рішення, досудове розслідування, своєчасність.

Аннотация. Статья посвящена исследованию уголовных процессуальных решений досудебного расследования как объекта обеспечения своевременности. В статье проанализированы научные подходы к определению уголовных процессуальных решений. Доказано, что уголовные процессуальные решения досудебного расследования как объект обеспечения своевременности следует рассматривать как акты-действия и акты-документы. Определена специфика уголовных процессуальных решений как объекта обеспечения своевременности, а именно: значительное количество таких

решений характеризується складною процедурою прийняття; більшість уголовних процесуальних рішень досудебного розслідування носить дискреційний характер термінів їх прийняття; уголовні процесуальні рішення досудебного розслідування мають чіткий перелік осіб, уповноважених на їх прийняття, а саме слідчий, слідчий, прокурор, керівник органу досудебного розслідування; керівник органу розслідування, Директор НАБУ, Директор БЗБУ або їх заступники (виключні повноваження, передбачені ч. 9 ст. 170 УПК України), слідчий суддя. Представлено класифікацію уголовних процесуальних рішень досудебного розслідування як об'єкта забезпечення своєчасності по наступним критеріям: суб'єктом прийняття рішення; в відповідності з нормативною регламентацією термінів прийняття кримінального процесуального рішення; в залежності від необхідності доведення (доставлення, направлення) рішення до адресата; в залежності від складності процедури прийняття рішення.

Ключевые слова: уголовное процессуальное решение, досудебное расследование, своевременность.

Summary. The article is devoted to the study of criminal procedural decisions of pre-trial investigation as an object of ensuring timeliness. The article analyzes scientific approaches to the definition of criminal procedural decisions. It is proved that criminal procedural decisions of pre-trial investigation as an object of ensuring timeliness should be considered as acts-actions and acts-documents. The specifics of criminal procedural decisions as an object of ensuring timeliness are determined, namely: a significant number of criminal procedural decisions of pre-trial investigation is characterized by a complex adoption procedure; the majority of criminal procedural decisions of pre-trial investigation have a discretionary character of terms of their acceptance; criminal procedural decisions of pre-trial investigation have a clear list of persons authorized to accept them, namely: investigator, coroner, prosecutor, head of the pre-trial investigation body; the head of the inquiry body, the Director of NABU, the Director of ESBU or their deputies (exclusive powers provided for in Part 9 of Article 170 of the CPC of Ukraine), the investigating judge. The classification of criminal procedural decisions of pre-trial investigation according to the following criteria is offered: the subject of decision-making; in accordance with the regulations of the deadlines for making criminal procedural decisions; depending on the need to bring (delivery, referral) the decision to the addressee; depending on the complexity of the decision-making procedure.

Key words: criminal procedural decision, pre-trial investigation, timeliness.

Постановка проблеми. Рішення у кримінально-му процесі відіграють одну з ключових ролей. Вони розкривають зміст як окремих процесуальних дій (стадій, етапів) у межах кримінального провадження, так і його перебіг загалом, при цьому являючись одночасно причиною, наслідком та результатом процесуальної діяльності в кримінальному судочинстві [1, с. 19]. Враховуючи таке фундаментальне значення кримінальних процесуальних рішень до них висувається низка вимог, однією з яких є своєчасність. Так правова категорія зумовлює наявність низки особливостей у об'єкта її забезпечення, у зв'язку з цим необхідним видається дослідити кримінальні процесуальні рішення крізь призму забезпечення їх своєчасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кримінальні процесуальні рішення (далі — КПР) неодноразово привертати увагу вчених-процесуалістів як об'єкт дослідження. Зокрема, ця правова категорія аналізувалася в роботах таких науковців як: І. В. Басиста, Н. В. Глинська, П. А. Лупинська, О. І. Марочкін, Д. А. Машукова, В. Т. Нор, Д. О. Скоромний та ін. У той же час КПР досудового розслідування як об'єкт забезпечення своєчасності не були предметом окремого дослідження.

Метою цієї статті є дослідження кримінальних процесуальних рішень досудового розслідування

як об'єкта забезпечення своєчасності, визначення специфіки таких рішень та здійснення їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Довідково-енциклопедична література розглядає рішення як один з необхідних моментів вольової дії, який полягає у виборі цілі та способів її виконання. Ця дія передбачає попереднє усвідомлення мети та засобів, уявне здійснення, що передують фактичній дії, зважання підстав «за» та «проти» її виконання тощо, що завершується прийняттям рішення [2, с. 645]. У літературі з філософії рішення визначається як прообраз майбутнього, створеного людиною на основі аналізу й оцінки дійсного стану як самої системи, так і довколишнього середовища [3, с. 44].

У теорії права під рішенням прийнято розуміти акт застосування права, підсумок правозастосовної діяльності [4, с. 642–643]. За висновком С. С. Алексєєва, рішення є головною, визначальною ланкою правозастосовної діяльності [5, с. 278]. Аналогічний підхід щодо визначення процесуальних рішень як акту правозастосовної діяльності застосовується й у царині науки кримінального процесу. Так, наприклад, Н. В. Глинська під КПР розуміє виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовний акт, у якому компетентні державні органи і посадові

особи у передбаченому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань кримінального судочинства надають відповіді на питання, що виникли у справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльність, які впливають з установлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства [6, с. 32].

Деяко іншого підходу дотримується Д. А. Мащукова, розглядаючи процесуальні рішення як висновки органу дізнання, слідчого, прокурора суду з вирішення питань, які виникають в ході провадження у кримінальній справі, які утворюють, змінюють чи припиняють права і обов'язки учасників кримінального провадження [7, с. 196].

П. А. Лупинська під рішеннями у кримінальному процесі розуміла виражені у встановленій законом процесуальній формі правові акти, в яких відповідна посадова особа в межах своєї компетенції, у передбаченому законом порядку, робить висновки про встановлені фактичні обставини та на основі цих обставин і закону дають відповіді на правові питання та виражають владне волевиявлення про дії, що впливають із встановлених обставин і приписів закону [8, с. 28–29].

В. Н. Григор'єв, Г. А. Кузьмін стверджують, що процесуальне рішення — це направлений на реалізацію призначення кримінального судочинства індивідуальний акт, винесений у межах компетенції відповідного державного органу або посадовою особою та реалізуючий його повноваження, які виражені у встановленій законом формі, що містить правові висновки з питань, які виникають під час досудового провадження та наділені властивостями законності, обґрунтованості та вмотивованості [9, с. 23].

Варто відзначити, що аналіз наукових поглядів на поняття КІР надає підстави стверджувати, що більшість науковців, визначають КІР саме як акт виражений у встановленій законом формі, тобто як письмовий документ (акт-документ). Зазначимо, що науці кримінального процесу відоме й таке поняття як акти-дії, які не знаходять свого вияву у матеріальній формі. Водночас у науковій літературі акцентують увагу на тому, що в аспекті зовнішньої визначеності будь-яке КІР повинне втілюватися саме в письмову форму, індивідуалізуватися та відображатися у провадженні у вигляді кримінального процесуального документа. Оскільки йдеться про офіційне провадження, що здійснюється з метою справедливого вирішення кримінально-правового конфлікту, то письмова форма документів має безпосереднє практичне

значення, тому що зафіксоване на конкретному носії (на папері) рішення матеріалізується у цьому провадженні як певна правова даність, що дозволяє будь-яким учасникам процесу ознайомитися з ним з метою захисту своїх прав і законних інтересів [6, с. 27–28].

У сенсі нашого дослідження ми не можемо повністю погодитися із таким твердженням з огляду на таке. Дійсно, більшість КІР матеріалізується у встановленій законом формі (постанова, повідомлення про підозру, обвинувальний акт, ухвала тощо), водночас аналіз чинного КПК України надає підстави стверджувати, що є КІР, які хоча й не мають встановленої законом форми, водночас знаходять своє вираження у результатах їх прийняття. Зокрема, мова йде про таке рішення як внесення відомостей до ЄРДР¹. Самому факту реєстрації відомостей про кримінальне правопорушення передують розумова діяльність слідчого, дізнавача, прокурора щодо можливості внесення таких відомостей до реєстру (наявності ознак кримінального правопорушення у заяві, повідомленні). Така розумова діяльність закінчується прийняттям вольового акту-дії, а саме фактичний реєстрації відомостей у ЄРДР. Таким чином хоча прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР і не закріплюється в матеріальній формі, водночас може бути оцінено з точки зору відповідності такого рішення вимозі своєчасності його прийняття. Аналогічної точки зору дотримується й С. Шульгін вказуючи, що внесення відомостей до ЄРДР відповідає рисам, характерним для КІР [10, с. 27–28]. Тож, враховуючи тему нашої роботи, ми вважаємо, що КІР досудового розслідування необхідно розглядати не лише як акти-документи, а й як акти-дії.

На підставі вищевикладеного слушною видається класифікації КІР, надана В. С. Зеленецьким, який розподілив усі рішення, прийняті компетентними особами під час кримінальної процесуальної діяльності, з урахуванням їх індивідуальної визначеності, чіткості зовнішнього вияву втіленого в них веління, на явні (або зовні очевидні) і неявні (або латентні) [11, с. 158]. Так, наприклад, вже згадуване рішення про внесення відомостей до ЄРДР хоча й є латентним (тобто не має встановленої законом форми письмового

¹ *Примітка.* Фактично прийняття такого рішення відбувається поза межами кримінального провадження. Адже відповідно до чинного КПК України досудове розслідування починається саме з моменту реєстрації відомостей про кримінальне правопорушення у ЄРДР. Водночас таке рішення є кримінальним процесуальним рішенням, оскільки внаслідок його реалізації породжуються кримінальні процесуальні відносини.

документа), відповідно до класифікації наведеної вище, водночас законодавцем визначено строки прийняття такого рішення, а саме 24 години з моменту подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення (слідчим, дізнавачем, прокурором) з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Таким чином забезпечення своєчасності такого рішення видається актуальним.

Підсумовуючи зазначене зауважимо, що поняття КПП є досить розробленим у науковій літературі тому надання авторської дефініції не видається доречним, водночас з урахуванням тематики дослідження доцільним є окреслення специфіки КПП досудового розслідування як об'єкту забезпечення своєчасності, яка полягає у наступному.

1. Значна кількість КПП досудового розслідування характеризується складною процедурою ухвалення таких рішень.

2. КПП досудового розслідування як об'єкт забезпечення своєчасності є як рішення, що матеріалізуються у відповідному документі, так і рішення, що не мають матеріальної форми.

3. Більшість КПП досудового розслідування має дискреційний характер строків їх прийняття.

4. КПП досудового розслідування мають чіткий перелік осіб, уповноважених на їх прийняття, а саме: слідчий, дізнавач, прокурор, керівник органу досудового розслідування; керівник органу дізнання, Директор НАБУ, Директор БЕБУ або їх заступники (виключні повноваження, передбачені ч. 9 ст. 170 КПК України), слідчий суддя.

Наступним питанням, пов'язаним з такою категорією як КПП у сенсі нашої роботи є класифікація процесуальних рішень. Адже, як справедливо зазначають у науковій літературі класифікація процесуальних рішень (а рішення слідчого є одним із видів процесуальних рішень) має теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення полягає в тому, що класифікація сприяє з'ясуванню як загальної природи процесуальних рішень, так і особливостей окремих рішень та вимог закону, що пред'являються до них. Практичне значення полягає в тому, що класифікація спрямована на забезпечення прийняття законних та обґрунтованих рішень шляхом виділення тих загальних та особливих ознак, які мають враховуватися при винесенні рішень з конкретних питань [12, с. 35].

П. А. Лупинською класифікує процесуальні рішення за такими критеріями: змістом; функціональним призначенням; суб'єктами, які вправі приймати рішення; часом прийняття рішення

і тривалістю дії; процесуальним порядком прийняття рішення і вимогами до їх форми; юридичною чинністю; підставами та умовами ухвалення рішення [13, с. 26–33].

Н. Г. Муратова здійснює класифікацію процесуальних актів попереднього розслідування в залежності від їх правової природи, способу набуття юридичної чинності й органів, повноважних приймати ці акти, від характеру спрямованості й етапів розслідування, а також у залежності від того, чи потрібно для прийняття акта який-небудь попередній кримінально-процесуальний акт [14, с. 39–46].

Беручи до уваги специфіку практичної спрямованості класифікації КПП, у межах дослідження концептуальних основ формування стандартів доброякісності КПП Н. В. Глинська проводить класифікацію за такими критеріями: за складністю процедури ухвалення КПП; за ініціативою в ухваленні КПП, за характером дискреційної складової, реалізованої при ухваленні КПП; та відношенням до кримінальної процесуальної ітерації (повторювання) [6, с. 34].

О. І. Марочкін проводить класифікацію процесуальних рішень слідчого за такими критеріями: процесуальна форма їхнього викладу; ступінь визначеності в законі структурної впорядкованості; відношення до предмета доказування; інформаційний режим їх прийняття; залежно від етапу досудового розслідування; спосіб словесно-документального вираження (зовнішня форма); функціональна спрямованість; залежно від нормативного визначення строків прийняття рішення; ступінь процесуальної самостійності слідчого; відповідно до ініціатора прийняття рішення; можливість зміни слідчим власних процесуальних рішень; можливість їх оскарження на стадії досудового розслідування; передбачуваність законом рішення слідчого [15, с. 35–41].

У контексті розглядуваного питання варто відзначити, що наведені вище критерії класифікації КПП є цілком обґрунтованими водночас не відповідають цілям нашої роботи. З цього приводу у науковій літературі вірно зазначають, що «вибір критеріїв класифікації, тобто істотних ознак рішень, що служать підставою класифікації, обумовлений її практичними цілями» [16, с. 203]. Тому необхідним видається проведення класифікації КПП досудового розслідування у сенсі дослідження своєчасності їх прийняття.

Так, ми пропонуємо здійснити класифікацію КПП досудового розслідування як об'єкта забезпечення своєчасності за таким критерієм: за

суб'єктом прийняття рішення; відповідно до нормативної регламентації строків прийняття КПР; залежно від необхідності доведення (доставлення, направлення) рішення до адресата; залежно від складності процедури прийняття рішення.

1. *За суб'єктом прийняття* КПР досудового розслідування можна поділити на: рішення слідчого; рішення дізнавача; рішення прокурора (поняття прокурор використовується у розумінні п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України); рішення керівника органу досудового розслідування, рішення керівника органу дізнання; рішення Директора Національного антикорупційного бюро України; рішення Директора Бюро економічної безпеки; рішення слідчого судді.

2. *Відповідно до нормативної регламентації строків прийняття КПР* досудового розслідування. Відзначимо, що аналогічний критерій виділяє й О.І. Марочкіним, щодо класифікації рішень слідчого. Відповідно до цього критерію, автор поділяє рішення на: а) рішення, конкретні строки винесення яких встановлені законом (ст. 214 КПК України); б) рішення, конкретні строки винесення яких законом не встановлені (ч. 4 ст. 284 КПК України) [15, с. 39]. Вважаємо, що такий критерій може бути застосований не лише щодо класифікації рішень слідчого, а й з метою класифікації всіх КПР досудового розслідування. Тому відповідно до нормативної регламентації строків прийняття КПР досудового розслідування можна поділити на: рішення, строк прийняття яких чітко передбачені чинним КПК; рішення, строк прийняття яких має дискреційний характер.

З цього приводу варто зазначити, що строк прийняття більшості КПР досудового розслідування не визначений чинним КПК, тобто має дискреційний характер. Такий підхід законодавця до визначення строків прийняття КПР, серед іншого, обумовлений об'єктивною неможливістю передбачити строки прийняття кожного рішення під час досудового розслідування, адже прийняття, наприклад, такого рішення як повідомлення про підозру залежить від конкретних обставин конкретного кримінального провадження і визначати строки на постановлення останнього є звісно не логічним. Водночас забезпечення своєчасності рішень з дискреційним характером строків їх прийняття має вкрай важливе значення, оскільки аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність низки пов'язаних із цим проблемних питань.

3. *Залежно від необхідності доведення (доставлення, направлення) рішення до адресата КПР* досудового розслідування можна поділити

на: рішення, що створюють правові наслідки з моменту їх постановлення; рішення, що створюють правові наслідки з моменту доведення (доставлення, направлення) такого рішення до адресата.

Виділення такого критерію обумовлена тим, що характерними ознаками КПР є, серед іншого, такі: державно-владний характер, який полягає в тому, що вони можуть бути прийняті тільки спеціально уповноваженими державними органами і посадовими особами в межах їх компетенції. Також вони містять владне веління органів держави, породжують, змінюють або припиняють кримінальні процесуальні відносини; владно-розпорядчий характер, який дістає вияв у в тому, що в прийнятих актах не тільки реалізуються владні повноваження суб'єктів, що ведуть процес, а і містяться певні вказівки, владні розпорядження, що детермінують поведінку інших учасників процесу; спонукальний, ініціюючий характер, тому що КПР спонукають відповідних фізичних або юридичних осіб до здійснення певних юридично значущих дій або до утримання від їх здійснення. Водночас аналіз практики застосування чинного кримінального процесуального законодавства надає підстави стверджувати про наявність низки КПР досудового розслідування, що набувають зазначені вище властивості лише з моменту доведення (доставлення) таких рішень до адресата [6, с. 30–31].

Зокрема, мова йде про такі КПР як повідомлення про підозру, обвинувальний акт, рішення про завершення досудового розслідування. Так, наприклад, прийняття рішення про завершення досудового розслідування саме по собі не створює, не припиняє та не змінює жодних кримінальних процесуальних відносин. Адже відповідно до ч. 1 ст. 290 КПК України визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний *повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування*. Таким чином лише з моменту доведення до сторони захисту рішення прокурора про завершення досудового розслідування починається новий етап кримінального провадження, тобто рішення призводить до певних процесуальних наслідків.

Так само й прийняття обвинувального акту саме по собі не створює жодних процесуальних наслідків відповідно до чинного КПК України. Адже відповідно до ч. 2 ст. 42 КПК України обвинуваченим (підсудним) є особа, *обвинувальний акт щодо якої переданий до суду* в порядку, передбаченому статтею 291 цього Кодексу. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: ... 3) *звернутися до суду з обвинувальним актом*... Таким чином законодавець із направленням обвинувального акта до суду пов'язує не лише набуття особою статусу обвинуваченого, а й сам факт закінчення досудового розслідування. Тож лише з моменту спрямування обвинувального акта до суду таке рішення набуває свого функційного призначення.

4. Залежно від складності процедури прийняття КПП можна поділити на ті, що приймаються в порядку простої процедури та ті, що приймаються в порядку складної процедури [6]. Простою процедурою є такий порядок прийняття рішень, відповідно до якого рішення приймається одноособово тобто законом не вимагається додаткових погоджень такого рішення (наприклад, рішення слідчого за результатами розгляду клопотання в порядку ст. 220 КПК є рішенням прийнятим в порядку простої процедури його ухвалення, або рішення прокурора про закриття кримінального провадження). Складною процедурою прийняття КПП можна вважати такий порядок його прийняття, що вимагає додаткового погодження такого рішення (наприклад, повідомлення про підозру, клопотання про застосування запобіжних заходів, клопотання про проведення негласних слідчих розшукових дій, якщо такі рішення приймає слідчий). У аспекті нашого дослідження

особливий інтерес становлять рішення, що приймаються в порядку складної правової процедури, адже в такому випадку забезпечення своєчасності залежить від скоординованої роботи таких суб'єктів. Так, непогодження рішення з неповажних причин, або розгляд можливості погодження рішення впродовж тривалого часу, має наслідком порушення своєчасності такого КПП.

Висновки і перспектива подальших досліджень у даному напрямку.

1. Специфіка КПП досудового розслідування як об'єкту забезпечення своєчасності полягає у такому: значна кількість КПП досудового розслідування характеризується складною процедурою ухвалення таких рішень; такі рішення необхідно розглядати як рішення, що матеріалізуються у відповідному документі, так і рішення, що не мають матеріальної форми; більшість КПП досудового розслідування має дискреційний характер строків їх прийняття; такі рішення мають чіткий перелік осіб, уповноважених на їх прийняття, а саме: слідчий, дізнавач, прокурор, керівник органу досудового розслідування; керівник органу дізнання, Директор НАБУ, Директор БЕБУ або їх заступники (виключні повноваження, передбачені ч. 9 ст. 170 КПК України), слідчий суддя.

2. Видається можливим здійснити класифікацію КПП досудового розслідування як об'єкта забезпечення своєчасності за таким критерієм: за суб'єктом прийняття рішення; відповідно до нормативної регламентації строків прийняття КПП; залежно від необхідності доведення (доставлення, направлення) рішення до адресата; залежно від складності процедури прийняття рішення.

3. Проведене дослідження є підґрунтям для подальшого вивчення своєчасності кримінальних процесуальних рішень досудового розслідування.

Література

1. Скоромний Д. О. Правове регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018 р. 242 с.
2. Большая Советская Энциклопедия. 2-е изд. Москва: Советская энциклопедия, 1955. Т. 36. 672 с.
3. Коршунов А. М. Отражение, деятельность, познание. Москва: Политиздат, 1979. 216 с.
4. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник Харьков: Эспада, 2005. 840 с.
5. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. Москва: Юридическая литература, 1982. Т. 2. 360 с.
6. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... доктора юрид. наук. Харків, 2015 р. 469 с.
7. Машукова Д. А. Классификация процессуальных решений следователя. Перспектива — 2002: матер. Всерос. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых. В 5-ти томах. Нальчик: Изд-во Каб.-Балк. ун-та, 2002, Т. 4. С. 193–196.

8. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы: монография. Москва: Юрид. лит., 1976. 168 с.
9. Григорьев В. Н. Правовые и организационные основы принятия решения в уголовном процессе (досудебные стадии): монография. Москва: ЮНИТИ ДАНА, 2003. 136 с.
10. Шульгін С. Види процесуальних рішень слідчого та прокурора. Підприємництво. Господарство і право. 2019. № 8. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/40.pdf>
11. Зеленецкий В. С. Возбуждение уголовного дела. Харьков. КримАрт, 1998. 340 с.
12. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. Москва: Юрист, 2006. 174 с.
13. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: их виды, содержание и формы Москва: Юрид. лит., 1976. 168 с.
14. Муратова Н. Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. 120 с.
15. Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. 214 с.
16. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 1. Санкт-Петербург, 1902. 653 с.

References

1. Skoromnyj D. O. Pravove rehuljuvannja pryjnjattja kryminalnykh procesualnykh rishenj: dys. ... kand. juryd nauk. Kharkiv, 2018 r. 242 s.
2. Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya. 2-e izd. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1955. T. 36. 672 s.
3. Korshunov A. M. Otrazhenie, deyatelnost, poznanie. Moskva: Politizdat, 1979. 216 s.
4. Skakun O. F. Teoriya gosudarstva i prava (entsiklopedicheskiy kurs): uchebnik Kharkov: Espada, 2005. 840 s.
5. Alekseev S. S. Obshchaya teoriya prava: v 2-kh t. Moskva: Yuridicheskaya literatura, 1982. T. 2. 360 s.
6. Ghlynsjka N. V. Konceptualjni zasady vyznachennja ta zabezpechennja standartiv dobrojakisnosti kryminalnykh procesualnykh rishenj: dys. ... doktora juryd nauk. Kharkiv, 2015 r. 469 s.
7. Mashukova D. A. Klassifikatsiya protsessualnykh resheniy sledovatelya. Perspektiva — 2002: mater. Vseros. nauch. konf. studentov, aspirantov i molodykh uchenykh. V 5-ti tomakh. Nalchik: Izd-vo Kab.-Balk. un-ta, 2002, T. 4. S. 193–196.
8. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve. Ikh vidy, sodержanie i formy: monografiya. Moskva: Yurid. lit., 1976. 168 s.
9. Grigorev V. N. Pravovye i organizatsionnye osnovy prinyatiya resheniya v ugolovnom protsesse (dosudebnye stadii): monografiya. Moskva: YUNITI DANA, 2003. 136 s.
10. Shuljghin S. Vidy procesualnykh rishenj slidchogho ta prokurora. Pidpryjemnyctvo. Ghospodarstvo i pravo. 2019. № 8. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/40.pdf>
11. Zelenetskiy V. S. Vozbuzhdenie ugolovno del. Kharkov. KrimArt, 1998. 340 s.
12. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve: teoriya, zakonodatelstvo i praktika. Moskva: Yurist, 2006. 174 s.
13. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve: ikh vidy, sodержanie i formy Moskva: Yurid. lit., 1976. 168 s.
14. Muratova N. G. Protsessualnye akty organov predvaritelnogo rassledovaniya. Kazan: Izd-vo Kazan. un-ta, 1989. 120 s.
15. Marochkin O. I. Motyvuvannja procesualnykh rishenj slidchogho: monoghrafija. Kyjiv: Nacionaljna akademija prokuratury Ukrajin, 2015. 214 s.
16. Foynitskiy I. Ya. Kurs ugolovno sudoproizvodstva. T.1. Sankt-Peterburg, 1902. 653 s.

Скок Олександра Сергіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Скок Александра Сергеевна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин

Днепропетровский государственный университет внутренних дел

Skok Oleksandra

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Criminal Law

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-0981-6415

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7847

**ПОКАРАННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

**НАКАЗАНИЯ ДЛЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ:
СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ**

**PENALTIES FOR MINORS:
COMPARATIVE LEGAL RESEARCH**

Анотація. В статті визначено вікові особливості неповнолітніх осіб відповідно до Сімейного кодексу України, Кримінального кодексу Республіки Казахстан, Кримінального кодексу Республіки Таджикистан та Кримінального кодексу Республіки Азербайджан. Наведено кількісні показники неповнолітніх осіб, яким, у 2020–2021 роках, було повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів та особливо тяжких злочинів. Визначено види покарань, передбачені кримінальними кодексами України, Казахстану, Таджикистану та Азербайджану, які можуть бути призначені судом до осіб, які вчинили кримінально каране діяння, у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Враховуючи положення Кримінального кодексу України, проведено аналіз покарань у виді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, арешту та позбавлення волі. Проаналізовано положення Кримінального кодексу Республіки Казахстан щодо покарань у виді позбавлення права займатися певною діяльністю, штрафу, залучення до громадських робіт, виправних робіт, обмеження волі та позбавлення волі. Здійснено аналіз змісту Кримінального кодексу Республіки Таджикистан в частині особливостей покарань у виді позбавлення права займатися певною діяльністю, штрафу, обов'язкових робіт, виправних робіт та позбавлення волі. Проведено аналіз покарань, передбачених Кримінальним кодексом Республіки Азербайджан, у виді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, обмеження волі та позбавлення волі. Встановлено спільні та відмінні риси, притаманні переліку покарань, які можуть бути призначені неповнолітнім особам. Вивчено практику судів України щодо призначених неповнолітнім особам покарань у виді штрафу, виправних робіт, громадських робіт та позбавлення волі. Проаналізовано праці вітчизняних вчених, на основі чого, визначено коло осіб, які проводили дослідження окремих питань, присвячених відповідальності неповнолітніх.

Ключові слова: покарання, неповнолітня особа, основне покарання.

Аннотация. В статье определены возрастные особенности несовершеннолетних лиц в соответствии с Семейным кодексом Украины, Уголовным кодексом Республики Казахстан, Уголовным кодексом Республики Таджикистан и Уголовным кодексом Республики Азербайджан. Приведены количественные показатели несовершеннолетних лиц, которых, в 2020–2021 годах, было поставлено в известность о подозрении в совершении уголовных проступков, нетяжких преступлений,

тяжких преступлений и особо тяжких преступлений. Определены виды наказаний, предусмотренные уголовными кодексами Украины, Казахстана, Таджикистана и Азербайджана, которые могут быть назначены судом лицам, совершившим уголовно наказуемое деяние, в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет. Учитывая положения Уголовного кодекса Украины, проведён анализ наказаний в виде штрафа, общественных работ, исправительных работ, ареста и лишения свободы. Проанализированы положения Уголовного кодекса Республики Казахстан о наказаниях в виде лишения права заниматься определенной деятельностью, штрафа, привлечения к общественным работам, исправительных работ, ограничения свободы и лишения свободы. Осуществлён анализ содержания Уголовного кодекса Республики Таджикистан в части особенностей наказаний в виде лишения права заниматься определенной деятельностью, штрафа, обязательных работ, исправительных работ и лишения свободы. Проведён анализ наказаний, предусмотренных Уголовным кодексом Республики Азербайджан, в виде штрафа, общественных работ, исправительных работ, ограничения свободы и лишения свободы. Установлены общие и отличительные черты, характерные для перечня наказаний, которые могут быть назначены несовершеннолетним лицам. Изучена практика судов Украины в отношении назначенных несовершеннолетним лицам наказаний в виде штрафа, исправительных работ, общественных работ и лишения свободы. Проанализированы труды отечественных ученых, на основании чего, определён круг лиц, проводивших исследования отдельных вопросов, посвященных ответственности несовершеннолетних.

Ключевые слова: наказание, несовершеннолетнее лицо, основное наказание.

Summary. The article defines the age characteristics of minors in accordance with the Family Code of Ukraine, the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, the Criminal Code of the Republic of Tajikistan and the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan. The quantitative indicators of minors who, in 2020–2021, were notified of suspicion of committing criminal offenses, minor crimes, grave crimes and especially grave crimes, are given. The types of punishments provided by the criminal codes of Ukraine, Kazakhstan, Tajikistan and Azerbaijan, which can be imposed by the court on persons who have committed a criminal offense, at the age of fourteen to eighteen, have been determined. Taking into account the provisions of the Criminal Code of Ukraine, an analysis of punishments in the form of a fine, community service, correctional labor, arrest and imprisonment was carried out. The article analyzes the provisions of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan on punishments in the form of deprivation of the right to engage in certain activities, a fine, involvement in community service, correctional labor, restriction of freedom and imprisonment. The analysis of the content of the Criminal Code of the Republic of Tajikistan in terms of the features of punishments in the form of deprivation of the right to engage in certain activities, a fine, compulsory labor, correctional labor and imprisonment has been carried out. The analysis of punishments provided by the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan in the form of a fine, community service, correctional labor, restriction of freedom and imprisonment has been carried out. The general and distinctive features characteristic of the list of punishments that can be assigned to minors have been established. The practice of the courts of Ukraine has been studied in relation to penalties in the form of a fine, correctional labor, community service and imprisonment. The works of domestic scientists are analyzed, on the basis of which, a circle of persons who have conducted research on individual issues on the responsibility of minors is determined.

Key words: punishment, minor, main punishment.

Постановка проблеми. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 6 Сімейного кодексу України, неповнолітньою є дитина у віці від 14 до 18 років [1]. Положення законів про кримінальну відповідальність Казахстану (ч. 1 ст. 80), Таджикистану (ч. 1 ст. 86) та Азербайджану (ст. 84.1), визначають неповнолітніми особами таких, яким на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилось 14, але не виповнилось 18 років [2, 3, 4]. В Україні, показник злочинності серед неповнолітніх, за 2020–2021 роки, є наступним: із загальної кількості осіб, яким повідомлено про підозру (111420 — 2020 р.; 89133 — 2021 р.), осіб у віці від 14 до 17 років — 2820 (2020 р.), 2012 (2021 р.); із загальної кількості осіб, які вчинили кримінальні проступки (22479 — 2020 р., 35184 — 2021 р.),

неповнолітніх — 492 (2020 р.), 612 (2021 р.); із загальної кількості осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини (3608 — 2020 р., 3012 — 2021 р.), неповнолітніх — 49 (2020 р.), 35 (2021 р.); із загальної кількості осіб, які вчинили тяжкі злочини (31041 — 2020 р., 24745 — 2021 р.), неповнолітніх — 1194 (2020 р.), 849 (2021 р.); із загальної кількості осіб, які вчинили нетяжкі злочини (7828 — 2020 р., 17522 — 2021 р.), неповнолітніх — 175 (2020 р.), 337 (2021 р.) [5, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, в усі часи, привертало увагу наукового кола. В Україні, за останні роки, ґрунтовні дослідження за цим напрямком провели: Марченко Н. В. [7], Северин О. О. [8], Гончар Т. О.

[9], Яцун О. С. [10], Бурдін В. М. [11], Березовська Н. Л. [12], Ковтун Н. Я. [13], Кідіна Н. В. [14], Назимко Є. С. [15] та ін.

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу положень законів про кримінальну відповідальність України, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан та Республіки Азербайджан в частині покарань, які можуть бути призначені неповнолітнім, винним у вчиненні кримінально караних діянь.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 98 Кримінального кодексу України (далі — КК України), до неповнолітніх осіб, які визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані основні та додаткові покарання. До основних покарань належать такі, що визначені п.п. 1–5 ч. 1 ст. 98 КК України, а саме штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Додатковими покараннями є штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 98 КК України) [16].

Так, покарання у виді штрафу може бути застосовано відносно неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення. При цьому, розмір штрафу не може перевищувати п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі — н.м.д.г.), тобто не повинен бути більшим аніж 8500 грн. (з урахуванням того, що один н.м.д.г., для переведення штрафу у гривневий еквівалент, дорівнює 17 грн.). Наприклад, Мелітопольським міськрайонним судом Запорізької області, 17 серпня 2020 року, неповнолітнього було визнано винним у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України та призначено йому покарання у виді штрафу в розмірі 50 н.м.д.г., що складає 850 гривень [17]. У тих випадках, коли неповнолітній не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернено стягнення, і якого судом засуджено за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі н.м.д.г., може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт (ч. 3 ст. 98 КК України) [16].

Наступними видами покарань є громадські роботи та виправні роботи. Відповідно до ч. 1 ст. 100 КК України, покарання у виді громадських робіт, яке виконується не більше двох годин на день у вільний від навчання чи основної роботи час строком від 30 до 120 годин, може бути призначено особам, які на момент вчинення кримінально-

го правопорушення досягли 16 років. Натомість, виправні роботи виконуються неповнолітнім засудженим за місцем роботи строком від 2 місяців до 1 року. При цьому, із заробітної плати неповнолітнього, в дохід держави, здійснюється відрахування у розмірі від 5% до 10% (ч.ч. 2, 3 ст. 100 КК України) [16]. Так, Тростянецький районний суд Вінницької області, 08 жовтня 2021 року, ухвалив визнати винним неповнолітнього у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, та призначити йому покарання у виді 80 годин громадських робіт [18].

Неповнолітні, яким виповнилося 16 років, також можуть бути засуджені до покарання у виді арешту строком від 15 до 45 діб (ст. 101 КК України) [16].

Найбільш тяжким видом покарання, яке може бути призначено неповнолітній особі, КК України визначає, — позбавлення волі на певний строк. Слід зауважити, що у разі засудження такої категорії осіб за нетяжкий злочин, позбавлення волі становить не більше 4 років; за тяжкий злочин, — не більше 7 років; за особливо тяжкий злочин, — не більше 10 років; за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, — на строк до 15 років. Наприклад, 16 липня 2020 року Ленінський районний суд м. Кіровограда визнав винним неповнолітнього у вчиненні діяння, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України та призначив йому покарання у виді позбавлення волі строком на 3 роки [19]. Або, Ратнівський районний суд Волинської області, 23 грудня 2020 року, неповнолітнього визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України, призначивши йому покарання у виді 6 років позбавлення волі [20]. Строк покарання у виді позбавлення волі, для неповнолітніх, повинен становити від 6 місяців до 10 років, окрім вчинення особливо тяжкого злочину, поєднаного з умисним позбавленням життя людини (ст. 102 КК України) [16].

Кримінальний кодекс Республіки Казахстан (далі — КК РК), у ст. 81, покараннями, які можуть бути призначені неповнолітнім визначає позбавлення права займатися певною діяльністю; штраф; виправні роботи; залучення до громадських робіт; обмеження волі; позбавлення волі. Позбавлення права займатися певною діяльністю призначається неповнолітнім строком від 1 року до 2 років (ч. 2 ст. 81 КК РК). Штраф, у розмірі від 5 до 100 місячних розрахункових показників (відповідно до п. 4 ст. 9 Закону Республіки Казахстан, місячний розрахунковий показник для

обчислення допомоги та інших соціальних виплат, а також застосування штрафних санкцій, податків та інших платежів відповідно до законодавства Республіки Казахстан, становить 3063 тенге [21], а 1 тенге дорівнює 0,06 гривень [22]), призначається лише за наявності у неповнолітнього засудженого самостійного заробітку чи майна, на яке може бути звернено стягнення (ч. 3 ст. 81 КК РК). Виправні роботи призначаються неповнолітнім, які мають самостійний заробіток або інший постійний дохід у розмірі від 5 до 100 місячних розрахункових показників (ч. 4 ст. 81 КК РК). Залучення до громадських робіт призначається на строк від 10 до 75 годин і полягає у виконанні робіт, посильних для неповнолітнього, і виконується ним у вільний від навчання або основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання особами віком до шістнадцяти років не може перевищувати двох годин на день, а особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років — трьох годин на день (ч. 5 ст. 81 КК РК). Обмеження волі призначається неповнолітнім на строк до 2 років, а у разі заміни невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі обмеженням волі, — на весь строк, що залишився від невідбутої частини покарання (ч. 6 ст. 81 КК РК). Позбавлення волі неповнолітнім може бути призначено на строк не більше 10 років, а за вбивство при обтяжуючих обставинах або акту тероризму або за сукупність кримінальних правопорушень, одним з яких є вбивство за обтяжуючих обставин або акт тероризму, — 12 років. Позбавлення волі не призначається неповнолітнім, які вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості, не пов'язані із заподіянням смерті (ч. 7 ст. 81 КК РК) [2].

Відповідно до ст. 87 Кримінального кодексу Республіки Таджикистан (далі — КК РТ), покараннями, які призначаються неповнолітнім особам є: штраф, позбавлення права займатися певною діяльністю, обов'язкові роботи, виправні роботи та позбавлення волі. Так, штраф, у розмірі до 100 мінімальних розмірів заробітної плати, призначається лише за наявності у неповнолітнього самостійного заробітку чи майна, на яке може бути звернено стягнення (ч. 2 ст. 87 КК РТ). Позбавлення права займатися певною діяльністю призначається неповнолітнім строком від 1 року до 2 років (ч. 3 ст. 87 КК РТ). Обов'язкові роботи, які полягають у виконанні робіт, посильних для неповнолітнього, і, які виконуються їм у вільний від навчання чи основної роботи час, призначаються строком від 40 до 160 годин. Тривалість виконання даного виду покарання особами віком

до 16 років не може перевищувати двох годин на день, а особами віком від 16 до 18 років, — трьох годин на день (ч. 4 ст. 87 КК РТ). Виправні роботи призначаються неповнолітнім строком від 2 місяців до 1 року за місцем роботи. При цьому, від 5% до 15%, провадиться утримання у дохід держави із заробітку засудженого неповнолітнього (ч. 5 ст. 87 КК РТ). Позбавлення волі, строком до 7 років, призначається неповнолітнім, які вчинили тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до 16 років. Особам, які вчинили тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці від 16 до 18 років, — строком до 10 років. За вчинення неповнолітнім злочину невеликої або середньої тяжкості, — позбавлення волі не призначається. У тих випадках, коли санкція статті Особливої частини КК РТ не передбачає інших, окрім позбавлення волі, видів покарань, суд призначає покарання, не пов'язане з позбавленням волі в межах розмірів та строків, передбачених Загальною частиною КК РТ (п.п. а, б ч. 6 ст. 87 КК РТ) [3].

Законодавче регулювання видів та особливостей покарань щодо неповнолітніх, у Кримінальному кодексі Республіки Азербайджан (далі — КК РА), визначено ст. 85.1. Зокрема, такими покараннями, визначено штраф, громадські роботи, виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. Штраф, у розмірі до 600 манатів (у гривневому еквіваленті, 1 манат становить 16,05 гривень [23]), призначається лише за наявності у неповнолітнього самостійного заробітку чи майна, на яке може бути звернено стягнення (ст. 85.2 КК РА). Громадські роботи, які полягають у виконанні робіт, посильних для неповнолітнього засудженого у вільний від навчання чи основної роботи час, призначаються на строк від 80 до 320 годин. Тривалість виконання даного виду покарання особами віком до 15 років не може перевищувати двох годин на день, а особами віком від 15 до 16 років, — трьох годин на день (ст. 85.3 КК РА). Виправні роботи призначаються неповнолітнім строком від двох місяців до одного року. Відрахування в дохід держави, із заробітку неповнолітнього засудженого, повинно бути в межах від 5% до 20% (ст. 85.4 КК РА). Неповнолітнім, обмеження волі призначається на строк від 2 місяців до 2 років (ст. 85.4-1). Позбавлення волі призначається на строк не більше 10 років (ст. 85.5 КК РА) [4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Закони про кримінальну відповідальність України, Казахстану, Таджикистану та Азербайджану, містять положення щодо особливостей

кримінальної відповідальності неповнолітніх. Всі покарання, які можуть бути призначені особам, у віці від 14 до 18 років, мають певні особливості, притаманні як національним кримінально-правовим доктринам так і розвитку суспільства в цілому. Покарання у виді обмеження волі щодо неповнолітніх, визначено кримінальними кодексами Казахстану та Азербайджану, натомість КК України, у ч. 3 ст. 61, визначає, що даний вид покарання не застосовується до неповнолітніх, так само КК Таджикистану не передбачає обмеження волі щодо даної категорії осіб, хоча прямої вказівки на це, ст. ст. 54, 87 КК РТ, не містять. Також, КК України, на відміну від інших, рег-

ламентує застосування арешту до неповнолітніх осіб. Такі покарання, як штраф, виправні роботи, громадські роботи (обов'язкові роботи за КК РТ; залучення до громадських робіт за КК РК), позбавлення волі, — визначено усіма проаналізованими кодексами. Позбавлення права займатися певною діяльністю, в якості основного покарання, регламентують закони про кримінальну відповідальність Казахстану та Таджикистану. Враховуючи все зазначене, подальші наукові розробки можуть бути спрямовані на з'ясування особливостей звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування неповнолітніх осіб.

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> (дата звернення 10.12.2021).
2. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан: Закон Республіки Казахстан від 03 липня 2014 року № 226-V. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=107;-102&pos2=1452;95 (дата звернення 12.12.2021).
3. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан: Закон Республіки Таджикистан від 21 травня 1998 року № 574. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325&doc_id2=30397325#activate_doc=2&pos=22;-124&pos2=452;91 (дата звернення 13.12.2021).
4. Кримінальний кодекс Республіки Азербайджан: Закон Республіки Азербайджан від 30 грудня 1999 року № 787-IQ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353#pos (дата звернення 15.12.2021).
5. Статистичні інформація про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2020 рік. URL: https://old.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114141&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення 25.12.2021).
6. Статистичні інформація про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2021 рік. URL: https://old.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114369&libid=100820 (дата звернення 25.12.2021).
7. Марченко Н.В. Додаткові покарання та особливості їх призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.
8. Северин О.О. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2009. 20 с.
9. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 20 с.
10. Яцун О.С. Особливості кримінального покарання неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Л., 2009. 18 с.
11. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2002. 19 с.
12. Березовська Н.Л. Покарання, пов'язані з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2010. 18 с.
13. Ковтун Н.Я. Поняття, система та види додаткових покарань для неповнолітніх для КК України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2010. 16 с.
14. Кідіна Н.В. Криминологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2021. 22 с.
15. Назимко Є.С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2016. 36 с.
16. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення 16.12.2021).

17. Вирок Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 17 серпня 2020 року. Справа № 937/10202/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91145826> (дата звернення 29.12.2021).
18. Вирок Тростянецького районного суду Вінницької області від 08 жовтня 2021 року. Справа № 147/1059/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100259030> (дата звернення 29.12.2021).
19. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 16 липня 2020 року. Справа № 405/4178/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90425598> (дата звернення 30.12.2021).
20. Вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 23 грудня 2020 року. Справа № 166/742/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93750589> (дата звернення 31.12.2021).
21. Про республіканський бюджет на 2022–2024 роки: Закон Республіки Казахстан від 02 грудня 2021 року № 77-VII. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38732530&pos=3;-106#pos=3;-106 (дата звернення 10.01.2022).
22. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=12.01.2022&period=daily> (дата звернення 05.01.2022).
23. Конвертер валют за курсом Національного банку України. URL: <https://minfin.com.ua/currency/converter/1-azn-to-uah/?converter-type=nbu> (дата звернення 05.01.2022).

References

1. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 10, 2002 № 2947-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> (accessed 10.12.2021).
2. Kryminalnyi kodeks Respubliki Kazakhstan [Criminal Code of the Republic of Kazakhstan: Law of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2014 № 226-V]. Available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=107;-102&pos2=1452;-95 (accessed 12.12.2021).
3. Kryminalnyi kodeks Respubliki Tadzhikystan [Criminal Code of the Republic of Tajikistan: Law of the Republic of Tajikistan of 21 May 1998 № 574]. Available at: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325&doc_id2=30397325#activate_doc=2&pos=22;-124&pos2=452;-91 (accessed 13.12.2021).
4. Kryminalnyi kodeks Respubliki Azerbaidzhan [Criminal Code of the Republic of Azerbaijan: Law of the Republic of Azerbaijan of December 30, 1999 № 787-IQ]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353#pos (accessed 15.12.2021).
5. Statystychni informatsiia pro osib, yaki vchynyly kryminalni pravoporushennia za 2020 rik [Statistical information on persons who committed criminal offenses in 2020]. Available at: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114141&libid=100820&c=edit&c=fo (accessed 25.12.2021).
6. Statystychni informatsiia pro osib, yaki vchynyly kryminalni pravoporushennia za 2021 rik [Statistical information on persons who committed criminal offenses in 2021]. Available at: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114369&libid=100820 (accessed 25.12.2021).
7. Marchenko N. V. (2009) Dodatkovі pokarannia ta osoblyvosti yikh pryznachennia [Additional penalties and features of their appointment]. Kyiv. (in Ukrainian)
8. Severyn O. O. (2009) Zastosuvannia do nepovnolitnikh zakhodiv kryminalno-pravovoho kharakteru, ne poviazanykh z pozbavlenням volі [Application of non-custodial criminal measures to juveniles]. Zaporizhzhia. (in Ukrainian)
9. Honchar T. O. (2005) Nepovnolitnii yak subiekt vidpovidalnosti za kryminalnym pravom Ukrainy [A minor as a subject of liability under the criminal law of Ukraine]. Odesa. (in Ukrainian)
10. Yatsun O. S. (2009) Osoblyvosti kryminalnoho pokarannia nepovnolitnikh [Features of criminal punishment of minors]. L. (in Ukrainian)
11. Burdin V. M. (2002) Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnolitnikh v Ukraini [Features of criminal liability of minors in Ukraine]. K. (in Ukrainian)
12. Berezovska N. L. (2010) Pokarannia, poviazani z vypravno-trudovym vplyvom, shcho zastosovuiutsia do nepovnolitnikh [Penalties related to correctional labor applied to minors]. Odesa. (in Ukrainian)
13. Kovtun N. Ia. (2010) Poniattia, systema ta vydy dodatkovykh pokaran dlia nepovnolitnikh dlia KK Ukrainy [The concept, system and types of additional punishments for minors for the Criminal Code of Ukraine]. K. (in Ukrainian)
14. Kidina N. V. (2021) Kryminolohichni zasady indyvidualizatsii pokarannia nepovnolitnikh v Ukraini [Criminological principles of individualization of juvenile punishment in Ukraine]. K. (in Ukrainian)
15. Nazymko Ye. S. (2016) Teoretyko-prykladni zasady stanovlennia ta rozvytku instytutu pokarannia nepovnolitnikh u kryminalnomu pravi Ukrainy [Nazimko ES Theoretical and applied principles of formation and development of the institution of juvenile punishment in criminal law of Ukraine]. Kh. (in Ukrainian)

16. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (accessed 16.12.2021).

17. Vyroky Melitopolskoho miskraionnoho sudu Zaporizkoi oblasti [Judgment of the Melitopol City District Court of Zaporizhia Region of August 17, 2020. Case № 937/10202/19]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91145826> (accessed 29.12.2021).

18. Vyroky Trostianetskoho raionnoho sudu Vinnytskoi oblasti [Judgment of the Trostyanets District Court of Vinnytsia Region of October 8, 2021. Case № 147/1059/21]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100259030> (accessed 29.12.2021).

19. Vyroky Leninskoho raionnoho sudu m. Kirovohrada [Judgment of the Leninsky District Court of Kirovohrad of July 16, 2020. Case № 405/4178/19]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90425598> (accessed 30.12.2021).

20. Vyroky Ratnivskoho raionnoho sudu Volynskoi oblasti [Judgment of the Ratnivsky District Court of the Volyn Region of December 23, 2020. Case № 166/742/20]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93750589> (accessed 31.12.2021).

21. Pro respublikanskyi biudzhety na 2022–2024 roky [On the republican budget for 2022–2024: Law of the Republic of Kazakhstan of December 2, 2021 № 77-VII]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38732530&pos=3;-106#pos=3;-106 (accessed 10.01.2022).

22. Ofitsiyni kurs hryvni shchodo inozemnykh valiut [Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=12.01.2022&period=daily> (accessed 05.01.2022).

23. Konverter valiut za kursom Natsionalnoho banku Ukrainy [Currency converter at the exchange rate of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://minfin.com.ua/currency/converter/1-azn-to-uah/?converter-type=nbu> (accessed 05.01.2022).

Коць Єлизавета Павлівна

ад'юнкт

Львівського державного університету внутрішніх справ

Коць Єлизавета Павловна

ад'юнкт

Львовского государственного университета внутренних дел

Kots Yelyzaveta

Adjunct of the

Lviv State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-7511-2694

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7883

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА
ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

**ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕНЬ ПРО СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ
ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ**

**ФОРМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ПРИ ДОСУДЕБНОМ
РАССЛЕДОВАНИИ УГОЛОВНЫХ ПРОИЗВОДСТВ О СОЗДАНИИ
НЕПРЕДВИДЕННЫХ ЗАКОНОМ ВОЕНИЗИРОВАННЫХ ИЛИ
ВООРУЖЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ**

**FORMS OF USING EVIDENCE DURING THE PRE-TRIAL
INVESTIGATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS ON
THE CREATION OF UNFORESEEN PARAMILITARY
OR ARMED GROUPS**

Анотація. У статті проаналізовано форми використання доказів під час досудового розслідування про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Вважаємо, що докази використовуються не лише для формулювання та обґрунтування висновків (рішень), а й для висунення, побудови та перевірки версій у кримінальному провадженні, уявним моделюванням події кримінального правопорушення та процесів відображення його у зовнішньому середовищі, динаміки слідоутворення, тощо. Ці процеси об'єднують чуттєво-практичну та аналітичну діяльність. Саме завдяки органічному об'єднанню цих процесів висновки (рішення) по кримінальному провадженні являють собою синтез чуттєво-практичної та розумової діяльності суб'єктів доказування. У даній статті доведено, що докази використовуються не лише для прийняття процесуальних рішень, а й відіграють значну роль для проведення доказування під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, адже тільки на основі правильно оформлених доказів, які логічно обробляються суб'єктом доказування, можливо провести ефективне досудове розслідування. Досудове розслідування буде достатньо обґрунтованим, якщо воно спирається на конкретні фактичні дані, які використовуються у кримінальному провадженні.

Ключові слова: форми використання доказів, процесуальне рішення, моделювання, версія.

Аннотация. В статье проанализированы формы использования доказательств при досудебном расследовании о создании не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований. Считаем, что доказательства используются не только для формулирования и обоснования выводов (решений), но и для выдвижения, построения

и проверки версий в уголовном производстве, моделированием события уголовного правонарушения и процессов отражения его во внешней среде, динамики слеодообразования и т.д. Эти процессы объединяют чувственно-практическую и аналитическую деятельность. Именно благодаря органическому объединению этих процессов выводы (решения) по уголовному производству представляют собой синтез чувственно-практической и умственной деятельности субъектов доказывания. В данной статье доказано, что доказательства используются не только для принятия процессуальных решений, но и играют значительную роль для проведения доказывания при досудебном расследовании уголовных производств о создании не предусмотренных законом военизированных или вооруженных формирований, ведь только на основе правильно оформленных доказательств, которые логически обрабатываются субъектом доказывания можно провести эффективное досудебное расследование. Досудебное расследование будет достаточно обоснованным, если оно опирается на конкретные фактические данные, используемые в уголовном производстве.

Ключевые слова: формы использования доказательств, процессуальное решение, моделирование. версия.

Summary. The article analyzes the forms of use of evidence during the pre-trial investigation into the creation of paramilitary or armed groups not provided by law. We believe that evidence is used not only to formulate and substantiate conclusions (decisions), but also to put forward, build and test versions in criminal proceedings, imaginary modeling of the crime and its reflection in the environment, the dynamics of traceability, and so on. These processes combine sensory-practical and analytical activities. It is due to the organic combination of these processes that the conclusions (decisions) in criminal proceedings are a synthesis of sensory-practical and mental activity of the subjects of evidence. This article proves that evidence is used not only to make procedural decisions, but also plays a significant role in conducting evidence during the pre-trial investigation of criminal proceedings on the creation of non-statutory paramilitary or armed groups, because only on the basis of properly prepared evidence subject of evidence, it is possible to conduct an effective pre-trial investigation. A pre-trial investigation will be sufficiently substantiated if it is based on specific facts used in criminal proceedings.

Key words: forms of evidence use, procedural decision, modeling. version.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань важливе значення має використання зібраних доказів. Адже використання доказів є важливим етапом досудового розслідування. Проте більшість дослідників ототожнюють використання доказів із самим доказуванням. Вважаємо цю думку не точною, оскільки теорія доказів — частина процесуальної науки, яка вивчає процес доказування в ході здійснення доказової діяльності під час кримінального провадження. Тобто предмет доказування, як науки — це вивчення засад доказування та способів їх реалізації, розробка рекомендацій з формування доказів та використання їх у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень. Питання форм використання доказів у кримінальному провадженні неодноразово піднімалося вітчизняними вченими. У своїх роботах дану проблематику І. В. Басиста [7], А. Р. Белкин [1], Я. В. Замкова [6], Д. С. Кротков [5], І. М. Лузгин [11], П. А. Лупинская [8], О. І. Марочкін [9], А. С. Сизоненко [3].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз форм використання доказів під час досудового розслідування кримінальних прова-

джень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Систематизація форм використання та їх класифікація.

Виклад основного матеріалу. В ході досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, може виникнути логічне питання стосовно моменту виникнення доказу в кримінальному провадженні та з якого моменту його можливо використовувати. Деякі науковці вважають, що до проведення слідчих (розшукових) дій докази не виникають, оскільки процесуальних доказів у готовому виді не існує. Під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань утворюються сліди, інформація про них. Тому збирають, перевіряють і оцінюють не докази, а інформацію, сліди, предмети, які можуть трансформуватися в докази, або не мати інформації та не визнаватися доказом у кримінальному провадженні. Вважаємо, що виявлення фактичних даних та їх джерел, слідів кримінального правопорушення та інформації загалом є першоосновою доказів. Безпосередньо використовувати їх як доказ у кримінальному провадженні можливо лише після діяльності органів досудового розслідування з пристосуванням до такого використання.

Вважаємо, що саме в процесі такої діяльності стосовно пристосування фактичних даних та

слідів кримінального правопорушення до використання у доказуванні фактичні дані отримують статус доказів.

В процесі доказування про використання доказів як самостійний елемент не йдеться, оскільки оперування доказами і є власне доказуванням. Зазначене зумовлено тим, що самі по собі докази, не використані для підтвердження або спростування певного твердження, залишаються за межами цього процесу й можуть надалі в справі не фігурувати [1, с. 367].

На нашу думку, суб'єкт доказування починає використовувати докази вже на моменті внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Саме на цьому етапі суб'єкт доказування висуває, будує та починає перевіряти слідчі версії у кримінальному провадженні та використовувати отримані докази.

КПК України не визначає внесення відомостей до ЄРДР як процесуальне рішення. Лише опосередковано в абзаці 5 п. 1. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, зазначено, що унесення відомостей до Реєстру здійснюється з дотриманням строків, визначених КПК України та цим Положенням, а саме про передачу матеріалів та відомостей (ч. 7 ст. 214 КПК України) — протягом 24 годин з моменту прийняття процесуальних рішень, а також мета цього Положення — облік прийнятих під час досудового розслідування рішень [2]. Тому обґрунтовано вважаємо, що внесення відомостей до ЄРДР це перше процесуальне рішення у матеріалах кримінального провадження.

Слідча версія будується з моменту отримання вихідної інформації, яка логічно обробляється суб'єктом доказування, на основі чого і формується. Версія буде достатньо обґрунтованою, коли вона спирається на конкретні фактичні дані. Кількість версій залежить від обсягу та достовірності наявних відомостей. Враховуючи опрацьовані судові рішення по кримінальних провадженнях про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях джерелом обставин про ці правопорушення є показання учасника формування. Ці показання часто є недостатніми для висунення єдиної версії, тому цілком природним на початковому етапі велика кількість версій.

Вважаємо, що на початковому етапі досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань показання свідка (учасника формування) використовується для оформлення протоколу допиту. Інформація, яка отримана стає основою слідчої версії, під час

перевірки якої здійснюється аналіз отриманої інформації та приведення встановлених фактів в систему (синтез). При логічному аналізі предмет роздумів розчленовується на складові частини або виділяються його ознаки для окремого вивчення як частин цілого. Синтез полягає у поєднанні окремих елементів досліджуваного об'єкта в єдине ціле.

Під час розслідування кримінального правопорушення висунуті слідчі версії містять можливе пояснення шуканих. Для того, щоб невідомі обставини було встановлено вірогідно, версії необхідно перевірити. Перевірку версій можливо здійснити шляхом проведення слідчих дій, які підтверджують або спростовують висунені припущення. Слідчі (розшукові) дії необхідно планувати та систематизувати з огляду на кожну висунуту версію, що забезпечує цілеспрямований та об'єктивний характер розслідування. План розслідування переважно і є планом перевірки висунутих версій [3, с. 14].

Аналогічна ситуація із перевіркою інших доказів, в ході досудового розслідування виникають ситуації, коли отриманий доказ не знаходить свого підтвердження в сукупності нових отриманих доказів.

Виявлення суперечностей між доказами й оперативно-розшуковою інформацією може слугувати підставою для сумнівів щодо їхніх джерел, зумовити необхідність замінити їх, отримати додаткову інформацію, переглянути рішення, які було прийнято на підставі цієї інформації [4, с. 371].

Що ж до рішень слідчого, прокурора під час досудового розслідування, то на законодавчому рівні визначено, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування (ч. 3, ч. 4 ст. 110 КПК України). Можемо зробити висновок, що законом виділено два види процесуального рішення слідчого і прокурора — це постанова та обвинувальний акт. Проте нормативно-правового визначення цих рішень закон не надає.

Д.С. Кротков зазначає, що рішення, які приймаються в ході кримінально-процесуальної діяльності, за формою можуть бути досить різноманітними. Найбільш поширеною формою їх закріплення є постанова. Під постановою прийнято розуміти документ, у якому фіксується рішення слідчого чи прокурора. Тобто в цьому разі якраз йдеться про один із процесуальних актів, який складається на стадії досудового розслідування і є письмово-документальним вираженням органу досудового розслідування [5, с. 27].

Проте, на нашу думку, процесуальними рішеннями слідчого і прокурора є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, постанови, клопотання, повідомлення про підозру, письмові вказівки прокурора, погодження (санкціонування) прокурора та обвинувальний акт. І саме для обґрунтування цих рішень використовуються докази зібрані під час досудового розслідування.

Важливим та цікавим є процесуальне рішення слідчого і прокурора — повідомлення про підозру. Дане рішення змінює етап досудового розслідування та призводить до появи особи зі статусом підозрюваного. Повідомлення про підозру повинне бути законним та обґрунтованим.

Фактичною підставою для повідомлення про підозру є безсумнівна система належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, які вказують на наявність складу злочину в діянні підозрюваної особи. Виходячи із принципу презумпції невинуватості для повідомлення особі про підозру необхідна наявність такої системи доказів, яка виключала б будь-які сумніви щодо того, що: 1) кримінальне правопорушення справді відбулося; 2) кримінальне правопорушення вчинене підозрюваною особою; 3) діяння підозрюваної особи містить склад конкретного кримінального правопорушення; 4) відсутні обставини, які виключають її відповідальність.

Враховуючи судову практику, на момент оголошення про підозру у слідчого, прокурора має бути перевірена версія із достатньою кількістю зібраних доказів. Проте, у справах створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, бачимо проблематику. У великій кількості кримінальних правопорушень оголошується підозра на основі показань та визнання вини самого учасника формування. При цьому перевірка всіх можливих версій, встановлення учасників та керівника не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань не здійснюється.

Ще одним важливим елементом використання доказів є обґрунтування обвинувального акту. Проте, окремі науковці розглядають обвинувальний акт як результат діяльності слідчого (прокурора), інші як процесуальне рішення, або процесуальний документ. Я. В. Замкова зазначає, що результатом діяльності слідчого, прокурора на стадії досудового розслідування є складання обвинувального акта. Вважаючи, що вказаний підсумковий акт, де відображено фактичні обставини кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими [6, с. 162]. І. В. Басиста підкреслює, що ч. 4 ст. 110 КПК України передбачає таке процесуаль-

не рішення, як обвинувальний акт. Проте, нормативна конструкція етапу закінчення досудового розслідування є недосконалою, у зв'язку з чим виникла проблема, коли відбувається «співпадіння в часі двох процесуальних рішень, а саме: визнання особи обвинуваченим та завершення стадії досудового розслідування...» [7, с. 259].

Обґрунтування доказами обвинувального акта забезпечує його достовірність, оскільки у ньому зазначається вся сукупність зібраних у кримінальному провадженні доказів, які підтверджують і характеризують усі елементи, що становлять предмет доказування.

Влучно, на нашу думку, зазначає П. А. Лупинська, що загальні риси, які є притаманними для усіх рішень у кримінальному процесі, дозволяють розглядати кожне з них як елемент єдиної системи рішень, саме тому вимога законності, обґрунтованості та справедливості повинна бути притаманною для кожного рішення у кримінальному процесі [8, с. 19]. Обґрунтованість є однією з вимог КПК України, відповідно до ч. 2 ст. 370 КПК України обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом. Проте, вважаємо, що вимога обґрунтованості є притаманною не лише для судових рішень, а повинна стосуватись усіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні, в тому числі обвинувального акта.

Характерною особливістю обвинувального акта відповідно до ст. 291 КПК України є те, що в його описовій частині відсутній перелік доказів, та їх оцінка слідчим чи прокурором, які вказують на винуватість підозрюваного (обвинуваченого). В обвинувальному акті зазначається лише кінцевий результат. Зазначене не дозволяє вести мову про зовнішнє закріплення (в самому процесуальному документі) вимоги обґрунтованості обвинувального акта; тобто слід погодитися із тим, що має місце мотивування імпліцитного характеру [9, с. 75–76].

Зазначена обставина пояснюється необхідністю дотримання неупередженості суду під час судового розгляду обвинувального акта. Тому, обґрунтованість обвинувального акта не отримує зовнішньої форми. Єдиним виключенням є те, що в обвинувальному акті відповідно до п. 7(1) ч. 2 ст. 291 КПК України зазначаються підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими. Тому в обґрунтуванні обвинувачення під час застосування заходів кримінально-правового характеру фізичної та юридичної особи бачимо нерівність.

Проте, у клопотанні прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності повинні бути зазначені докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення. Тобто на відміну від обвинувального акту, обґрунтованість первинного обвинувачення отримує зовнішню форму. Оскільки у кримінальних провадженнях про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, відповідно до ч. 6 ст. 260 КК України передбачено звільнення від кримінальної відповідальності для осіб, які перебували в складі зазначених у цій статті формувань, якщо вони добровільно вийшли з такого формування і повідомили про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, вважаємо, що такий диференційований підхід законодавця пов'язаний із тим, що при розгляді такого клопотання питання про обвинувальний ухил суду ставитися не може, зважаючи на сутність та спрямування цього кримінально-процесуального рішення.

Ще одним способом використання отриманих доказів у кримінальних провадженнях про створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань, на нашу думку є моделювання. Моделювання як метод пізнання, засіб отриманої нової для доказування інформації активно застосовується у діяльності національної поліції. Моделі під час доказування використовують зібрані докази, які стосуються вихідної інформації кримінального провадження.

Найчастіше у кримінальних провадженнях моделюють слідчі ситуації, механізм злочину та психологічний портрет та зовнішність правопорушника чи правопорушників.

Моделювання слідчої ситуації та системи доказування може виявити та запобігти слідчим помилкам. Слідча помилка — це результат добросовісної помилки слідчого. Усвідомлене відхилення від закону, ігнорування його вимог не є помилкою, це умисні дії, які можна кваліфікувати як службовий проступок або злочин [10, с. 379].

Моделювання не є всеохоплюючим методом пізнання, але його специфіка дозволяє побачити процес розслідування під іншим кутом зору, розкрити в ньому нові риси, розробити не висвітлені питання тактики розслідування, а також питання про пізнавальне і доказове значення деяких моделей, які використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень [11, с. 23].

При моделюванні слідчої ситуації створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань слідчому, прокурору перш за все необ-

хідно із отриманої первинної інформації, знаючи ознаки та обставини, що потребують доказування у цій категорії правопорушень змодельовати ситуації та зрозуміти, які докази потребують встановлення. Саме завдяки цьому можна спланувати хід досудового розслідування та визначити слідчі (розшукові) дії, які необхідно провести. Для прикладу отримавши відомості про можливість базування такого формування за певними адресами, слідчому необхідно отримати максимум інформації (кількість учасників, наявність зброї, порядок охорони формування) підготувати клопотання про проведення обшуку та отримати ухвалу. Спланувати кількість необхідних слідчих та (або) прокурорів для проведення обшуку та одразу змодельовати ситуацію, які предмети, можуть стати речовими доказами та вказати їх в клопотання про проведення обшуку. Адже від ефективного планування та моделювання ситуації під час проведення слідчої дії — залежить кількість та якості вилучених предметів (доказів) під час проведення обшуку.

Моделювання різних фізичних процесів виходить з подібності явищ, що розглядаються. Тому слідчому вже на початковому етапі потрібно розуміти механізми роботи не передбачених законом формувань. Які бувають структури та ієрархії, як відбуваються передачі наказів, хто їх може виконувати, для того щоб ефективно проводити подальше досудове розслідування та збирати нові (використовувати вже зібрані) докази у кримінальному провадженні.

Вважаємо, що однією із форм використання доказів у кримінальному провадженні є отримання доказів та формування комплексу доказів. Дійсно в ч. 1 ст. 84 КПК вказується, які фактичні дані можуть використовуватися для підтвердження чи спростування фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження. Ця складова дефініції поняття доказів вказує на їх зміст. У ч. 2 ст. 84 КПК описується форма доказів, роз'яснюється які джерела можуть бути носіями фактичних даних. Процесуальна форма розділяє докази на розмежовані у часі, але взаємопов'язані два етапи. Перший етап це слідоутворення, подія, що підлягає доказуванню, яка залишає в матеріальні та ідеальні сліди у зовнішньому середовищі. Вважаємо, щоб слід став доказом, необхідно йому надати відповідну процесуальну форму. Другий етап настає, коли слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд з дотриманням встановлених вимог, надають їм форму показань, речових доказів, документів, висновків експертів. Саме в такий спосіб фактичні дані отримують статус доказів.

Відомості та джерела доказів утворюють єдину цілу систему. Саме джерело фактичних даних дає можливість здійснювати перевірку як джерела, так і самих відомостей.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Вважаємо, що докази — питання не лише юридичне. Воно належить до сфери логіки і антропології та впирається своїм корінням в філософію. З цього робимо висновок, що структура доказів формується із різнопланових компонентів. Таким чином, використання доказів під час досудового розслідування створення не передбачених законом вогнізованих або збройних формувань здійснюється

суб'єктом доказування на підставі свого праворозуміння. Враховуючи проаналізовану інформацію слідчий або прокурор використовує нові та вже зібрані докази з метою перевірки версій, обґрунтування рішень чи обвинувального акта, моделювання слідчої ситуації, механізму злочину чи психологічного портрету злочинця.

Діяльність щодо використання доказів має логічну, операційну (практичні операції) та психологічну спрямованість. Саме це підтверджує сутність цих способів і засобів. Докази використовуються шляхом виокремлення з них необхідних ознак, які потрібні для встановлення предмета доказування в кримінальному провадженні.

Література

1. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / А. Р. Белкин. М.: Норма, 2007. 528 с.
2. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України від 06.04.2016 № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> (дата звернення: 14.12.2021).
3. Сизоненко А. С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Сизоненко Антон Степанович. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 20 с.
4. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / А. Р. Белкин. М.: Норма, 2007. 528 с.
5. Кротков Д. С. Уголовно-процессуальные решения и субъекты их принятия в стадии возбуждения уголовного дела: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2011. 200 с.
6. Замкова Я. В. Деякі питання підстав повернення обвинувального акта / Я. В. Замкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 19. С. 162. (С. 162–164).
7. Басиста І. В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 600 с.
8. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: Инфра-М, 2010. 240 с.
9. Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого: моногр. / О. І. Марочкін. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 214 с.
10. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / А. Р. Белкин. М.: Норма, 2007. 528 с.
11. Лузгин И. М. Расследование как процесс познание. Автореф. дис ... док. юрид. наук. М., 1968. 33 с.

References

1. Belkin A. R. Teoriya dokazyvaniya v ugovnom sudoproizvodstve / A. R. Belkin. M.: Norma, 2007. 528 s.
2. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro porjadok vedennja Jedynogho rejestru dosudovykh rozsliduvanj: nakaz Gheneraljnogho prokurora Ukrajinjy vid 06.04.2016 № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> (data zvernennja: 14.12.2021).
3. Syzonenko A. S. Vykorystannja dokaziv, otrymanykh na terytoriji inshykh krajin, v kryminaljnomu procesi Ukrajinjy: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.09 / Syzonenko Anton Stepanovych. Kyjiv: Nac. akad. vnutr. sprav Ukrajinjy, 2004. 20 s.
4. Belkin A. R. Teoriya dokazyvaniya v ugovnom sudoproizvodstve / A. R. Belkin. M.: Norma, 2007. 528 s.
5. Krotkov D. S. Ugolovno-protsessualnye resheniya i subekty ikh prinyatiya v stadii vzbuzhdeniya ugolovnogho dela: diss. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09. Moskva, 2011. 200 s.
6. Zamkova Ja. V. Dejaki pytannja pidstav povernennja obvynuvaljnogho akta / Ja. V. Zamkova // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Ser.: Jurysprudenciya. 2016. № 19. S. 162. (S. 162–164).

-
7. Basysta I. V. Prynjattja i vykonannja procesualnykh rishenj slidchogho na stadiji dosudovogho rozsliduvannja: teoretychni i praktychni problemy: monohrafija. Ljviv: LjvDUVS, 2013. 600 s.
 8. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugovnom sudoproizvodstve: teoriya, zakonodatelstvo, praktika / P. A. Lupinskaya. 2-e izd., pererab. i dop. M.: Norma: Infra-M, 2010. 240 s.
 9. Marochkin O. I. Motyvuvannja procesualnykh rishenj slidchogho: monoghr. / O. I. Marochkin. K.: Nacionaljna akademija prokuratury Ukrainy, 2015. 214 s.
 10. Belkin A. R. Teoriya dokazyvaniya v ugovnom sudoproizvodstve / A. R. Belkin. M.: Norma, 2007. 528 s.
 11. Luzgin I. M. Rassledovanie kak protsess poznanie. Avtoref. dis ... dok. yurid. nauk. M., 1968. 33 s.

Melnyk Sergii

*Doctor of Law, Honored Worker Education of Ukraine,
Colonel of Justice, Head of the Military Law Institute
Yaroslav Mudryi National Law University*

Мельник Сергій Миколайович

*доктор юридичних наук, заслужений працівник освіти України,
полковник юстиції, начальник Військово-юридичного інституту
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Мельник Сергей Николаевич

*доктор юридических наук, заслуженный работник образования Украины,
полковник юстиции, начальник Военно-юридического института
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Ignatieva Alina

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Department of General Military Disciplines of the
Military Law Institute
Yaroslav Mudryi National Law University*

Ігнат'єва Аліна Ігорівна

*кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри загальновійськових дисциплін
Військово-юридичного інституту
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Игнатьева Алина Игоревна

*кандидатка педагогических наук,
доцентка кафедры общевойсковых дисциплин
Военно-юридического института
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*
ORCID: 0000-0002-3446-4036

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7837

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COORDINATING THE ACTION OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КООРДИНАЦІЇ ДІЙ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ КООРДИНАЦИИ ДЕЙСТВИЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

Summary. The article researched international experience in coordinating the action of law enforcement agencies in modern international law. It is stated that, enforcement agencies are those institutions that enforce the laws, including election-related laws. Enforcement as an important integrity mechanism as it deters those who might be interested in subverting the system as well as identifies and punishes those who have broken the law.

The responsibilities for enforcing laws and codes are usually divided among different agencies, depending on the nature and severity of the problem. Initial investigations may start with the oversight agency, but can be referred to an enforcement agency

if it was determined that legal enforcement was required. For example, potential criminal cases uncovered during a routine audit can be referred to the justice system. If the prosecuting authorities decide to pursue the case, they could charge and prosecute the alleged perpetrator, with a court pronouncing sentence if the defendant were found guilty. Jurisdictionally, there can be an important difference between international law enforcement agencies and multinational law enforcement agencies, even though both are often referred to as “international”, even in official documents

Effective enforcement requires a functioning legal system and a respect for the rule of law. An important factor in maintaining integrity in enforcement is the independence of the judiciary, as justice is supposed to be administered fairly, equally and impartially. The prevention, investigation and cessation of international and many domestic crimes, as well as the prosecution of those responsible for their commission, are not it is always possible alone, without the help of other states and international organizations. Achieving this goal requires states not only to proclaim unilateral declarations of intent, participation in the signing international treaties and the activities of international institutions, but also the actual implementation of joint and agreed activities aimed at combating transnational and domestic organized crime.

Key words: international experience, law enforcement agencies, legal system, legal values, responsibility.

Анотація. У статті досліджено міжнародний досвід координації дій правоохоронних органів у сучасному міжнародному праві. Зазначено, що правоохоронні органи це ті установи, які виконують закони, включаючи закони, пов'язані з виборами. Правозастосування як важливий механізм доброчесності, оскільки він стримує тих, хто може бути зацікавлений у підриві системи, а також визначає і карає тих, хто порушив закон.

Відповідальність за виконання законів та кодексів, як правило, розподіляється між різними відомствами залежно від характеру та серйозності проблеми. Первинне розслідування може розпочатися з наглядового органу, але може бути передане до виконавчого органу, якщо було встановлено, що вимагається правозастосування. Наприклад, потенційні кримінальні справи, розкриті під час планової перевірки, можуть бути передані до системи правосуддя. Якщо органи прокуратури вирішать продовжувати справу, вони можуть пред'явити звинувачення та притягнути до відповідальності передбачуваного злочинця, винісши вирок, якщо обвинувачений буде визнаний винним. У юрисдикційному відношенні може існувати важлива різниця між міжнародними агентськими агентствами та багатонаціональними агентськими агентуваннями, хоча обидва вони часто згадуються як “міжнародні”, навіть в офіційних документах.

Ефективне правозастосування вимагає діючої правової системи та поваги верховенства права. Важливим фактором збереження доброчесності у виконанні є незалежність судової влади, оскільки правосуддя здійснюється справедливо, рівномірно та неупереджено. Попередження, розслідування та припинення міжнародних та багатьох внутрішніх злочинів, а також притягнення до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні, не завжди можливо самостійно, без допомоги інших держав та міжнародних організацій. Досягнення цієї мети вимагає від держав не лише проголошення односторонніх декларацій про наміри, участі у підписанні міжнародних договорів та діяльності міжнародних інституцій, а й реального здійснення спільної та узгодженої діяльності, спрямованої на боротьбу з транснаціональною та внутрішньодержавною організованою злочинністю.

Ключові слова: міжнародний досвід, правоохоронні органи, система права, правові цінності, відповідальність.

Аннотация. В статье исследованы международный опыт координации действий правоохранительных органов в современном международном праве. Отмечено, что правоохранительные органы — это учреждения, которые выполняют законы, включая законы, связанные с выборами. Правоприменение как важный механизм добродетели, поскольку он сдерживает тех, кто может быть заинтересован в подрыве системы, а также определяет и наказывает нарушивших закон.

Ответственность за исполнение законов и кодексов, как правило, распределяется между разными ведомствами в зависимости от характера и серьезности проблемы. Первоначальное расследование может начаться с надзорного органа, но может быть передано в исполнительный орган, если было установлено, что требуется правоприменение. Например, потенциальные уголовные дела, раскрытые в ходе плановой проверки, могут быть переданы в систему правосудия. Если органы прокуратуры решат продолжать дело, они могут предъявить обвинения и привлечь к ответственности предполагаемого преступника, вынес приговор, если обвиняемый будет признан виновным. В юрисдикционном отношении может существовать разница между международными агентскими агентствами и многонациональными агентскими агентствами, хотя оба они часто упоминаются как “международные”, даже в официальных документах.

Эффективное правоприменение требует действующей правовой системы и уважения верховенства права. Важным фактором сохранения добродетели в исполнении является независимость судебной власти, поскольку правосудие осуществляется справедливо, равномерно и беспристрастно. Предупреждение, расследование и прекращение международных и многих внутренних преступлений, а также преследование виновных в их совершении не всегда возможно в одиночку, без помощи других государств и международных организаций. Достижение этой цели требует от государств

не только провозглашения односторонних деклараций о намерениях, участия в подписании международных договоров и деятельности международных институтов, но и фактического осуществления совместных и согласованных действий, направленных на борьбу с транснациональной и внутренней организованной преступностью.

Ключевые слова: международный опыт, правоохранительные органы, система права, правовые ценности, ответственность.

Problem statement. Law enforcement measures and intelligence measures are a part of a comprehensive system of measures intended for efficient prevention and repression of terrorism. Apart from some common elements, these two types of measures differ in many ways. To begin with, these two types of counterterrorism measures have different purposes. Furthermore, they differ as to the moment they can be undertaken, authorities in charge, admissibility of factual findings in form of evidence before the court of law, etc. The very purpose of law enforcement in general is to ensure obedience to the law, studied by foreign and domestic scientists. Among them the most famous are O. M. Bandurka, J. M. Belson, I. II. Blishchenko, Г. B. Ignatenko and others. At the same time, improving the legal framework for Interpol's activities and expanding its involvement to combat organized crime necessitated analyze the current legal status and activities Interpol.

Formulating the aim of the article. The aim of the article is to analyze international experience in coordinating the action of law enforcement agencies in modern international law.

Presentation of the main material of the study with a full justification of the obtained scientific results. One of the most famous examples of successful interaction in this direction is the International Criminal Organization police — Interpol (hereinafter — Interpol or the Organization) [3].

Division into operations areas often a law enforcement agencies 's jurisdiction will be geographically divided into operations areas for administrative and logistical efficiency reasons. an operations area is often called a command or an office, while the operations area of a law enforcement agencies is sometimes referred to as a jurisdiction, any law enforcement agencies operations area usually still has legal jurisdiction in all geographic areas the law enforcement agencies operates, but by policy and consensus the operations area does not normally operate in other geographical operations areas of the law enforcement agencies, for example, the united Kingdom's metropolitan police is divided into 32 borough operational command units, based on the london boroughs, and the new york city police department is divided into 77 precincts.

Often, a law enforcement agencies will have a specific internal unit to ensure that the law enforcement agencies is complying with relevant laws, for example the United States' Federal Bureau of Investigation's Office of Professional Responsibility. In some countries or divisions within countries, specialised or separate law enforcement agencies are established to ensure that other law enforcement agencies comply with laws, for example the Australian state New South Wales Independent Commission Against Corruption. Law enforcement agencies internal self compliance units and external law enforcement agencies compliance agencies coexist in many countries. Many law enforcement agencies are police agencies that have a broad range powers and responsibilities. A police agency, however, also often has a range of responsibilities not specifically related to law enforcement. These responsibilities relate to social order and public safety. While this understanding of policing, being more encompassing than just law enforcement has grown with and is commonly understood by society, it is recognised formally by scholars and academics. A police agency's jurisdiction for social order and public safety will normally be the same as its jurisdiction for law enforcement [4, p. 264].

In most countries, the term law enforcement agency when used formally includes agencies other than only police agencies. The term law enforcement agency is often used in the United States of America to refer to police agencies, however, it also includes agencies with peace officer status or agencies which prosecute criminal acts. A county prosecutor or district attorney is considered to be the chief law enforcement officer of a county.

Many law enforcement agencies are also involved in the monitoring or application of regulations and codes of practice. See, for example, Australian Commercial Television Code of Practice, building code, and code enforcement. Monitoring of the application of regulations and codes of practice is not normally considered law enforcement. However, the consistent non-compliance by a subject with regulations or codes of practice may result in the revocation of a licence for the subject to operate, and operating without a licence is typically illegal. Also, the

failure to apply codes of practice can impact other subjects' safety and life, which can also be illegal.

To enable a law enforcement agencies to prevent, detect, and investigate non compliance with laws, the law enforcement agencies is endowed with powers by its governing body which are not available to non law enforcement agencies subjects of a governing body. Typically, law enforcement agencies impowered to varying degrees to:

- 1) collect information about subjects in the law enforcement agencies 's jurisdiction;
- 2) intrusively search for information and evidence related to the non compliance with a law;
- 3) seize evidence of non compliance with a law;
- 4) seize property and assets from subjects;
- 5) direct subjects to provide information related to the non compliance with a law;
- 6) arrest and detain subjects, depriving them of their liberty, but not incarcerate subjects, for alleged non compliance with a law;
- 7) lawfully deceive subjects [2].

These powers are not available to subjects other than law enforcement agencies within the law enforcement agencies 's jurisdiction and are typically subject to judicial and civil overview [5, p. 12].

Conclusions from this study and prospects for further research in this direction. In order to respond to terrorism, a broad approach is needed, as intelligence and law enforcement are simply a part of a whole set of counterterrorism mechanisms. Preventing radicalisation tendencies in Europe and trying to find common grounds for intercultural

dialogue seem to be just as important as surveillance or secret data sharing. Further research on the root causes of terrorism and its evolving tactics should prove useful to decisionmakers, as well as to security professionals. The current mechanisms canalised through SitCen barely satisfy the need for intra-intelligence cooperation, being even more inappropriate for inter-agency (law enforcement-intelligence) cooperation on a European level. The lack of trust between the EU's member states when it comes to intelligence sharing is the biggest obstacle to a functioning common European security policy.

Trends in criminal law reforms clearly point out the earlier starting point of punishableness, harsher punishment aimed at combating, and the cutbacks on procedural guarantees. This sketches the current situation, where criminal law no longer communicates with its citizens, but rather threatens its enemies. The current public distrust in aggressive counterterrorism measures could eventually do more harm than good by undermining the effectiveness of law enforcement and intelligence efforts. Since the EU does not provide for a central European Intelligence Agency, cooperation with law enforcement through Europol seems to be difficult to accomplish at the given moment. To some extent there will always be a certain degree of overlapping and intermingling between law enforcement and intelligence, especially in counterterrorism, but a strict division of the two while establishing long-term cooperation links would solve the problem of effort duplication.

References

1. Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, ETS No. 196. URL: <https://conventions.coe.int/>
2. Military Justice System. Ministry of Justice on GOV.UK — Her Majesty's Government. Archived from the original on May 12. Section 362. 2008. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/ministry-of-justice>
3. Nomikos J. M. The European Union's Proposed Intelligence Service, June 17. 2005. URL: <https://www.pinr.com>
4. On counterterrorist measures see in general SCHMID A. Towards Joint Political Strategies for De-legitimising the Use of Terrorism, in Countering Terrorism through International Cooperation, ISPAC, Milan, 2001. P. 260–273.
5. Youth Justice and Criminal Evidence Act (1999) whose relevant provisions have now been extended to courts martial by Sched 7, part 5 to the Armed Forces Act, 2001. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/schedules>

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 1 (47)

Головний редактор — *Курило В.І.*

Київ 2022

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38 (044) 222 58 89

Контактний телефон: +38 (067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 31.01.2022. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 9,53. Тираж 100. Заказ № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20, м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.